

Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizmin Mevcut Durumu ve Gelişme Potansiyeli

Dilek URAL^{1,*} Mithat DİREK¹

¹ Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Konya

*Corresponding author e-mail: dilekural84@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7232-9089

Received:02.11.2022 Accepted:25.12.2022

Özet

Turizm endüstrisinde hızla büyüyen bir paya sahip olan ekoturizm, son derece dinamik bir turizm türü haline gelmiştir. 2019 yılındaki pazar büyüklüğü 180 milyar ABD doları olan küresel ekoturizm endüstrisinin, 2027’de 330 milyar ABD dolarına yükseleceği tahmin edilmektedir. Avustralya, Brezilya, Ekvador, Kenya, Meksika, Kosta Rika, Kamboçya, Nepal ve Yeni Zelanda, dünyada ekoturizmin gelişme gösterdiği önemli bölgeler arasında yer almaktadır. Dünya çapında ekoturizmin hızlı yükselişinde; kişiselleştirilmiş turizme yönelimin artması, altyapıların iyileşmesi sayesinde ekoturizm destinasyonlarına erişimin kolaylaşması ve artan çevre duyarlılığı gibi faktörler rol oynamaktadır. Özellikle endemik türler, flora ve fauna konusunda eşsiz bir zenginliğe sahip olan Türkiye; tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’nin ekoturizm kaynaklarının etkin bir şekilde tanıtımının yapılması, doğru bir şekilde yönetilmesi ve korunması sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ekoturizm, Turizm, Türkiye*

Current Situation and Development Potential of Ecotourism in the World and in Türkiye

Abstract

Ecotourism, which has a rapidly growing share in the tourism industry, has become an extremely dynamic type of tourism. The global ecotourism industry, which had a market size of 180 billion US dollars in 2019, is expected to increase to 330 billion US dollars in 2027. Australia, Brazil, Ecuador, Kenya, Mexico, Costa Rica, Cambodia, Nepal and New Zealand are among the important regions in the world where ecotourism has developed. In the rapid rise of ecotourism worldwide; Factors such as increasing orientation towards personalized tourism, easier access to ecotourism destinations thanks to the improvement of infrastructures and increased environmental awareness play a role. Turkey, which has a unique richness especially in endemic species, flora and fauna; It has a great potential in terms of ecotourism with its historical, cultural and natural beauties. Effective promotion, proper management and protection of Turkey's ecotourism resources are of great importance in terms of ensuring sustainable regional development.

Keywords: *Ecotourism, Tourism, Türkiye*

(*) Bu makale 19-21.10.2022 tarihinde “6th International Rural Tourism and Development Congress” de sunulmuştur. This article was presented at the “6th International Rural Tourism and Development Congress” held on 19-21.10.2022.

1. Giriş

Turizm, özellikle iklim ve doğal özellikler dışında farklı kaynakları bulunmayan, ekonomik yönden yeterli düzeyde gelişmemiş ve sınırlı istihdam oranına sahip bölgeler için büyük öneme sahiptir [1]. Dünyada seyahat alanında yaşanan gelişmeler turizme ivme kazandırmış ve ziyaretçi sayısının 1 milyar 458 milyona ulaşmasını sağlamıştır. Bu pastadan en büyük payı alan turizm türü kıyı turizmidir [2]. Turizmden elde edilen gelirlerin artması ve rekabet koşullarının giderek zorlaşması yeni turizm çeşitlerinin gelişmesini teşvik etmektedir [3]. Kitle turizminin yıkıcı etkisine karşı olarak gelişen ekoturizmin ekonomik etkisi 80’li yıllardan bugüne küresel ölçekte pekçok araştırmaya konu olmuş. Tahrip edilmemiş doğal alanlara olan talebin artması ekoturizmin itici gücünü oluşturmuştur. Literatürde pekçok farklı tanımı bulunan ekoturizm Uluslararası Ekoturizm Topluluğu’nca (TIES) “çevreyi koruyan ve yerel halkın refah düzeyini artıran doğal alanlar üzerinde gerçekleştirilen sorumlu seyahat” şeklinde yapılmıştır. Turizm endüstrisinde yıllık ortalama %10 oranında büyüyen ekoturizm, en hızlı yükselen pazarlardan biridir [4,5]. Ekoturizm kavramı Doğa temelli olması, Kültürel olması, Kaynağın değerini anlama şeklinde üç temel ögeyi içermektedir [6]. Ekoturizm faaliyetleri; doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, dağcılık, at biniciliği, doğal mağaralarda kalma, flora ve fauna çalışmaları, hayvan davranışları gibi çeşitli çevresel olayları kapsamakla birlikte kültürel etkinlikleri de içerebilmektedir [7]. Ekoturizm alanlarının dikkatli bir şekilde planlanması ve yönetilmesinin, ekonomiye sağladığı katkının yanı sıra yerelden başlayan ve bir bütün olarak tüm ülkeye yayılan bir farkındalık oluşturmaya, doğal ve kültürel kaynakların korunması gibi önemli faydalarının bulunduğu bildirilmiştir [8].

Ekoturizm, ekoturistlerin kitle turistlerine kıyasla ziyaret ettikleri alanların kültürüne ve doğasına daha çok ilgi gösterme eğilimi nedeniyle yerel toplulukları ciddi oranda etkileme potansiyeline sahiptir. Ekoturizm, doğal ve kültürel mirasın algılanmasını destekleyen ekolojik, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilir olmayı hedefleyen doğaya dayalı bir faaliyet yelpazesini kapsar. Bu sebeple, ekoturizm alternatif bir sürdürülebilir kalkınma türü olarak görülmektedir. Ekoturizm, gelişmekte olan ülkelerin çevresel ve ekonomik sorunlarının çözümünde etkili bir reçete olarak kabul edilmektedir [7]. Ekoturizmin gelişiminde hedeflere erişmenin üç temel ön koşul gerektirdiği bildirilmektedir. Bu temel ön koşullar sosyo-kültürel uygunluk, ekolojik hassasiyet ve ekonomik uygulanabilirliktir [9].

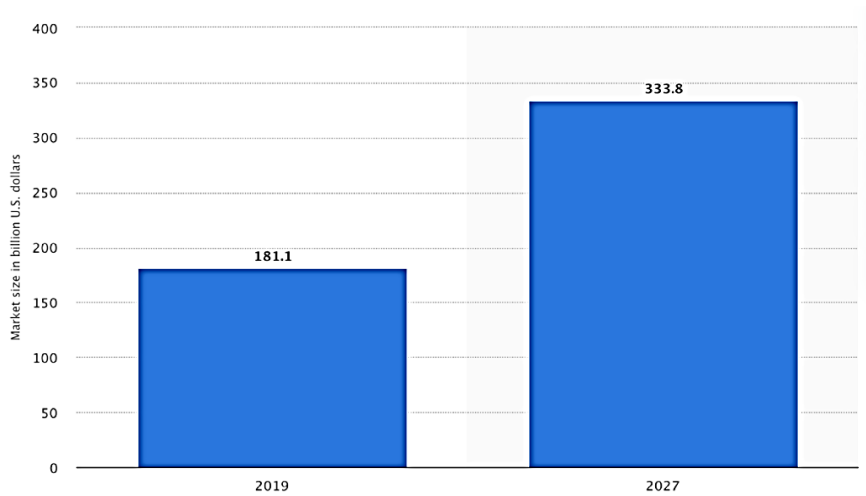
Tablo 1. Kitle Turizmi ve Ekoturizmin Ayırt Edici Özellikleri [7].

Kitle Turizminin Özellikleri	Ekoturizmin Özellikleri
Büyük ziyaretçi grupları	Küçük ziyaretçi grupları
Kentsel	Kırsal
Turistik genel pazarlama faaliyetleri	Eko-pazarlama faaliyetleri
Piyasaya nüfuz etmek için ortalama fiyatlar	Piyasayı filtrelemek için yüksek fiyat
Doğal çevre üzerinde etkili	Doğal çevre üzerinde kısıtlı etki
Gelişmiş kontrol seçenekleri	Sınırlı kontrol olanakları
Makroekonomik ilkelere dayalı yönetim	Yerel ekonomik ilkelere dayalı yönetim
Ziyaretçilerle yerel halk arasındaki anonim ilişki	Ziyaretçiler ve yerel topluluk arasında kişiselleşmiş ilişkiler
Genel kalkınma hedefleri	Yerel kalkınma amaçları
Eğitim ve öğretim faaliyetlerine karşı davranış odaklı boş zaman etkinlik ve eğlenceleri	Doğal çevreye uygun hareket edebilmek için eğitim ve öğretim sürecinde bağlılık
Turizm tesislerinin yoğun gelişimi	Turizm tesislerinde sınırlandırılmış gelişme

2. Dünyada Ekoturizm

2019 yılındaki pazar büyüklüğü 180 milyar ABD doları olan küresel ekoturizm endüstrisinin, 2027'de 330 milyar ABD dolarına yükseleceği tahmin edilmektedir. Dünya çapında ekoturizmin hızlı yükselişinde aşağıdaki unsurların etkili olduğu bildirilmiştir [10].

1. Kitleden kişiselleştirilmiş turizme bir model değişikliği.
2. Çevrenin korunmasına artan ilgi.
3. Farklı ve çevre dostu olarak algılanan bir ekoturist profilinde bir değişim
4. Vatandaşların çevrenin korunmasına katılımı.
5. Yerel ekonomilere potansiyel katkılar.
6. Altyapıların iyileşmesi ve ekoturizm destinasyonlarına erişim.

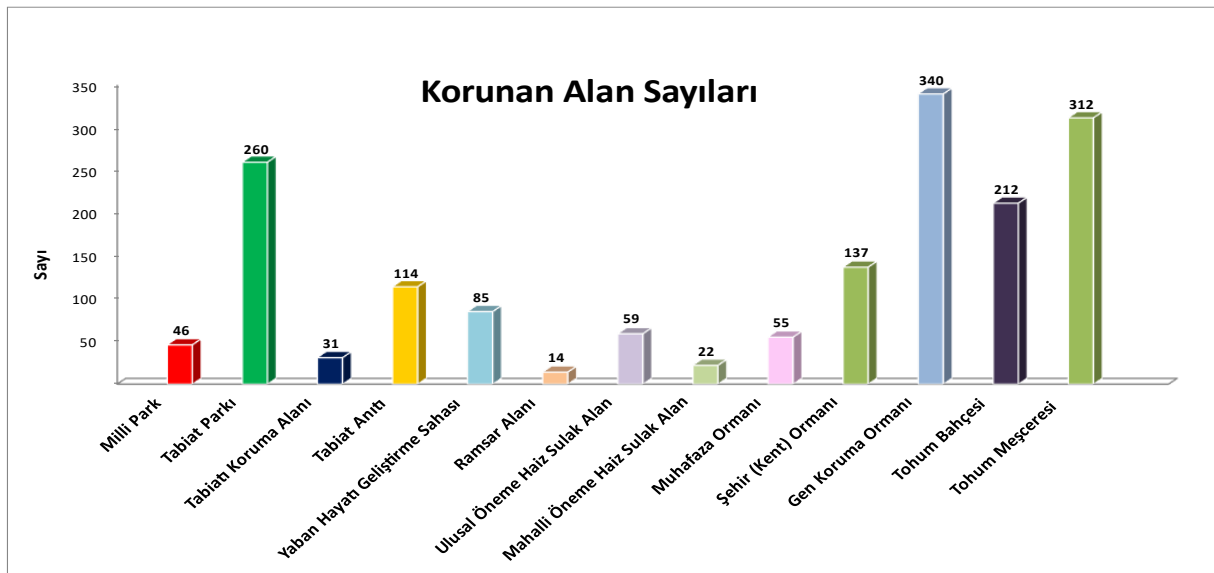
Şekil 1. Küresel ekoturizm tahminleri [10].

Avustralya, Brezilya, Ekvador, Kenya, Meksika, Kosta Rika, Kamboçya, Nepal ve Yeni Zelanda, dünyada ekoturizmin gelişme gösterdiği önemli bölgeler arasında yer almaktadır. Ekoturizmin en önemli destinasyonlarından birisi olan Avustralya milli parkları, geniş biyoçeşitliliği ve yaban hayatı ile önemli bir potansiyele sahiptir. 345.950 km²'lik alanı kaplayan UNESCO Dünya Mirasları Listesi'ndeki Great Barrier Reef Marine Park'ı yılda 1,6 milyon turist ziyaret etmekte ve yalnızca bu turistlerden 1 Milyar Avustralya Doları gelir elde edilmektedir [11]. ABD'de çeşitli ekoturizm kaynakları, gelişmiş ekoturizm hizmetleri ve çevre eğitimi açısından dünyanın önde gelen ülkelerindendir. Ulusal parklar, Ulusal Park Hizmeti, Xanterra Parkları ve Tatil Köyleri, ekoturizm kapsamında hizmet vermektedir [12]. Ekoturizmde önde gelen ülkelere biri Kosta Rika'yı ziyaret eden ekoturistlerin %16'sı Avrupa Birliği ülkeleri, %46'sı Amerika ve Kanada'dan olup ortalama bir turist asgari 1.000 ABD Doları harcamaktadır [11]. Brezilya, Amazon ormanları ve 600'den fazla kuş türü ile ekoturizm için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Amazonların bulunduğu diğer bir ülke ise Ekvator'dur. Galapagos adaları ülkenin en çok ziyaret edilen ekoturizm destinasyonlarından [13]. Dünyada ekoturizm sektöründe diğer başarılı örnekler arasında Yunanistan, Bulgaristan ve Fransa bulunmaktadır. Bu ülkeler, ekoturizm faaliyetlerinin sürdürülebilir şekilde uygulandığı ender ülkeler arasındadır [14]. İstatistiki verilerin sağlıklı şekilde toplanabildiği İngiltere, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde yapılan çalışmalara göre; bilinçli birer tüketici olan ekoturistler, çoğunlukla yükseköğretim mezunudur ve 35-44 yaş grubunda yer almaktadır. Orta veya üst gelir düzeyine sahip olanları çoğunluktadır. Cinsiyet açısından da erkek ve kadın ekoturist sayısı neredeyse birbirine eşittir. Kalma gün sayıları 8 ile 21 gün arasında değişmektedir. Genellikle 2 yıldızın üzerinde standarda sahip tesislerde konaklamayı tercih etmektedirler [2].

3. Türkiye’de Ekoturizm

Türkiye; tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ekoturizm başlığı altında; yayla turizmi, foto safari, akarsu sporları, agro-turizm, botanik turizmi, atlı doğa yürüyüşü, mağara turizmi, dağ turizmi ve doğa yürüyüşü, ornitoloji turizmi gibi faaliyetler yapılmaktadır. Özellikle endemik türler, flora ve fauna konusunda eşsiz bir zenginliği sahip olan Türkiye’nin florasındaki endemizm oranı (%34,4)’tür [15]. Türkiye’de ekoturizm, ilk olarak Muğla-Dalyan’da, 1987’de bir otelin inşaatı sırasında, İztuzu kumsalında yuva yapan Caretta Caretta kaplumbağalarının yumurtlama yeri olması nedeniyle gündeme gelmiş. Tepkiler sonucunda otel inşaatı iptal olmuş ve Köyceğiz-Dalyan bölgesi “Özel Çevre Koruma Bölgesi” olarak ilan edilmiştir [3].

Türkiye’nin sahip olduğu doğal değerler genel olarak milli parklar, tabiat alanları, tabiatı koruma alanları, tabiat anıtları, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları, yaban hayatı üretme istasyonları, özel çevre koruma alanları, tabiat parkları, doğal ve arkeolojik sit alanları, muhafaza ormanları, tohum ve gen bahçeleri, uluslararası anlaşmalarla korunan alanlar, doğal sitlerden meydana gelmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün 2021 yılı verileri doğrultusunda Türkiye’de 46 adet Milli Park, 260 adet tabiat parkı, 31 adet Tabiatı Koruma alanı, 114 adet Yaban Hayatı Geliştirme sahası bulunmaktadır. Toplam Korunan Alan sayısı 1687’dir [16].

Şekil 2. Türkiye’de Korunan Alan sayıları [16].

Türkiye ekoturizm potansiyeli açısından çok önemli bölgelere sahiptir. Bu bölgelerin korunması ve geliştirilmesi amacı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çeşitli projeler yapılmaktadır. Bu projelerden bazıları şu şekildedir [3; 17]:

- Yayla Turizmi Projesi: 26 adet yayla hususunda çalışmalarda bulunmaktadır.
- Milli Parklar ve Çevre Eğitimi Projesi: 1999’da ekoturizmin Türkiye’de potansiyelinin ortaya konulmasını müteakip hayata geçirilmeye başlanmıştır.
- Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi: Ekoturizm destinasyonlarında turistlerin daha çok vakit geçirmelerinin sağlanması için gerçekleştirilmektedir.
- Akarsu Turizmi Çalışmaları: Manavgat Çayı, Çoruh Nehri, Altıparmak Çayı, Fırtına Deresi, Köprüçay, Anamur Çayı, Göksu Nehri ve Dalaman Çayı vb. alanlar için çalışmalarda bulunmaktadır.

- Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi: Gaziantep, Bayburt, Muğla gibi şehirlerde bu proje gerçekleştirilmektedir.
- Yeşil Küre 21 Programı: Ekoturizmin süreklilik kazandırılması amacıyla konaklama tesisleri alanında yürütülmekte olan bir programdır.
- Yeşil Yıldız Projesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafınca kurumlara, Çevre Dostu Kuruluş Belgesi verilmektedir.
- Mavi Bayrak Projesi: Plajların temizliğinin hedeflendiği süreklilik arz eden bir projedir. Kıyı ve plajlar çerçevesinde en önemli proje olduğu değerlendirilmektedir.
- Akdeniz - Ege Turizm Altyapısı Kıyı Yönetim (ATAK) Projesi: Çanakkale-Balıkesir il sınırıyla Antalya-Mersin il sınırının arasındaki turizm bölgelerinin içme suyu, kanalizasyon şebekeleri, atık su ve arıtılma çalışmaları, çöplerin toplanması ve taşınması konularında çevresel altyapı çalışmalarını içeren bir projedir.
- Belek Yönetim Planı: 1996 senesinde Antalya'nın Belek ilçesinde kültürel ve doğal zenginliklerin korunması amacıyla başlatılmıştır.
- Beyaz Yıldız Programı: Sealed Air ve Türkiye Otelciler Federasyonu işbirliğince çevre kirliliğinin azaltılması maksadıyla başlatılmıştır.
- Yeşil Anahtar Programı: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından 2011'den itibaren yürütülmektedir.
- Ekodiyalog Projesi: Ekoturizm kapsamında iş alanları ortaya çıkarmayı hedefleyen proje Fırtına vadisi, Ayder yaylası ve Kaçkar dağlarını kapsamaktadır.
- GAP Ekoturizm Koridoru: Biyoçeşitlilik bakımından ekoturizmin öncelikli olarak geliştirilmesi amaçlanan bölgeleri ele almaktadır.
- Yeşil Yol Projesi: 2.600 km'lik bir proje olup, Karadeniz yaylalarının diğer bölgelerle bağlantısının sağlanması ve bölgede yayla turizmini canlandırılması hedeflemektedir.

Türkiye ekoturizm açısından potansiyeli yüksek bir ülke olmasının yanı sıra, ekoturizmin katkıları yanında bazı olumsuz etkilerinin de olabileceğinden bahsedilmesi gerekmektedir [18]. Bunun yanında, ekoturizmin doğayla iç içe olması ve çeşitli turistik aktivitelerle birlikte yapılması ormanlara ve su kaynaklarına zarar verebilmektedir [19]. Bu durumda su, hava ve çevre kirliliği gibi çeşitli zararlar ortaya çıkabilmektedir [20].

Türkiye Turizm Stratejisi (2007) kapsamında ekoturizmin gelişmesi için; bu amaca yönelik turizm altyapısı geliştirilmesi, ana tur güzergahları, varış noktaları, ara istasyon ve alt istasyon noktaları belirlenerek planlama çalışmaları yönlendirilmesi, turizm gelişme/eylem bölgeleri belirlenmesi ve agro-turizm, macera turizmi, mağara turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planları hazırlanması hedeflenmektedir [21].

Türkiye'de ekoturizme ilişkin aktivitelerin etkin ve sürdürülebilir biçimde yürütülebilmesi için milli birliğin oluşturulması, kesin ve net birtakım kuralların belirlenmesi, eğitim programlarının geliştirilmesi, kontrol mekanizmalarının meydana getirilmesi, ekoturizm rotalarının tespit edilmesi, yerel halkın ekoturizm hakkında bilinçlendirilip yönlendirilmesi son derece önemlidir [22].

4. Sonuç

Sürdürülebilir turizm kapsamında ortaya çıkmış bir kavram olan ekoturizm, yerel biyoçeşitliliği korumak ve yeni istihdam fırsatları yaratarak bölgesel kalkınmayı sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Ekoturizmin dünya genelinde hızlı gelişimiyle beraber bazı ülkeler ekoturizmi, ekonomik gelişmeyi sağlayacak temel bir unsur olarak görmektedir. Bu nedenle, zengin doğal ve kültürel kaynaklara sahip olan özellikle Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ekoturizm faaliyetlerini teşvik etmekte ve uluslararası turizm pazarındaki mevcut paylarını artırmak için yerel ulaşım sistemlerini ve altyapılarını iyileştirmektedir. Tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye'nin ekoturizm

kaynaklarının dünya çapında etkin bir şekilde tanıtımının yapılması, doğru bir şekilde yönetilmesi ve korunması hızla gelişen bu sektörde hak ettiği yeri alması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- [1] Usta, Ö. (2009). Turizm: genel ve yapısal yaklaşım. Detay yayıncılık.
- [2] BAKA (2020). Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Ekoturizm Sektör Raporu.
- [3] Akyurt, H. (2019). Ekoturizm: Türkiye’deki gelişimi ve mevcut durumu. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, 2.
- [4] Diedrich, A. (2010). Cruise ship tourism in Belize: The implications of developing cruise ship tourism in an ecotourism destination. *Ocean & Coastal Management*, 53, 234-244.
- [5] Wight, P. A. (2001). Ecotourists: Not a homogeneous market segment. *The encyclopedia of ecotourism*, 37, 62.
- [6] Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (Eko)turizm, Ankara: Erk Yayıncılık.
- [7] Kiper, T. (2013). “Role of Ecotourism in Sustainable Development”, (Ed.) Özyavuz, Advances in Landscape Architecture (ss.773-802). Rijeka, Croatia: InTech Published.
- [8] Brokaj, R., & Murati, M. (2014). Sustainable Tourism Development in Albania through Stakeholders Involvement. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(2), 313-313.
- [9] Mosammam, H. M., Sarrafi, M., Nia, J. T., & Heidari, S. (2016). Typology of the ecotourism development approach and an evaluation from the sustainability view: The case of Mazandaran Province, Iran. *Tourism Management Perspectives*, 18, 168-178.
- [10] Pavlidis, G., Solomou, A., Stamouli, S., Papavassiliou, V., Kritsis, K., Kiourt, C., ... & Papadopoulos, M. (2022). Sustainable Ecotourism through Cutting-Edge Technologies. *Sustainability*, 14(2), 800.
- [11] Kasalak, Murad Alpaslan. (2015). Dünya’da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm’in Ülke Gelirlerine Katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (2), 20- 26.
- [12] Simoni, S. (2011). Ecotouristic Marketing Strategies in the United States of America. *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, 13 (4), ss.171-178.
- [13] Kırılcım, B. (2020). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Seyahat Acentelerinin Ekoturizm Faaliyetleri: Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, Türkiye.
- [14] Demirbulat Ö. (2018) Türkiye Turizm Stratejisi’nde (2023) Teşvik Edilen Ekoturizme Katılan Yerli Turistlerin Destinasyon Hizmet Kalitesine Yönelik Değerlendirmeleri (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Balıkesir, Türkiye.
- [15] Ankaya, F. Ü., Yazıcı, K., Balık, G., & Aslan, B. G. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 69-72.
- [16] Tarım ve Orman Bakanlığı (2021). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>. Erişim Tarihi: 11.10.2022.
- [17] Kutluay, F. T. (2015). Yeşil ekonomi, yeşil turizm: Türkiye’de turizm sektöründe yeni trend yeşillenen oteller projesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 328-352.
- [18] Kısa Ovalı, P. 2007. Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması. *E-Megaron. YTÜ Mimarlık Fakültesi E-dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s.64-79.
- [19] Karacan, S., Karacan, E. & Güngör, Y. (2015). Türkiye Turizmine Yeni Bakışlar: Sürdürülebilir Turizm Ekseninde Çevre Sorunları. Konya, I.Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi, EITOC, Kongre Bildiri Kitabı 1.Cilt, Sayfa:757-770, Konya: Aybil Yayınları.

- [20] Tutcu, A. (2021). Ekoturizm Ve Türkiye'nin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirmesi. Atlas Sosyal Bilimler Dergisi, 1(6), 68-82.
- [21] Kültür Ve Turizm Bakanlığı (2007).<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/J4WC8+20070302-17-1.pdf>. Erişim tarihi: 11.10.2022
- [22] Deviren, N. V., & Yıldız, O. (2016). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ülke deneyimleriyle ekoturizm uygulamalarının değerlendirilmesi. 17. Ulusal Turizm Kongresi, Bodrum, Muğla, 322-332.

Sağlıklı Yaşam (Wellness) Turizmi Kapsamında Türkiye ve Dünya Üzerindeki Sağlıklı Yaşam Merkezlerinin Değerlendirilmesi

Aysun YALVAÇ ^{1,*} Esmahan YALÇIN ¹ Murad Alpaslan KASALAK ²

¹ Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rekreasyon Yönetimi ABD

² Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi

*Corresponding author e-mail: yalvacaysun@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6097-2993

Received:24.11.2022 Accepted:28.12.2022

Özet

Son zamanlarda dünya genelinde stres, teknoloji, kronik hastalıklar ve yaşlanmanın artmasıyla birlikte insanlar sağlıklı bir yaşam tarzına yönelmektedirler. Kişiler daha sağlıklı bir yaşam elde edebilmek için seyahat etmektedirler. Bedenen, zihnen ve ruhen sağlıklı olmak için seyahat eden bu kişilere “sağlıklı yaşam turisti” denilmektedir. Bu turistler genellikle spor, sağlıklı beslenme, kilo yönetimi, güzellik, rahatlama, yenilenme, meditasyon ve yoga gibi hizmetleri aramaktadırlar. Yoğun iş ortamlarından uzaklaşarak dinlenme, bedenen ve ruhen yenilenme, tazelenme amacıyla sağlığa yönelik yeni bir tatil anlayışı ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışmada son zamanlarda dünyada hızla büyüyen bir turizm sektörü haline gelen Sağlıklı Yaşam (Wellness) Turizmi incelenmiş olup, Türkiye ve dünya üzerinde yer alan sağlıklı yaşam merkezlerinden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki çok az sayıda üst segment otellerde sağlıklı yaşam turizmi paketlerinin oluşturulduğu ve birçok merkezde paket çeşitliliğinin olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Wellness Turizmi, Sağlıklı Yaşam Turizmi, Sağlıklı Yaşam Turisti, Sağlıklı Yaşam Merkezleri.*

Evaluation of Healthy Life Centers in Turkey and the World Within the Scope of Wellness Tourism

Abstract

Recently, with the increase in stress, technology, chronic diseases and aging around the world, people are turning to a healthy lifestyle. People travel to improve their health and achieve a healthier life. These people who travel to be physically, mentally and spiritually healthy are called “wellness tourists”. These tourists often seek services such as sports, healthy eating, weight management, beauty, relaxation, regeneration, meditation and yoga. They have created a new health-oriented holiday concept with the aim of resting, physically and spiritually rejuvenating and refreshing by getting away from the busy work environments. For this reason, in this study, it is aimed to examine the Wellness Tourism, which has recently become a rapidly growing tourism sector in the world, to evaluate the services of wellness centers in Turkey and the world, and to identify the deficiencies in terms of Turkey and present suggestions.

Keywords: *Wellness Tourism, Tourism of Healthy Life, Wellness Tourist, Wellness Centers.*

(*) Bu makale 19-21.10.2022 tarihinde “6th International Rural Tourism and Development Congress” de sunulmuştur.

This article was presented at the “6th International Rural Tourism and Development Congress” held on 19-21.10.2022.

1. Giriş

Dünya genelinde stres ve kronik hastalıklardaki çığ gibi büyüyen artış, insanları daha sağlıklı ve dengeli bir yaşam tarzına doğru yöneltmekte ve sağlıklarındaki düşüşü azaltmak için gelişmiş tüketici bilinci ihtiyacının önünü açmaktadır. Sağlık bilincine sahip kişiler, bir yandan genel sağlıklarını üst seviyeye çıkarmak için sağlıklı davranışlar edinmeye çalışırken, bu kişiler bir yandan da daha çok maddi kazanç ve daha yüksek statü için çabalamaktadırlar. Günümüzde stres nedeniyle birçok insanın sağlığı kötüye gitmekte ve bu nedenle bu kişilerin bulundukları çevrelerini değiştirmeleri gerekmektedir (Dunets vd., 2020). İnsanlar, yaşam kalitelerini iyileştirmek, daha sağlıklı bir yaşam sürmek ve günlük aktivitelerinin stresinden kurtulmak için uzak yerlere seyahat etme eğiliminde bulunmaktadırlar (Karn ve Swain, 2017). Sağlıkla ilgili seyahatlerin genellikle evden uzakta olmak, sağlığı sürdürmek/korumak ve boş zaman geçirmek şeklinde üç motivasyondan kaynaklandığına inanılmaktadır (Zhong vd., 2020).

Nüfusun yaşlanması ve yaşam tarzları nedeniyle bireylerin sağlık sorunlarının artması turizm pazarını bir değişime yönlendirmiştir. Sağlık ve zindeliğe doğru olan bu değişim, insanların giderek artan sağlık ihtiyaçlarını küresel düzeyde çok daha iyi bir şekilde karşılayan sağlıklı yaşam turizmine yönlendirmiştir. Bu faktörler, Avrupa, Amerika, Orta Doğu, Asya Pasifik ve hatta Afrika'da sağlıklı yaşam turizminin büyümesine yol açmaktadır (Pan vd., 2019). Beden, zihin ve ruh arasında sağlıklı bir denge arayan ve birincil amacı bireysel iyilik olan turistler “sağlıklı yaşam turisti” olarak bilinmektedirler (Karn ve Swain, 2017).

2. SAĞLIKLI YAŞAM (WELLNESS) TURİZMİ

Kaspar (1996), sağlıklı yaşam (Wellness) turizminin bireylerin beden, zihin ve sosyo-psikolojik iyilik halini korumayı, geliştirmeyi, iyileştirmeyi ve gençleştirmeyi amaçlayan bir olgu olduğunu vurgulamaktadır (Karn ve Swain, 2017). Turizm sektöründe hızla büyüyen bir sektör olan sağlıklı yaşam (wellness) turizminin, sağlık turizminin bir alt dalı olduğu ve turistlerin tıbbi müdahale ve gözetim olmaksızın günlük hayatın stresinden kurtulmak ve gençleşmek için seyahat ettikleri belirtilmektedir (Esfandiari ve Choobchian, 2020).

Wellness; öz değer, egzersiz, maneviyat, stres yönetimi, aşk, cinsel kimlik, gerçekçi inançlar, boş zaman, mizah, zeka, beslenme, duygu, dostluk, öz bakım, iş, sosyal kimlik, yerel güvenlik, kurumsal kaygı ve kişisel atıflar gibi boyutları içeren kapsamlı bir kavram haline gelmiştir. Wellness tanımı 2013 yılında Chen ve arkadaşları tarafından bazı özel faaliyetlerle geliştirilmiştir: “Wellness turizmi artık kişisel hizmeti, sağlığı geliştirme terapilerini, çevreyi, sağlıklı beslenmeyi, rahatlamayı, sosyal faaliyetleri, benzersiz turizm kaynaklarının deneyimini ve zihinsel öğrenmeyi içermektedir.” (Pan vd., 2019).

Tablo 1. Yaşam Tarzında Görülen Eğilimler ve Sağlık Turizmi Ürün ve Hizmetleri

Yaşam Tarzı Eğilimleri	İlişkili Olunan Sağlık Turizmi Ürünü veya Hizmeti
Egzersiz Eksikliği	Fitness alanları; Sağlık Hizmeti Sunan Otellerde ve SPA’larda bulunan Jimnastik ve Fitness Sınıfları
Artan Obezite / Sağlıksız Beslenme	Eğitim imkanları; Detoks Klinikleri ya da SPA’lar; Vejeteryan, Vegan, Çiğ ve/veya Organik Yiyecekler ile Vücudu Yenileme; Yavaş Yemek Destinasyonları
Aşırı Teknoloji Kullanımı	Dijital Detoks Uygulamaları; Limitli WiFi erişimi olan, TV’lerin kullanılmadığı vb. otellerde rezervasyon yaptırmak; Teknolojiye erişimin sınırlı olduğu alanlara ziyaret (Örn; küçük adalar, dağ evleri)

Uyuma İhtiyacı / Düşük Uyku Kalitesi	SPA'lardaki uyku terapi klinikleri; Sağlık hizmeti sunan otellerin özel niteliklerle uykuya katkıda bulunması (örn. özel yastıklar, aromaterapi yağları)
Mesleki / İş Temelli Stres	Meslek hastalıklarına yönelik rehabilitasyon; Güdüyici SPA Ziyaretleri
Kişinin vücudundan memnun olmaması	Rehabilitasyon esnasında psikolojik danışmanlık; SPA'da güzellik uygulamaları; sağlık merkezinde estetik ameliyat olmak
Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerine İlginin Artması	SPA'daki Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemleri; Rehabilitasyon esnasında şifa enerjisi
Doğa ile Sınırlı Temas / Sürdürülebilir Olmayan Yaşam Tarzı	Rehabilitasyon Alanı ya da SPA'larda Eko-terapi; Ekorehabiliteler; Eko-Köyler; Yeşil SPA'lar
Yavaşlama İhtiyacı / Farkındalık	Küçük köylerde ya da uzak adalarda kalmak; bütünsel rehabilitasyon (Meditasyon, Yoga Sunulması)
Spiritüel Aktivitelere Duyulan İhtiyaç	Spiritüel aşram ya da rehabilitasyon yerleri; ibadet yerlerinde kalmak; hac

Kaynak: Smith, 2016 (Akt. Dinçer vd., 2020)

Sağlıklı yaşam turizminin teknik ve işlevsel kalitesi; sosyal, kültürel, fiziksel, zihinsel ve ruhsal faaliyetler ile birlikte, terapi ve tedavilerle ilişkili tamamı doğal veya estetik olarak hoş bir ortam içeren birtakım tesislere bağlıdır (Karn ve Swain, 2017). Smith (2016) günümüzde insanların yaşam tarzlarındaki alışkanlıkları ve eğilimleri doğrultusunda alabilecekleri sağlık turizmi ürünü ve hizmetlerini Tablo 1'de sıralamaktadır (Akt. Dinçer vd., 2020). Bu ihtiyaçlara göre sağlık turizmi pazarında yeniden düzenlenmeler ve yeni ürünler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Son zamanlarda, sağlık hizmetleri pazarında değişim gözlenmekte olup, geleneksel rehabilitasyon merkezleri ve tatil merkezleri, yaşlılar için tedavi yeri olmaktan ziyade çok çeşitli tüketiciler için çok işlevli sağlıklı yaşam merkezleri haline gelmektedir. Sağlıklı yaşam tarzı sürmek moda haline gelmekte ve fiziksel formunu korumak isteyen, onarıcı anti-stres programlarına ihtiyaç duyan insanların sayısı artmaktadır. Bu kişiler, genellikle aktif rekreasyonu tercih eden ve zamanları sınırlı olan orta yaşlı insanlardan oluşmaktadır. Modern sağlık turizmi pazarı, tesisin amacına bağlı olarak sanatoryum tedavisi; hastaların tıbbi rehabilitasyonu; sağlık rekreasyonu ve hastalık önleme; kültürel, tıbbi ve boş zaman rekreasyonu işlevlerini yerine getirebilmektedir (Hladkyi vd., 2021).

3. Dünya Üzerindeki Sağlıklı Yaşam Merkezlerinin Değerlendirilmesi

Sağlık gezginleri, genellikle fiziksel uygunluk ve spor, sağlıklı bir diyet ve kilo yönetimi için çalışma, güzellik bakımları, rahatlama ve stres giderme, meditasyon ve yoga gibi geniş bir hizmet yelpazesinin peşinden koşmaktadır. Bu gezginlerin daha çok telaşlı yaşamlarında barış ve sükunete ulaşmak isteyen bitkin Batılıların olduğu belirtilmektedir. Bu kişiler genellikle geleneksel, alternatif, tamamlayıcı, bitkisel veya homeopatik ilaçlar kullanarak prosedürler veya tedaviler aramaktadır (Karn ve Swain, 2017). Kişilerin yoğun iş ortamlarından uzaklaşarak dinlenme, beden ve ruhen tazelenme, yenilenme amacıyla seyahat etme ihtiyaçlarına istinaden sağlığa yönelik yeni tatil anlayışları ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayışa istinaden sağlıklı yaşam merkezleri, yoga merkezleri veya otelleri, SPA-Wellness merkezleri veya otellerinin sayıları artmaya başlamıştır (Dinçer vd., 2020).

Günümüzde birçok otel misafiri seyahat ederken sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürmeye çalışmakta ve bazı oteller de sağlıklı yaşam turistlerini çekmek için birtakım programlar geliştirmektedir. Sağlıklı menü seçenekleri, sağlık tesisleri ile bağlantılı detoks, rahatlama programları, SPA hizmetleri ve çeşitli fitness tesisleri ile sağlık gezginlerine alternatifler sunmaya çalışmaktadırlar.

Sağlık tatil köyleri ise belirli sağlık endişelerini gidermek, stresi azaltmak veya sağlıklı yaşam tarzının sürdürülmesini sağlamak için kısa vadeli konut programları sunmaktadırlar. Sağlıklı yaşam tatillerinin temel amacının, fiziksel olarak rahatlatmış ve zihinsel olarak yenilenmiş hissetmek ve bunun sonucunda daha fazla potansiyel enerji ve güç elde etmek olduğu belirtilmektedir (Karn ve Swain, 2017). Bununla birlikte, doğal kaynaklar, sağlıklı yaşamın iyileştirilmesi ve dolayısıyla sağlık turizmi destinasyonlarının gelişimi ve sürdürülebilirliği için temel belirleyiciler arasında kabul edilmeye başlanmıştır (Pessot vd., 2021).

Yapılan çalışmalara göre, zengin orman yapısı, uçsuz bucaksız çayırlar, rahat ulaşım, eşsiz konum ve turizm alanları sağlıklı yaşam turizminin gelişmesi için hayati kaynaklar olduğu belirtilmektedir. Sağlıklı yaşam turistleri için dağlık alanlar, iklim, orman, çayırlar ve diğer bakir alanların özel ve benzersiz alanlar olduğu ifade edilmektedir (Pan vd., 2019). Çevredeki doğal kaynakların kullanımı, çevrenin korunması, belirgin bir antropojenik yükün olmaması da dahil olmak üzere sağlık turizminin gelişimi için gerekli koşullardan biri olduğu belirtilmektedir. Turistin stresten kurtulmasına, olumlu ruh haline ve genel olarak iyileşmesine büyük ölçüde katkı sağlayan doğal ortamların varlığı, iklimi, orman kaynakları ve peyzaj özelliklerinin olumlu etkisi bulunmaktadır (Dunets vd., 2020).

Conti (2019)'ye göre, 2000'li yılların başından beri dünya çapında sağlıklı yaşam merkezleri, bütünsel inzivalar, kaplıcalar, manevi haceler ve yoga inzivalarının sayıları artmaktadır. İsveç'te Conti (2019) tarafından yapılan çalışmada, özellikle Escapade Sweden, Urnatur, Shambala Gatherings ve Villa Insikt'e ait sağlıklı yaşam programlarından bahsedilmektedir.

Escapade Sweden, İsveç'te bulunan "yavaş macera" organizasyonu yapan bir tur operatörüdür. Şirket, web sayfalarında iki özel deneyimsel temanın reklamını yapmaktadırlar. Birincisi "Çocuklarınızı Doğaya Geri Getirin" sloganıyla, daha çok aile odaklı, birlikte eğlenme ve hayatta kalma için çeşitli becerileri bir araya getirmeye çalışmaktadır. Diğeri ise, "İskandinav Yolu ile Doğaya Dönüş" sloganıyla, daha çok deneyimsel bileşenleri içeren yerel bilgilerle hayatta kalma, doğa ve kültür arasındaki bağlantılara atıfta bulunmaktadır. Mevsime göre farklı aktivitelerden oluşan turlar sunmaktadır (Conti,2019).

Urnatur, İsveç'te bulunan ve ormana odaklanan bir firmadır. 10 kulübe ve ağaç evlerde misafirlere turizm ve rekreasyonla ilgili teklifler sunmaktadır. Odun kesme, ateş yakma ve balta bileme gibi temel oduncu becerilerinin yanı sıra yemek ve eski orman yemek kültürüne odaklanan aktiviteler ve atölye etkinlikleri sunmaktadır. Ayrıca yılda 3 kez profesyonel uzmanlar gözetiminde orman inzivaları sunmaktadır (Conti,2019).

Shambala Gatherings, İsveç'in ormanlık alanında 2005 yılında kurulmuş olup, tüm yıl boyunca yoga inziva programları sunmaktadır. Yoga, beden eğitimi ve esenlik, meditasyon ve iç gözlem ile ilgili programlarla birlikte, çok çeşitli özel inziva programları da sunulmaktadır (Conti,2019). Villa Insikt, dijital detoks öncülerinden olan Karina Di Lucia tarafından işletilen, tüm yıl boyunca açık olan bir inziva yeri ve küçük bir konaklama sağlayıcısıdır. Villa Insikt, dijital detoks, orman banyosu, orman inzivaları, yansıtıcı yürüyüşler gibi bir dizi rehberli aktiviteye katılma olasılığı ile öne çıkmaktadır. Dijital Detoks Kampı, birkaç günlük "dijital bağlantı birimlerinden" vazgeçip bunun yerine, rahat ve küçük insan gruplarıyla vakit geçirmek, "dijital farkındalığı" olgunlaştırmak ve "sürekli artan dijital akışla nasıl ilişki kurmak istediğimizi" eleştirel olarak değerlendirmek için tartışmalar, alıştırma ve etkinliklere katılmaktan oluşmaktadır. Burada genel amaç, denge, özgürlük, iyileşme, zaman yönetimi ve artan sosyalleşme ile bağlantılı bir "dijital içgörü" geliştirmektir (Conti,2019).

Rusya'nın en büyük tatil beldesi olan Belokurikha beldesinde yapılan çalışmada, bölgenin mikroklimatik özellikleri dikkate alınarak helioterapi yapılacak yerler belirlenmiş, yürüyüş parkurları oluşturulmuş ve parkurların kesiştiği noktalara dinlenme alanları oluşturulmuştur. Turist programlarının doğal ortamlarda uygulanmasına, turistlerin doğal hayatı gözlemlemelerine ve bölgenin jeolojik özelliklerini tanımlarına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bölgede turizmin düzenlenmesinde geleneksel sağlık bakımları ve tedavi edici egzersizler yaygın olarak kullanılmıştır (Dunets vd., 2020).

Çin'deki ilk sağlık turizmi için en popüler şehirlerin Sanya, Xiamen, Guilin ve Hangzhou olduğu belirtilmektedir. Bu alanların çeşitli ulusal atmosfere ve eşsiz manzara duygularına sahip olduğu

ve bu sahneler, ziyaretçilerin bedenini ve zihnini doğasını ve rahatlamasını deneyimlemelerine izin verdiği belirtilmektedir (Zhong vd., 2020).

Ukrayna'nın Truskavets tatil beldesinde yapılan çalışmada, turistler için tıbbi ve sağlık programlarının ikiye ayrılacak etkinlikler sağladığı tespit edilmiştir. Hizmetin özellikleri nedeniyle, belirli tıbbi formlar ve sağlık hizmetleri oluşturulmuştur: tıbbi ve sağlıklı geliştirici prosedürler, sağlıklı geliştirici egzersizler, bir eğitmen rehberliğinde tedavi edici beden eğitimi, turistik faaliyetler (yürüyüş, kısa mesafe turizm, seyahat vb.), güneş, su ve hava banyoları, hareketli oyunlar vb. (Hladkyi vd., 2021).

Azerbaycan'ın başkenti Bakü yakınlarındaki Gabala'da yer alan beş yıldızlı bir otel, muhteşem bir doğanın içinde bir detoks ve sağlık tatili merkezi olarak kurulmuştur. Tesisin tamamı doğayla uyumlu, minimal ve ahşap ağırlıklı bir dekorasyon anlayışı ile 72 oda ve 3 villadan oluşmaktadır (www.chenotpalaceweggis.com).

Luxury Travel Dergisi, günümüzde kişiye özel wellness turizminde öne çıkan üst segment otellere yer vermektedir. Oteller ve verdikleri hizmetler kısaca aşağıda yer almaktadır (www.luxurytravelmagazine.com);

- Meksika'da yer alan Hotel Xcaret Mexico'daki Muluk Spa, günümüz gezginleri için egzotik bir kaçış ve sağlıklı yaşam yolculuğu sunmaktadır.
- ABD'de yer alan Sonoran Çölü'nde yer alan CIVANA Wellness Resort & Spa, yeni sağlıklı yaşam parkuru "Joyful Journey"ın tanıtımını yapmıştır.
- Fransız Polinezyası Tetiaroa adasındaki The Brando otelinde yer alan Varua Te Ora Spa yeni bütünsel tedavilerle yeniden açılmıştır.
- İtalya'da yer alan COMO Hotels and Resorts, Toskana'da ilk Asya esintili sağlıklı yaşam deneyimi olan COMO Castello Del Nero'da yeni bir COMO Shambhala Retreat'i başlatmıştır.
- Vietnam'ın Mekong Deltası'ndaki Azerai Can Tho, güney Vietnam'ın en eşsiz sağlıklı yaşam destinasyonlarından biri olarak artan itibarını benimsemeye devam ederken, yeni aylık yoga ve Pilates inzivalarını tanıtımını gerçekleştirmiştir. Ayrıca inziva yerlerindeki misafirler, boş zamanlarını adacık çevresinde bisiklet sürerek, tesisin havuzunda yüzerek veya tenis oynayarak geçirebilmektedirler.
- Banyan Tree grubu 2021 yılında Wellbeing Sanctuaries'i piyasaya sürmektedir. İlk girişim Çin'de başlatılmış ve sonraki dönemlerde Endonezya, Malezya, Meksika, Fas, Tayland ve Vietnam'da aşamalı olarak yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. İyi uyku, iyi beslenme, etkileşim, yakınlık, fiziksel canlılık, zihni geliştirme, öğrenme ve gelişme, doğayla uyum ve sürekli uygulamalara dayalı olarak misafirler için ayrı ayrı programlar hazırlayacaklardır.
- Vietnam'ın yükselen Cam Ranh yarımadası The Anam tatil beldesindeki tatilciler, sağlık adına yerçekimine meydan okumaktadırlar. Anam'ın sakini yogi Umesh Sharma, katılımcıları tatil beldesinin Long Beach uzantısının yanında havada bir dizi canlandırıcı pozlarda askıya alan hava yoga dersleri başlatmıştır.
- Uluslararası yoga seven topluluk, stüdyoların ve vegan restoranların bol olduğu Ubud'daki Bali'nin manevi kalbine uzun süredir bayılıyor. Şimdi, bu popüler destinasyonun eteklerinde konuklar, yok etmek ve sıfırlamak için daha yerel bir yol bulabilirler. Melukat olarak bilinen Bali su arıtma töreni, stres altındayken veya baskı altındayken yerlilerin park ettiği bir temizlik ritüelidir. Dengeyi yeniden sağlamak için tasarlanan bu uygulama, Hadiprana'nın son ürünü The Art of Renaissance'ın bir Resort'u olan Tanah Gajah'ın temel bir unsurudur.
- İsviçre'deki huzurlu Luzern Gölü'nde yer alan Chenot Palace Weggis, Avrupa'nın en yeni ve en gelişmiş tıbbi spa merkezi durumundadır ve stresi azaltmak, vücudun doğal enerjisini yeniden doldurmak ve yenilenmek için tasarlanmış nihai iyileşme ve Enerji Verme programını denemeye davet etmektedir.
- Windsor Great Park ve Savill Gardens'ın bitişiğinde birinci sınıf bir konuma sahip olan yeni Fairmont Windsor Park, yeni açılan ve kapalı ve açık canlılık havuzu, kriyoterapi

odası, Himalaya tuz odası, geleneksel Hamam, hafif ve derin dinlenme odaları ve Japon ayak spası içeren geniş spa seçeneği ile İngiltere'nin önde gelen sağlıklı yaşam merkezi olmayı hedeflemektedir.

- Göz alıcı bir süper yat marinasında yer alan Hırvatistan'daki beş yıldızlı D-Resort Šibenik oteli, 2021 için zihin, beden ve ruhun dinlenmesi ve canlandırılması için tasarlanmış yeni bir 'Wellbeing Escapes' paketini piyasaya sürmüştür.
- Maldivler'de yer alan Velaa Private Island, 2021 yılında ziyaret uygulayıcıları serisinin bir parçası olarak sağlık arayanları kendi kendini iyileştirme ve kişisel keşif yolculuğuna davet etmektedir. Ultra lüks ve yüksek teknoloji spa ve fitness tesislerinin yanı sıra, bu cennet gibi tesisin konukları artık birinci sınıf sağlık profesyonelleri ile atölye çalışmaları ve bire bir danışmanlık deneyimi yaşama şansına sahip olacağı belirtilmektedir.
- Anantara Dhigu ve Anantara Veli Maldives Resorts, beslenme terapisi, sağlıklı yaşam mutfakları atölyeleri ve sağlık ve beslenme seminerlerinin tanıtımıyla sağlıklı yaşam odaklarını yenilemektedir.
- Hilton Head Island ve Savannah arasında 20.000 dönümlük yemyeşil bir doğa koruma alanında yer alan Montage Palmetto Bluff, Montage Well Living programını sunmaya hazırlanmaktadır. Program, inziva, zihni, bedeni ve ruhu canlandırabilecekleri gerçek bir kaçış arayanlar için özenle tasarlanmıştır.
- Zadún, Puerto Los Cabos'un kıyı cennetinde, Meksika'nın San José del Cabo kentinin dramatik kıyı şeridi boyunca yer alan tesis, 20 dönümlük geniş ve güzel bir araziye açılmaktadır. Fiziksel ve duygusal gençleşmeyi teşvik etmek için atalardan ve modern teknikleri harmanlayan dönüştürücü deneyimlere adanmış 30.000 metrekaarelik sığınak Spa Alkemia'da bölgenin önde gelen sağlıklı yaşam programına ev sahipliği yapmaktadır.
- ABD'de yer alan Restore Health ve Wellness Center, bağımlılıkla mücadele ve bunun üstesinden nasıl gelineceğini ile programlar hazırlamaktadır.
- ABD Sedona'nın Oak Creek kıyısındaki ünlü kırmızı kaya kanyonlarına sıkışmış açık hava ve kişisel keşif için sonsuz fırsatlar sunan Güneybatı'nın en önde gelen lüks tesisi L'Auberge de Sedona, konuklarını yepyeni bir dikkatli ve onarıcı Revitalization Retreat'te karşılamaya hazırlanmaktadır.
- El Yunque Ulusal Ormanı ile Espiritu Santo Nehri Devlet Koruma Alanı arasında 483 dönümlük bozulmamış bir arazide yer alan The St. Regis Bahia Beach Resort, doğal bir cennettir ve Karayipler'in ilk ve tek sertifikalı Gold Audubon Signature Sanctuary'sidir. St. Regis Bahia Beach Resort, doğanın dört temel unsurundan ilham alan yeni bir ısmarlama program serisi olan Elementia (su, ateş, toprak ve hava)'yı piyasaya sürmeye hazırlanma olup, tesisin doğayla olan derin bağlantısını vurgulamaktadır.
- Alaska Adventure Company Within the Wild'daki ekip, Winterlake Lodge'daki misafirler için ömür boyu bir kez yaşanabilecek kış sağlıklı yaşam deneyimlerini sunmaya başlayacaklardır.
- Lüks seyahat ve yaşam tarzı deneyimlerinde dünya lideri olan Rosewood Hotels & Resorts, kişinin değişimden kurtulma veya değişime kolayca uyum sağlama yeteneğini geliştirmek için tasarlanmış yeni bir sağlıklı yaşam inziva konsepti olan Journey to Resilience'ı piyasaya sürmeye hazırlanmaktadır.
- Kaliforniya'nın ünlü şarap bölgesinin ortasındaki Calistoga'da merakla beklenen lüks tatil yeri Four Seasons Resort ve Residences Napa Valley , kendine özgü spa konsepti Spa Talisa'yı duyurdu. Sakin bir vaha olarak tasarlanan Spa Talisa, güzel peyzajlı bir açık hava dinlenme bahçesinde konuklarını sağlıklı yaşam yolculuğuna çıkaracak gençleştirici teklifler, yerli malzemelerle yapılan lüks uygulamalar ve zihin ve beden için bütünsel şifaya odaklanmıştır.

4. Türkiye’deki Sağlıklı Yaşam Merkezlerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de sağlık ve motivasyon kamplarına yönelik çalışmalar devam etmekte olup, özellikle Kaz dağları, Şile, Sapanca, Antalya, Bodrum, Milas, Kuşadası, Göcek, Marmaris ve Fethiye bölgelerinde bazı tesisler paket programlarla hizmet vermektedirler. Türkiye’de sağlık ve motivasyon kamplarına yönelik çalışmalar devam etmekte olup, aşağıda bazı tesisler ve verdikleri hizmetlere dair bilgiler yer almaktadır;

- ❖ Kaz Dağları Sağlık ve Mutluluk Kampları ve Otel, sağlık, aydınlanma, kişisel gelişim ve eğitim konularında ve ruhsal, bedensel sağlık üzerine konseptlerle, müşterilerine 7 ve 21 günlük yeni bir tatil anlayışı sunmaktadırlar. Ruh ve beden sağlığı ile kişisel gelişim ve eğitim tatilleri programları yer almaktadır (www.kazdagi.com.tr).
- ❖ İstanbul’un kaçış rotaları arasında yer alan, deniziyle, yeşiliyle, temiz havasıyla vazgeçilmezlerden olan Şile’de yepyeni bir sağlıklı yaşam merkezi açılmıştır. BW Şile Gardens Otel’in bir bölümü bir iyi yaşam ve detoks merkezi olarak yapılandırılmıştır. Orman, çim ve kumsal yürüyüşleri, aqua gym ve yoga ile dolu egzersiz programı ile hareketli ama bir o kadar sakin bir yaşam modeli deneyimleme fırsatı sunmaktadır (www.saffetemretoncuc.com).
- ❖ Antalya Adrasan’da 27 oda ile doğanın içinde, yeşilin bin bir tonunda, meyve ağaçlarıyla bezenen cennetten bir köşede, sabahları tertemiz hava ve kuş sesleri ile uyanarak, gün boyunca bol bol meditasyon, zihinsel egzersiz, stres yönetimi ve enerji toplama çalışmaları, dinginlik ve denge reçeteleri ve sağlıklı yaşam menüleri ile sağlıklı bir yaşamın şifresini sunmaktadır (www.clubsunvillage.com).
- ❖ The LifeCo, doğayla iç içe ve unutulmaz bir deneyim sunmak üzere, bütünsel sağlık (beden-zihin-ruh) anlayışıyla hazırlanmış kişiye özel programlarla, müşterilerine kaliteli bir yaşamın kapılarını açmaktadır. Kişiye özel 4-21 günlük programlar sunmaktadırlar. Arındırıcı detoks, anti-aging, kilo kontrol, sağlıklı beslenme, su orucu, GetFit & Healthy, yüksek tansiyon, karaciğer destek, diyabet, kolesterol programları ile müşterilerine hizmet vermektedirler (www.thelifeco.com).
- ❖ Le Meridien Bodrum Beach Resort içinde yer alan Vitalica Wellness müşterilerine şehrin karmaşasından uzakta, yaşam kalitelerini yükselterek, bakış açılarını değiştirerek; mental ve bedenen yenilenmelerini sağlayacak bir deneyim sunmayı vadetmektedir. Tüm programlar uzmanlar tarafından kişiye özel olarak tasarlanmakta olup, dünya standartlarında anti-aging tedaviler ve bakımlarla, sağlıklı hazırlanan mutfağıyla ve eğitim atölyeleriyle kişilere sağlık yolculuğunda rehberlik etmektedirler (www.vitalicawellness.com).
- ❖ Bodrum Sianji Well-Being Resort, kişiye özel hazırlanan detoks programlarıyla ön plana çıkmaktadır. Anlaşılabilir klinikte uzman doktorlar tarafından yapılan analizlerle kişiye en uygun program belirlenmektedir. Well-being ve wellness paketleri ile hizmet vermekte olup, ayrıca sağlıklı tarifleri beslenme rutinine ekleyebilmek için atölyeler düzenlenmektedir (www.sianjilife.com).
- ❖ Antalya’da yer alan 5 yıldızlı otel konforundaki 350 yataklı Ayka Vital Park Bütüncül Sağlıklı Yaşam Merkezi bünyesinde, bireysel ve grup psikoterapi odaları, spa merkezi, açık ve kapalı yüzme havuzları, fizyoterapi merkezi, iş/ugraş atölyeleri, güzellik merkezi, açık spor alanı, hobi bahçeleri yer almaktadır (www.aykavitalpark.com).
- ❖ Sapanca’da yer alan Elite World Sapanca Hotels içinde yer alan Fit Life Spa&Wellness, misafirlerine SPA ritüelleri, non-invaziv anti-aging, holistik sağlıklı yaşam ritüelleri ve uygulaması ile bölgenin en kapsamlı SPA ve sağlıklı yaşam merkezi olarak hizmet vermektedir (www.eliteworldhotels.com).
- ❖ Sapanca’da ormanlık bir alanda yer alan Richmond Nua Wellness Spa, zihinsel ve bedensel rahatlamaya ve sağlığı pekiştirmeye dayalı programlar sunmaktadır. Vücut

şekillendirme yöntemlerinden Hypoxi, Green Sıvı ve Raw Food Detoks programlarının yanı sıra uzmanlar tarafından kişiye özel geliştirilen Nua Fit ve Nua Slim seçeneklerini sunmaktadır (www.ricmondnua.com).

- ❖ Milas'ta mükemmel bir deniz manzarasının yemyeşil bir alanla buluştuğu bir yerde konumlanan Six Senses Kaplankaya oteli özellikle wellness programlarıyla öne çıkmaktadır. Birçok uzman ve terapist eşliğinde uyku, beslenme, zihin açıklığı ve hareket konusunda müşterilerine hizmet sunmaktadır (www.sixsenses.com).
- ❖ Kuşadası Natur-Med Doğal Tedavi ve Kaplıca Kür Oteli sağlıklı yaşam anlayışını hayata geçirme idealiyle kurulmuştur. Halen 60 oda ile hizmet veren otelde 3 farklı beslenme programı bulunmaktadır. Ayrıca ozon tedavisi, şok dalga tedavisi (SWT), yoga, hidroterapi, pressoterapi (pasif lenf drenajı) gibi uygulamalar sunmaktadır (www.natur-med.com.tr).
- ❖ D-Resort Göcek büyüleyici bir atmosferde bedenlen, zihnen ve ruhen yenilenmenin ve yeniden şarj etmenin yollarını sunmaktadır. Yin yoga, pilates, doğa yürüyüşleri, spa, masaj, sağlıklı atıştırma atölyesi, ses banyosu, şifalı bitkilerle bakım ritüelleri gibi hizmetlerle müşterilerine eşsiz bir deneyim vadetmektedirler (www.dresortgocek.com).

5. Sonuç

Günümüzde hızlı kentleşme ile birlikte insanların stres seviyeleri artmakta ve kendilerini hasta hissetmeye başlamaktadırlar. İnsanlar kendilerini gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak rahatlamak ve yenilenmek için seyahat etmeye başlamaktadırlar. Her geçen gün sağlık turizminin alt kolu olan wellness turizmi gelişmekte ve bu yönde talepler artmaktadır.

Dünyada özellikle üst segment otellerde sağlıklı yaşam kaçamağı, sağlıklı yaşam yolculuğu, sağlıklı yaşam parkurları, inziva programları, iyileşme ve enerji verme programları, sağlıklı beslenme terapileri, gençleşme ve yenilenme programları gibi paket programlar öne çıkmaktadır. COVID-19 pandemi sürecinde sağlık turistleri özellikle doğayla iç içe olabilecekleri tatil paketlerini istemektedirler.

Türkiye'de Sağlıklı Yaşam Turizmi kapsamındaki uygulamaların 24472 sayılı 2001 tarihli Kaplıcalar Yönetmeliğine göre düzenlendiği belirtilmektedir (Özkoç, 2022). Buradan yola çıkarak, wellness turizmi ya da sağlıklı yaşam turizminin ayrı bir turizm çeşidi olarak görülmediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle sağlıklı yaşam turizmi ile ilgili yeni çalışmalar ve paketlerin hazırlanması için sektördeki tüm paydaşların bir araya gelerek ülkemizde sağlıklı yaşam turizminin, sağlık turizminin bir alt kolu olarak geliştirilmesi yönünde bir yol haritasının çıkarılması önerilmektedir.

Wellness turizminin gelişmesi yönünde bazı çalışmalar yapılmakla birlikte henüz özellikle üst segment otellerde hizmet çeşitliliği açısından yeterli paketlerin oluşturulmadığı görülmektedir. Özellikle üst segment otellerde oluşturulacak sağlıklı yaşam paketleriyle turizm gelirlerinin arttırılacağı ve turizm hareketliliğinin 12 aya çıkarılacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmalara göre, zengin orman yapısı, uçsuz bucaksız çayırlar, rahat ulaşım, eşsiz konum ve turizm alanları sağlıklı yaşam turizminin gelişmesi için önemli kaynaklar olduğu belirtilmiştir (Pan vd., 2019). Ülkemizde sağlıklı yaşam merkezlerinin planlanması sürecinde doğal kaynaklara yakınlığına ve kullanım avantajlarına dikkat edilmesi gerekmekte olup, sürecin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli altyapı çalışmaları ile birlikte yürütülmesi önerilmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında planlanacak olan sağlıklı yaşam merkezlerinin kırsal turizmin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Özellikle imar izni problemi olan kırsal kesimde glamping alanlarının oluşturulması sağlıklı yaşam merkezlerine yeni bir bakış açısı getireceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Conti, E. (2019). Tourism experiences in forest areas- an Exploration of Industry Cases https://ingoskog.org/wp-content/uploads/2019/09/Tourism-experiences-in-forest-areas.-Report_Sept2019.pdf
- Dinçer, M. Z., Karataş, Ö., ve Şahin, G. (2020). Mental Turizm Açısından Türkiye'nin Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 1-13.
- Dunets, A. N., Yankovskaya, V., Plisova, A. B., Mikhailova, M. V., Vakhrushev, I. B., ve Aleshko, R. A. (2020). Health tourism in low mountains: A case study. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 7(3), 2213.
- Esfandiari, H., ve Choobchian, S. (2020). Designing a Wellness-Based Tourism Model for Sustainable Rural Development. <https://assets.researchsquare.com/files/rs-63947/v1/4c142ba8-5967-48e6-8142-d59952ed45c3.pdf>
- Hladkyi, O., Sakhno, S., Khadzhynova, O., Dakal, A., ve Kapranova, L. (2021). The essence and basic product selling strategies in recreation and health tourism. In E3S Web of Conferences (Vol. 255, p. 01033). EDP Sciences.
- Karn, S., Amarkantak, A. M., ve Swain, S. K. (2017). Health consciousness through wellness tourism: a new dimension to new age travelers.'. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 6(3), 1-9.
- Özkoç, Ö. (2022). Sağlık Turizmi. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/359866588_SAGLIK_TURIZMI
- Pan, X., Yang, Z., Han, F., Lu, Y., ve Liu, Q. (2019). Evaluating potential areas for mountain wellness tourism: a case study of Ili, Xinjiang Province. Sustainability, 11(20), 5668.
- Pessot, E., Spoladore, D., Zangiacomi, A., ve Sacco, M. (2021). Natural resources in health tourism: A systematic literature review. Sustainability, 13(5), 2661.
- Zhong, L., Deng, B., ve Sun, S. (2020). China's Health Tourism and Marketing. <https://europemc.org/article/ppr/ppr122114>
- <https://chenotpalaceweggis.com/> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.luxurytravelmagazine.com/luxury-spas/spa-news> Erişim Tarihi: 28.08.2022
- <https://www.saffetemretonguc.com/saglik-kamplari/> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- <http://www.clubsunvillage.com/haberler/Adrasan-Saglikli-Yasam-Motivasyon-Kampi> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- <https://www.thelifeco.com/tr/merkezler/the-lifeco-bodrum/> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- <https://www.kazdagi.com.tr/> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- <https://vitalicawellness.com/tr> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://sianjilife.com/tr/anasayfa/> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://aykavitalpark.com/> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.eliteworldhotels.com.tr/elite-world-sapanca-otel/spa-hizmetleri.aspx> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.richmondnua.com/wellness-spa/> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.sixsenses.com/tr/resorts/kaplankaya> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.natur-med.com.tr/default.aspx> Erişim Tarihi: 30.08.2022
- <https://www.dresortgocek.com/> Erişim Tarihi: 30.08.2022

Biodiversity Richness and Tourism Potentiality of Dinder National Park, Sudan

Ibrahim Musa OSMAN^{1,3,*} Ramazan ACAR¹, Mithat DİREK² Adam Bashir TAWOR^{4,5}

¹Department of field crops, Faculty of Agriculture, University of Selçuk, Türkiye

²Department of Agricultural Economic, Faculty of Agriculture, University of Selçuk, Türkiye

³Department of Agronomy, Faculty of Agriculture, University of Khartoum, Sudan

⁴Department of Microbiology, Faculty of Veterinary Medicine, Selçuk University, Türkiye

⁵Department of Microbiology, Faculty of Veterinary Science, Gadarif University, Sudan

*Corresponding author e-mail: imosman00@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7232-9089

Received:22.11.2022 Accepted:24.12.2022

Abstract

Natural resources provide a significant livelihood and habitat beside of touristic area. It contributes and plays as a place of recreation. In Sudan there are so many touristic places, and Dinder National Park (DNP) is one of the biggest and most important one. DNP is located in the transformed area of plane-tree grass zone and savanna zone; The park is well richness regards of plant species and animals' biodiversity. Three types of ecosystems are recognized in Dinder park, namely the Acacia seyal- Balinites ecosystem, the Riverine ecosystem and the Maya ecosystem. Each of these ecosystems consist of different plants and animal species. For so many decades a go DNP have been used as tourism site. The park provides an incredible scenery for recreation and peregrination. The review is reflecting the diversity richness and potentiality of the DNP and prospective tourism site.

Keywords: *Dinder Park, Ecosystem, Mayas, Scenery, Peregrination.*

Introduction

Over a decade, tourism has developed and become one of the fastest-growing sectors within the world. Besides, the tourism industry in numerous nations play a critical part within the economy development. Tourism can define as the processes, activities and the outcomes. The consequences are ascending from the relationships and the interactions among tourists with the surrounding environment. The tourism provider, such as communities, and governments included in drawing in the tourism plans. Moreover, tourism can improve the livelihood of its residents or local communities because tourism is very close connections with these communities particularly as hosts and guides. There are so many tourism and protected areas in Sudan. Dinder National Park (DNP) is a protected area as a biodiversity resource, it has been opened to the public as a tourist area (Beeton, 2006; Nasa and Hassan, 2016).

Dinder National Park (DNP) is located the south-east of the central region of Sudan (north-east Blue Nile State and south-east Sennar State) towards the Ethiopian border. Due to its wealth of biodiversity, Dinder was declared a national park in 1935 under the London Convention (1933) for the protection of African flora and fauna. With an area of 10,291 km², it is one of the oldest parks in Africa. DNP is located in the transformed area of plane-tree grass zone and savanna zone, it lies on and borders on the Rahad River at latitude 12° 26' N and longitude 35° 02' E, then continues in a northwesterly direction up to 12° 42' N and 34° 48' E Dinder River Fort. The border deviates slightly southeast to 11° 55' and 34° 44' E and then reaches the Sudanese-Ethiopian border (WCCGA, 2004).

**) Bu makale 19-21.10.2022 tarihinde "6th International Rural Tourism and Development Congress" de sunulmuştur. This article was presented at the "6th International Rural Tourism and Development Congress" held on 19-21.10.2022.*

DNP belong to the clay plains, as part of the country mostly geomorphological features. The clays of Rahad and Dinder are probably the most striking in the area. in spite of alluvial origin were laid down. In general, the park has the Vertisols, which are characterized by being dark gray or very dark. They are sticky and have a high cation capacity. It swells when wet and rubs dry, forming deer fissures/cracks that can be more than 1 m deep. Dinder National Park lies on the flat plains of the Southern Blue Nile. Isolated highlands occur in the southeastern part of the park towards the Ethiopian Plateau. The two seasonal rivers Rahad and Dinder water the park during the rainy season. They are native to the Ethiopian highlands and flow northwest across the flat plain to channel their waters into the Blue Nile. The river Dinder flows right through the park. It begins to flow around mid-June. Operations ceased in November. The sandy riverbed has only a few pools that can hold water until the next rainy season. The main tributaries of the Dinder are Khor Galegu and Khor Masaweek. Other smaller streams are Kennana, Suneit, Heneifa, Abu Khamira, El Qisar and many others. Runoff from the Ethiopian highlands usually gives rise to seasonal accumulations of streams that influx into either the Dinder or Rahad rivers.(The United States Agency for International Development, 1985; Mohamed, 2018).

The park is located in the sub-humid zone, the average annual rainfall is 600-800 mm. Three types of ecosystems are recognized in Dinder, namely the *Acacia seyal* *Balanites* ecosystem, the Riverine ecosystem and the Maya ecosystem (meadows). The forest ecosystem makes up most of the park's area, defiantly these zones have formed according to rainfall density and frequency. The park's characteristics and its location make it a place of rest for thousands of tourists from the region and from all over the world. Here we are presenting the potential of Sudan in terms of nature tourism in addition to getting to know the DNP as the source of the wealth biodiversity and tourist distinction.

Fig. 1, DNP location,

Source: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Locator_map_Sudan_Sennar.png

Park climate

The climate is typical of savannah conditions, where summer is hot and dry, and the temperature reaches 48 °C in March and April. Autumn usually begins in early June and annual rainfall is 750 800 mm. The park's climate is characterized by two seasons: the hot and humid rainy season (May-November) and the cool and dry season (December-March). associate with central Sudan precipitation with that of the West African system, originating from the air masses of the South Atlantic and Congo, with little or no influence from the Indian Ocean. The isohyets run west–east until turning first northeast and then east and southeast, around the Ethiopian Highlands. Dinder National Park is therefore in the zone of the north-easterly winds, in which precipitation decreases

towards the north-east. Consequently, the decrease in the mean annual total is of the order of 30 mm per 20 km, and this decrease in precipitation is the main reason for the pronounced zoning of the park's vegetation. The north-eastern part of the park has the least rainfall (600-800 mm), which gradually increases with distance to the south-east of the park (800-1000 mm). The effective rainfall in DNP begins in May in the southeast and in June in the northeast. The normal rainy season is from May to November. The peak is in August. During the rainy season, the maximum temperature is around 30°C and the minimum temperature is around 20°C. As the rains gradually subside, the temperature also gradually rises until it reaches a maximum of 36°C. On the other hand, the relatively cool months of December, January and February are followed by a general increase in temperature, averaging 38°C in March with an average humidity of 60-65%. The maximum temperature sometimes exceeds 40°C in April and May and then falls suddenly with the first rains of the new season (AbdelHameed et al., 1997).

Dinder national park flora and fauna

Three types of ecosystems are recognized in Dinder, namely the *Acacia seyal* *Balanites* ecosystem, the Riverine ecosystem and the Mayas ecosystem (meadows). The forest ecosystem covers most of the park's area. The most dominant tree species in the forest ecosystem are *Acacia seyal*, *Combretum spp* and *Balanites aegyptiaca*, occurring in pure or mixed community stands. The common annual grasses are *Sorghum purpurea-sercum*, *Hyparrheria pseudocymbaria*, *Aristida plumosa* and *Pennisetum amosum*. In the comparatively low-rainfall area of the forest ecosystem, *Acacia mellifera* is the dominant woody plant that occurs in dense stands of *Cymbopogon nervatus*. Towards the southern part of the reserve, which receives species with high water requirements, there are *Sterculia ciera*, *Dalbergia spp.* and *Anogeisous leiocarpus*. The herbaceous sheath was found to be composed mainly of Compositae, Acanthaceae, Convolvulaceae spp. *Celosia agrestia*, *Jatropha spp.*, *Vernonia spp.* and *Hibiscus spp.* The understory of this ecosystem consists of tall annual grasses such as *Sorghum sudanensis*, *Pennisetum ramosum* and *Setaria incrassata*. The forest ecosystem in the DNP consists of three major communities that are definitely based on relative rainfall and soil topography; The driest zone falls on the area of *Acacia seyal* and *Balanites aegyptiaca*. The second is the wettest, here the species are healthier and stronger. The last cover falls west of the Dinder River. The river ecosystem occurs in silt, clay and sand along the banks of the Dinder River and Rahad River and major seasonal streams. This ecosystem consists of multi-layered forests, the depth of which varies depending on local soil and relief conditions (UNESCO, 2021).

The second DNP ecosystem is the Maya ecosystem, composed of more than 40 Mayas that vary in size and water retention duration, from a few months after the rainy season to almost year-round. Mayas are defined as underground irrigated and dry grasslands occupying low-lying basins, meanders and oxbow lakes along the rivers and main streams and khors. These mayas are filled during the rainy season floods. They store water partially until the second rainy season. The area of the Maya varies between 0.194 and 4.518 km². The edges of all these mayas are surrounded by trees in a certain uniform pattern. Starting from the Maya periphery, the vegetation bands consist of *Balanites aegyptiaca*, *Acacia seyal*, *Acacia siberiana* and *Ziziphus spina-christi*. These bands are arranged in increasing order of water affinity. Mayas are classified into three types: Wet Young Mayas, Wet Mature Mayas, and Dry Old Mayas according to their age and water affinity status.

DNP keeps a variety of wildlife species. The most important are Tiang (*Damaliscus lunatus tiang*), Reedbuck (*Redunca redunca*), Waterbuck (*Kobus ellipsiprymnus defasa*), Roan Antelope (*Hippotragus equines*), Oribi (*Ourebia ourebia*), Warthog (*Phacochoerus aethiopicus*) and Cape Buffalo (*Syncerus caffer caffer*). Major herbivores inhabiting in the park, other animals such as baboons (*Papio anubis*), vervet monkeys (*Chlorocebus aethiopicus*) and pasque monkeys (*Cercopithecus aethiops*) are common sights. Greater kudu (*Tragelaphus strepsiceros*) and red-fronted gazelle (*Gazella rufifrons*) are restricted to certain sites. Each of the three major ecosystems has its own plant and animal communities, and each contributes to the overall

diversity of the area. The main predators are lions (*Panthera leo*), striped hyenas, spotted hyenas and black-backed jackals (*Canis mesomelas*). The African python is found in the river zone. In addition, DNP hosted large bird species about 160 spp, including ostrich (*Struthio camelus*), great bustard (*Ardeotis kori*), black-headed bustard (*Eupodotis senegalensis*), crowned crane (*Balearica pavonina*), Egyptian goose (*Atopochen aegyptiacus*) marabou stork (*Leptopiloscrumeniferus*) and gray heron (*Ardacinerea*). The park has the largest population of guinea fowl (*Numameliagriss*). DNP is a home of so many colorful starlings (*Spreo spp*), bee-eaters (*Merops spp*), sunbirds (*Nectarinia spp*), egrets (*Ardea spp*), great egrets (*Casmerodius spp*), European rollers (*Coracias spp.*) and many others. Herons, egrets, marabou storks and pelicans are commonly seen near the ponds. The endangered Arabian bustard (*Ardeotis arabs*) and Great bustard (*Ardeotis kori*). Amphibians are represented by the frogs, mostly the toad species. These are preyed on by small cats, owls and other species of birds along the riverbed and on the edges of the productive Mayas. The river ecosystem is home to specialized insect species such as the lesser mound builder (*Trinervitermes geminatus*) and the large mound builder (Macro termites) (Sulienam and Mohammed, 2014; Hashim and Mahgoub, 2007; Abdel Hameed and Eljack, 2003, Wildlif research center, n. d)

Tourism prospective of Dinder National Park

Recently, tourism is playing a significant role in every country in the world. It is considered to be one of the most important branches of the national economy, which feeds on the hard currency, and also plays as a driving engine of culture and cultural exchange between peoples. Sudan hosts various tourism resources (availability of enormous natural capabilities) that are actually used for design and promenade. It is considered to be one of African richest countries in wildlife, birds, and the natural scenery of the Nile, which leads to investment in tourism.

The climate of Sudan is characterized by varying climatic conditions, being temperate throughout the year in the Red Sea, especially in highlands such as Erkwiet Summer Resort. Subhumid and humid in central and southern Sudan. Desert and semi-desert in the northern part of the country. All these phenomena reflect the richness of tourism resources among other countries. DNP with its natural features, plant species biodiversity, wildlife, and water body diversification an attractive scenery used as a tourist area. it considers one of the most 18 beautiful reserves in Sudan, which are established with full animal protection and do not allow any activities other than tourism, entertainment, and educational purposes.

The large, protected area extends to the Ethiopian Plateau and contains multiple environments, giving it very rich biodiversity.

The park is crossed by two rivers which additive the magnificence and reflect the meaning of nature. Both rivers are seasonal and run across the park and eventually sink at some ponds creating a spectacular natural setting. The period from January to May is considered the best time to conduct visits to this unique place. During this time most of the park is covered with grass and plains, where plants and bushes. Besides of, the migration season of birds from the temperate zone spends most of the winter months. Touristic it induces a significant diversity of birds during these months.

On the same hand, the lakes inside the park are rounded with so many species of animals. Animals in the park are freely moving without any fences. The park provides visitors to see animals only in nature and is very closed. The large mammals that find in the DNP are black and wild buffalo and deer, wolves, hyenas, giraffes and deer, rhinos and colorful little monkeys, monkeys, hedgehogs, and wild boars.

In addition, more than 90 species of birds spread over the water pools are squid and algebra, whose local names are Rohu fetch birds, they come from frosty Europe to spend the warm winter season there, as there is the chicken valley, which has white spots with black dots by its color Woodpecker and white pelicans, adjutant, valgharnok, ostriches and other.

Sudan is probably the only country in the world with the greatest variety of big mammals living on land. Sudan has a prominent reputation as the region with the most abundant game and thriving

wildlife tourism. The park has a well-organized administration that supports and supplies all the tourism materials and tourists' extension and safety during the trip to the park.

Conclusion

Dinder National Park is an important buffer zone for Central Africa vegetation cover due to its proximity to desert and semi-desert, in addition to its importance in providing genetic material for rehabilitation in the arid and semi-arid areas. It is an important watershed that protects the most influential tributaries of the Blue Nile, Dinder, and Rahad rivers and their tributaries. The reserve forms a complete wildlife ecosystem together with the southwest corner of the Ethiopian Plateau, where the Dinder Reserve is the habitat for migratory species in the dry season. It supports a wide variety of fauna and flora. DNP is the only area in the region where wild species such as the African buffalo, lion, and elephant still inhabit the area. In addition, the park provides a tourism service to the thousands of people of Sudan and worldwide. In the park, visitors can roam freely to see so many different species of large animals and birds.

References

- AbdelHameed, S. M., Awad, N. M., ElMoghraby, A. I., Hamid, A. A., Hamid, S. H., and Osman, O. A. 1997. Watershed management in the Dinder National Park, Sudan. *Agricultural and Forest Meteorology*, 84(1–2), 89–96. [https://doi.org/10.1016/S0168-1923\(96\)02378-7](https://doi.org/10.1016/S0168-1923(96)02378-7)
- Abdel Hameed, S. M. and Eljack, O. A. 2003. Ramsar Information Sheet (RIS) For Dinder National Park, Sudan. Wildlife Research Center, Ministry of Science and Technology. Khartoum, Sudan
- Beeton, S. 2006. Community development through tourism. Australia: Landlink Press.
- Hashim, I. M. And Mahgoub, K. S., 2007. Abundance, habitat preference and distribution of small mammals in Dinder National Park, Sudan. *Journal of Field Mycology* 8(2) 70 - 72.
- Mohamed, A. A. N., 2018. Degradation of Biodiversity at Dinder National Park – Sudan. M. Sc. Thesis, Sudan University of Science and Technology College of Graduate Studies. Sudan.
- Nasa, M., and Hassan, F. B. 2016. Assessment of tourism resource potential at Buriram Province, Thailand. *Asian Social Science*, 12(10), 27-34.
- Sulienam, H. M., and Mohammed, M. H. 2014. Patterns of Woody Plant Species Composition and Diversity in Dinder. *Journal of Natural Resources and Environmental Studies*, 1(1), 26–36.
- The United States Agency for International Development 1985. The Dinder National Park Studyarea (Central Region). 698.
- WCCGA, 2004. Management Plan for Dinder National Park Sudan. Wildlife Conservation. Wildlife Research Center, n.d., Animal Resource Research Corporation, Ministry of Animal Resources, Sudan.
- UNESCO, 2021. Dinder National Park, Dinder National Park. Permanent Delegation of Sudan to UNESCO.

Türkiye’den Dünyaya Örnek Bir Ekokültürel Girişim: Gümüşlük Akademisi

Ayşegül TÖZEREN

İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD

*Corresponding author e-mail: aysegultozeren@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7679-8931

Received:24.11.2022 Accepted:28.12.2022

Özet

21. yüzyıl, sosyal bilimlerin bilindik kavramlarına dinamizm katarken, sürdürülebilir kalkınma tekrar tanımlanmış, yenileşimci yaklaşımla bazı alanların küçülürken, bazı alanların büyüyerek ilerlenebileceği kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ana motorlarından bir tanesi de kırsal kalkınmadır. Teknolojik, katılımcı reformist ve yapısal stratejilerin ön plana çıktığı kırsal kalkınma içinde, geliştirilmesi önerilen alanlardan biri ekokültürel turizmdir. Ekokültürel turizm alanında, kırsal kalkınmanın ruhuna uygun biçimde, herkese ulaşılabilirlik, bağımlılık yaratmamak, sürdürülebilirlik, aşamalı yaklaşım, katılım ve etkililik içeren kültürel girişimler batı dünyasında öne çıkmaktadır. Türkiye’de kurulan Gümüşlük Akademisi Sanat, Kültür, Ekoloji ve Bilimsel Araştırmalar Merkezi Vakfı esas olarak dünyaya örnek olabilecek bir evrensel niteliğe sahiptir. Vakıfta, resim, heykel, seramik çalışma alanlarına ilişkin atölyeler yapılmaktadır, kültürel yaşamı geliştirecek bir niteliğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ekokültür, Kırsal turizm, Akademi, Gümüşlük, Türkiye

An Exemplary Ecocultural Initiative from Türkiye to the World: Gümüşlük Academy

Abstract

In the 21st century, sustainable development has been redefined and adds dynamism to the familiar concepts of social sciences. It has been accepted that with innovative approaches, progress can be made by shrinking in some areas and growing in others. One of the main engines of sustainable development is rural development. Technological, participatory reformist and structural strategies come to the fore in rural development. One of the areas proposed to be developed here is eco-cultural tourism. Eco-cultural tourism; conforms to the spirit of rural development. It includes cultural initiatives involving accessibility, independence, sustainability, progressive approach, participation and effectiveness for all, and this is a prominent phenomenon in the western world. Gümüşlük Academy, which is also established in Turkey, is an important precedent for this field. Art, Culture, Ecology and Scientific Research Center Foundation has a universal character that can set an example for the world. Workshops on painting, sculpture and ceramics are held in the foundation, and it has the quality to improve cultural life.

Keywords: Ecoculture, Rural tourism, Academy, Gümüşlük, Türkiye

Giriş

21. yüzyıl, sosyal bilimlerin bilindik kavramlarına dinamizm katmış olmakla anılacaktır. Değişen düşünsel yaklaşımlarla, kalkınma, büyüme ve sürdürülebilirlik gibi anlayışlar sorgulanmış, eleştirilmiş ve ekonomik temelli anlayıştan kurtarılmışlardır. Bu kavramlar arasında en çok eleştiriye tâbi tutulanlar, büyüme ve kalkınmadır. Kalkınma, büyüme ilişkili kabul edildiği çağlardan uzaklaşmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla bazı alanlarda küçülürken, bazı alanlarda büyüyerek ilerlenebileceği kabul edilmiştir.

**) Bu makale 19-21.10.2022 tarihinde "6th International Rural Tourism and Development Congress" de sunulmuştur. This article was presented at the "6th International Rural Tourism and Development Congress" held on 19-21.10.2022.*

Bu bağlamda büyümenin yanı sıra küçülme de ekonomistlerin tartıştığı bir kavram haline gelmiştir. Küçülme radikal bir fikir olarak görünse de, iklim krizi, hızlı kentleşme, endüstriyel tarım ve küresel tedarik zincirlerine dayalı büyüme modellerinin çelişkisini ortaya koyabilmiştir. Kalkınma, bu sorgulamalarla birlikte sürdürülebilirlik olduğu sürece anlamlı kabul edilmeye başlanılmıştır[1]. Sürdürülebilirlik alışıldık kavramlara son yüzyılda dinamizm katsa da yeni bir keşif değildir; Hans Carl von Carlowitz'ın 1713 yılında Saksonya bölgesindeki maden ocaklarının artan kereste ihtiyacının orman alanlarında büyük tahribata sebebiyet vermesi üzerine, sürdürülebilirlik temelli olarak kaleme aldığı “Yabani Ağaç Yetiştirme Klavuzu [Sylvicultura Oeconomica]” başlıklı kitap çalışması milat olarak gösterilmektedir.

Sürdürülebilirlikle ilgili küresel buluşmaların kilometre taşları aşağıda belirtilmektedir:

Roma Kulübü girişimi ile hazırlanan ve 1972 yılında yayımlanan “Büyümenin Sınırları” başlıklı çalışma, BM Çevre Programı ve Dünya Koruma Stratejisi [1980], “Ortak Geleceğimiz” başlıklı Brundtland Raporu [1987], BM Çevre ve Kalkınma Konferansı [Rio de Janeiro, 1992], Avrupa Birliği Beşinci Eylem Programı [1992], BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı [Kahire, 1995], BM İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II [İstanbul, 1996], Rio + 5 Forumu [New York, 1997], Sürdürülebilir Gelişme Konferansı [Johannesburg, 2002] bu çerçevede belirtilebilir[2].

Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında, yirmi ayrı ülkeden gelen katılımcılardan oluşan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanmış, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na sunulmuş olan Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu büyük öneme sahiptir, sürdürülebilirliğe ilişkin ekonomik kaygılarla çevreye ilişkin duyarlılığı aynı raporda bir araya getirebilmiştir. Bu raporda “kuşaklararası eşitlik” kavramı anılmıştır: “Bugünkü gereksinimlerimiz, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılamalarına olanak sağlayacak şekilde karşılanmalıdır. Diğer bir anlatımla bugünün sağlanan yaşam standardı, ekonomik açıdan gelecek kuşakları herhangi bir sıkıntıya sokmamalıdır. Ancak bugünkü yaşam biçimi ve ekonomik anlayış devam eder ve doğal kaynaklar yok olursa, o zaman gelecekteki yaşam standartlarının kaynakları da yok olmuş olacaktır” [3].

Sürdürülebilir Kalkınmadan Kırsal Kalkınmaya

Kalkınma, ekonomik, çevresel ve sosyal değişim sürecini etkilemek için yapılan olumlu müdahalelerle ilişkili olarak anılabilirken, Oakley ve Gerforth’a göre (1985), insanların ve toplumların kendilerine güvenli bir gelecek kurabilmelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi olarak da, insanların ne yapacaklarını, aldıkları sağlıklı kararlar ile belirledikleri özgür deneyimler olarak da düşünülebilir. Görüldüğü gibi kalkınma sadece ulusal gelirin artışı gibi dar bir tanıma mahkûm edilemez. Kalkınma süreci üç unsur üzerinde yükselir. Bu unsurlar, ekonomik, sosyal ve insani kalkınmadır. Ekonomik kalkınmada, gelişmiş bir ekonomik yapı hedeflenirken, amaç refah ve mutluluğun artışıdır. Sosyal kalkınma, sağlık, eğitim, altyapı, şehirleşme, doğa gibi konuları içerir. İnsan kalkınması, insanın potansiyelinin gezegenin ve ülkenin olumlu yönde gelişmesinde yapıcı rol oynamalarının sağlanmasıdır. Burada da eğitim büyük önem sahibidir[4]. Kırsal kalkınma, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan insanların kendi öz güçlerini keşfetmesi, ekonomide dinamizm ile birlikte kent ve kır arasındaki gelir dağılımında, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde adaletin sağlanması olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler Örgütü’ne göre kırsal kalkınma, Cengiz ve Çelem’in (2003) aktardığına göre, “küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacı ile giriştikleri çabaların projelerle, faaliyetler ve çabalarla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusal bütünle kaynaştırılması, ulusal kalkınma çabalarına gerekli katkıda bulunmalarının sağlanması süreci”dir. Kırsal kalkınma yirmi yıl öncesine kadar sadece kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları olarak okunurken, artık kırsal kalkınmaya engel olan koşulların sadece sorunu yaşayanların karşı karşıya kaldığı bölgelerle ilişkili olmadığı tüm dünyayı ilgilendirdiği iklim krizi ile ortaya çıkmıştır. Yerel olanın evrensel olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Gönüllü Kuruluşlar ve Hükümetler kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmişlerdir [5].

Kırsal kalkınma çalışmalarında teknolojik, katılımcı reformist ve yapısal stratejiler ön plandadır. Teknolojik strateji, kırsal toplumların teknolojik yeniliğe uyumudur. Bu alanda tarımsal üretim tekniklerinin geliştirilmesi bu stratejinin bir bileşenidir. Katılımcı reformist strateji de bireyin katılımını ortaya koyar. Yapısal strateji kapsamında sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkiler araştırılarak, kırsal kalkınma çalışmalarının yürütülmesidir. Bu stratejiler bir bütün halinde modeli oluşturur.

Kırsal kalkınma modelindeki ilkeler şunlardır: Herkese Ulaşılabilirlik, Bağımlılık Yaratmamak, Sürdürülebilirlik, Aşamalı Yaklaşım, Katılım ve Etkililik'tir. Herkese Ulaşılabilirlik, gönüllü ve istekli bütün kişilere ulaşabilmektir. Bağımlılık Yaratmamak, kırsal kalkınma projelerinin ardından kendi ayakları üzerinde durarak, geçim güvenliğini sürdürebilmelerini önceler. Sürdürülebilirlik bu kavramın kırsal kalkınma modellerine uyarlanmasıdır. Aşamalı Yaklaşım, yeniliklerin aşama aşama bireylerle buluşturulmasıdır. Katılım, herkese ulaşılabilirlikle birlikte yürüten, insanlarla birlikte kalkınma hedeflerine ulaşılmasıdır. Etkililik, kaynakların yeterli ve etkili kullanımınıdır[6].

Kırsal kalkınma çalışmalarındaki stratejiler ve ilkeler, daha öncede belirtilen, kalkınmanın sadece bir ekonomik model olmadığını, sosyorefab içeriğiyle de ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu gösterge gelir artışı gibi nicel veriyle değil, yaşam kalitesi gibi nitel veriyle de ilişkili olduğunu işaret etmektedir. Bu da doğanın, gezegenin sürdürülebilirliğini ve insani kalkınma kavramlarını beraberinde getirir. Kalkınma aynı zamanda sosyokültürel yapının da yenileşmesini de içeren çok boyutlu bir devinimdir. Kalkınmanın amacı sürdürülebilirlikle birlikte insandır. Kalkınma, bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek, insanların yaşam koşullarının, gelir dağılımının iyileşmesi, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmelerin sağlanması, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin bireylerin hayatına yansması süreci olarak da ifade edilebilir[7].

Kırsal kalkınma içerisindeki turizm kavramı da, hem kırsal kalkınmaya hizmet etmekte, hem de kırsal kalkınmayı sürdürülebilir kılmada önemli rol oynamaktadır[8]. Turizm, devamlı kalıba dönüşmemek koşuluyla, bireyin yolculuk ve konaklamasından doğan ilişkiler bütünü olarak ifade edilmekte olup, türleri yolculuk amacına, turistlerin sayısına, yaş grubuna, özel ilgi alanlarına, konaklama tesisine göre değişmektedir. Son yıllarda sanat da yolculuk amaçlarından biri haline gelmiştir. Sanat bireyler ve toplumlar etkileşimi arttırmaktadır; turizm de kültürel diyalogun artışında önemli bir enzimdir.

Kırsal alanlardaki kültür turizminin alımlayıcılarının çoğunlukla iyi eğitim görmüş, daha fazla öğrenme arzusunda olan, çevrenin korunmasında bilince sahip, gittikleri yerlerde daha fazla zaman geçiren ve dolayısıyla harcama gücü daha yüksek bireyler olduğu görülmektedir. Sanat turizmi, kırsal alanlarda yerel kültürel kimliklerin devamlılığına olanak sağlarken, köylerin yeniden canlanmasına ve yöre ekonomisine de önemli katkı sağlamaktadır. Yerel hakla, sanatçı ve turist arasında da etkileşim artmaktadır. Bu bağlamda, sanat köyleri, akademiler ve kamplar, düzenledikleri etkinliklerle hem kırsal, hem turistler nedeniyle kentli bireyin sanatla ilişkisini yeniden kurmaktadır. Bu turistler aynı zamanda sanatsal mekanların yer aldığı yöreyi ve tarımsal üretimi de yakından görmektedir[9].

Kırsal Kalkınmada Ekokültürel Girişimler

Sanat köyleri, akademiler ve kamplar, kültürel kimliklerinin merkezi bir özelliği olarak sanata adanmış yerleşkelerdir. Ekonomilerinin, önemli bir bölümünü bir sanat kültürü oluşturmaktan elde ederler[10].

Sanat ve kültür, kırsal alanların iyileştirilmesinde ve orada yaşayan insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir; yeni bağlantılar oluşturmaya ve farklı toplulukları bir araya getirmeye yardımcı olabilirler. Kentle kırsal olan arasında iletişimi geliştirmek, ortak kültürel kimliğin korunması ve dezavantajlı grupların (gençler veya göçmenler gibi) etkinliklerde yer alabiliyor olması önemli özelliklerindendir. Bu bağlamda Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma programında dikkat çeken örnekleri paylaşmak isterim.

Shannon Sanat Geliştirme (İrlanda)

Projenin geliştirme alanı, Shannon Town, County Clare ve kırsal alanı olup yaklaşık 10.000 kişiyi etki alanına almaktadır. Projenin birinci amacı kültür ve sanat yoluyla geleneksel işletme sahiplerini de içerir biçimde, yaratıcı sektörün ve mahallelerin ana motor olduğu bir etkileşim ağı yaratmak; ekonomiyi geliştirmektir. Verilen eğitimlerin başında topluluğun yaratıcı sanatlardaki potansiyelini geliştirme ve sanatta girişimcilik olmuştur.

Projenin ikinci amacı, Shannon için çok fonksiyonlu bir sivil, toplum ve sanat merkezi geliştirmek olmuştur. Shannon, otuzdan fazla sivil ve kreatif gruba ev sahipliği yaparken, bu gruplardan çıkan yenileşimci yaklaşımla bölge için ivme sağlayacak bir sinerji oluşturdu ve yerel kalkınma anlamında yenilikçi bir kapasiteyi ortaya çıkardı. Proje sayesinde yerel alışveriş merkezinde de boş bir birim merkeze ücretsiz olarak sunuldu ve geri dönüştürülmüş malzemelerden eserlerini oluşturan yerel bir sanatçının ürünleri satılmaya başlandı. Bu proje için bütçe olarak merkezin kurulumu için 40.000 Euro, kırsal etki alanının yaratılması için 185.000 Euro ayrıldı.

'Hikaye Anlatıcılığı' (Portekiz)

Hikaye Anlatıcılığı, sanat ve kültürü kullanarak, Portekiz'de uygulama alanını, kaynakları, kültürü, gastronomiyi ve şarap parkurlarını tanıtmak için bölgelerarası bir girişimdir.

Projedeki aktiviteler kav odalarında tiyatro oyunları, tarlalar, kaleler ve anıtlarda gezintileri, tüzüm bağlarındaki dans performanslarını içermektedir. Bu proje, bölgelerin görünürlüğünü ve kültürel kimliğinin güçlenmesini sağlayabilecek bir biçimde sonuçlar elde edilmesi için sanatsal yaratıcılığın desteklenmesidir. Gösteriler sırasında, popüler karakterler, hassasiyet ve gaddarlık, cesaret ve tereddüt, yokluk ve sarhoşluk hikayelerini, şenlikli ve gerçekçi bir biçimde anlatırlar.

Sürdürülebilirlik Kalkınma İçin Bir Kaldıraç Olarak Kültürel Kalkınma (Yunanistan)

Bu, on bir yerel kalkınma ajansı ile birlikte yürüten bölgelerarası ağ yaratıcı bir girişimdir. Bu proje kültürün yerel olanı ifade etmenin bir aracı olduğu düşüncesiyle, farklı alanlarındaki ortak duyguyu tasvir edip, uyandırmaya dayanmaktadır. Bu amaç, sanat, kültür ve gelişmenin sürdürülebilirlik için ayrılmaz parçalar olduğunu göstermektedir.

Projenin bir parçası olarak, Mayıs-Haziran 2015 tarihleri arasında Midilli'de 11 etkinlik/çalıştay düzenlendi, 150'den fazla sanatçı katıldı. Bu etkinlikler mülteci krizinin başlangıcı ile aynı zamanda gerçekleşti ve bu kadar büyük bir sorun olduğunu göremeyen adadan katılımcılar, krizden çok etkilendiler. Bu etkilenme biçiminin de sanatsal bir dışı vurum yaratabileceği görüldü. Olumlu ağ oluşturma dışında genel sonuç, daha geniş bir kesime mülteci sorununu anlatacak sanat yoluyla farkındalığı artırma ihtiyacının görünebilmesi olmuştur.

Bu etkinlikte sırasında 'Martılar' isimli bir çizgi roman, "INSULARITY - Bir Mekanda Çalışma", ve 'Pasaj' adındaki sanat çalışması albümleri sunulmuştur. Yunanistan'daki sosyoekonomik krizin ve bölgedeki mülteci krizinin görünürlüğünü ve dayanışmayı artırma açısından anlamlı bir girişimdir.

Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonundan bütçesi için 67.500 Euro ayrılmıştır.

Wallonia'da 'kültür ve sanat' üzerine LEADER projeleri (Belçika)

Sanat ve kırsal kalkınmayı birbirine bağlamak, Valon Bölgesi'ndeki birçok YEG'in (Yerel Eyleşim Grupları) ilgilendiği bir alandır.

Re--Affect derneği, YEG Kültürü (Walloon Brabant Eyaleti) ve Walloon Brabant Bölgesel Kültür Merkezi işbirliğiyle turistlerin çağdaş sanat eserlerini hayranlıkla izleyebileceği yürüyüş parkurları sunmaktadır. Sakinler, sanatçılar ve kültürel operatörler arasındaki işbirliği, farklı arazi kullanıcıları arasında bağlantılar kurmayı ve aynı zamanda bölgenin kültürel mirasını keşfetmeyi amaçlamaktadır.

“Sentés”, Walloon Brabant'ın doğusundaki yürüyüş yolları ve caddeler boyunca çağdaş sanat parkurları ağı oluşturma projesidir. Re--Affect derneği, farklı geçmişlere ve bakış açılarına sahip sanatçılar için bir teklif çağrısı başlattı. Belediye sakinleri ve çağdaş sanat profesyonellerinden oluşan jüri, hem eserleri hem de turistik yolları belirledi.

Yerel halk, eserlerini sahada yaratmaya davet edilen sanatçıları memnuniyetle karşılar. Sanatçıların bölgede kalmaları aynı zamanda bir dizi farklı etkinlik ve aktivite ile bir haftalık şenlikler düzenleme fırsatı da sunmaktadır. Okullarda ya da tatil sezonunda da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Wallonia'daki diğer YEG'ler de sanat ve kültür alanında benzer projelere imza attı. Diğerlerinin yanı sıra, YEG Pays des Tiges et des Chavées, 'Mayıs Festivali – Doğada Sanat Yolları' (La Fête de Mai, SenAers d'art dans la nature) düzenlemektedir. Bu etkinlik, sanat eserlerini kırsal kesimde sergileyen bir dizi sanatçıyı içeriyor.

YEG Romana'nın "Yıldızlarda kök salmak" ("Prendre racine dans les étoiles") konulu girişimi, ağaç heykellerin kurulması için sanatçı Xavier Rijs ile ortak bir yaratım projesidir. Kültürel aktörler, dernekler ve YEG'in üç komünün sakinleri arasında ağ oluşturma, çocuklar ve gençler için kurslar ve yol gösterileri dahil olmak üzere heykel sergisi etrafında bir dizi paralel etkinlik düzenlenmektedir.

Köyleri canlandırmak için bazı Belçika Yerel Eylem Grupları (YEG), çalışmalarını turizm ve folkloru kapsayan çok disiplinli etkinliklere odaklanmaktadır. Örneğin, YEG Entre--Sambre--et-Meuse, folklor ve gelenekler etrafında köy sakinlerini bir araya getiren folklorik yürüyüş, çiftlik ziyaretleri, mimari ve miras turları gibi çeşitli girişimler sunmaktadır.

Kültür ve sanatta ulusötesi işbirliğini desteklemek (Avusturya)

Avusturya'daki Federal Tarım, Orman, Çevre ve Su Yönetimi Bakanlığı (Kırsal Kalkınma Programının Yönetim Otoritesi), LEADER bünyesinde ulusötesi işbirliği (TNC) projelerinin belirlenmesi ve seçimi konusunda Federal Başbakanlığın Sanat ve Kültür Bölümü ile işbirliği yapmaktadır. Sanat ve Kültür Bölümü, ulusötesi işbirliği (TNC) projelerinin seçiminde yer alır ve aynı zamanda ulusal eş finansman sağlar.

İki bakanlık ve ödeme kurulumu, tüm TNC projeleri için bir dizi kriterden ve kültürel projeler için ek kriterlerden oluşan seçim kriterlerinin belirlenmesi konusunda işbirliği yaptı. Desteklenen projelerin yeni fikir ve bakış açıları getirerek bölgeye fayda sağlaması beklenmektedir. Kültür, iletişim için mükemmel bir araç olarak görülmektedir. Ayrıca bu yaklaşım güçlü bir şekilde kültürel aktörlerin uluslararası ağlarının kullanımına dayanmaktadır.

Projelerin aşağıdakiler de dahil olmak üzere kilit tematik alanlarda desteklenmesi planlanmaktadır:

- Ülkedeki iş ve işlerin dönüşümü
- Küresel dünya ile yerel bölge arasındaki bağlantı
- Sosyal yaratıcı yenilik
- Multimedya ve sanatsal dönüşüm
- Kültür ve sanat yoluyla kırsal alanlarda olumlu değişime katkıda bulunan diğer temalar.

Bu, Avusturya'da hâlâ yeni bir yaklaşımdır ve bu nedenle bazı ek planlama ve hazırlık çalışmaları gerekmektedir. Avusturya bakanlıkları, YEG'in uygulamalarında başarılı olmak için bilgi ve desteğe ihtiyaç duyacaklarının farkındadır. Bu amaçla, Sanat ve Kültür Bölümü, kültür sektöründen paydaşları, ESI Fonlarının temsilcilerini, LEADER temsilcilerini (YEG dahil) ve 2007-2013 KKP'ye dahil olan proje yararlanıcılarını, gelecekteki kültür projelerine yönelik potansiyel ilgiyle bir bilgilendirme günü düzenledi. NRN, Haziran 2016'da kültürel aktörleri ve YEG ayrı bir özel çalıştayda bir araya getirerek destek sağlamıştır. Diğerlerinin yanı sıra, Yukarı Avusturya ve Bavyera'daki iki YEG arasında gençlere yönelik bir film akademisi ile ilgili gelişen bir işbirliği mevcuttur.

INLAND Projesi (ulusötesi)

INLAND Avrupa ağı, toplumsal olarak angaje olan sanat pratiğini, kırsal kalkınmada toplumun güçlendirilmesi için çok önemli bir bileşen olarak görmektedir. Bu, yaratıcı yatırımın azalan kırsal alanların yeniden canlanmasına katkıda bulunabileceğine dair güçlü bir inanca dayanmaktadır.

INLAND, İspanyol Kırsal Ağı'nın desteğiyle ilk olarak 2010 yılında üç yıllık bir proje olarak başlamıştır. 'Sanat, tarım ve toprak' manifestosuyla 22 köyde sanat projeleri geliştirmiş ve o zamandan beri diğer Avrupa ülkelerine yayılarak ulusötesi bir ağ oluşturmuştur.

INLAND proje lokasyonları arasında kuzey Finlandiya'da ormanlık bir alan, güney İtalya'da üzüm bağları, Danimarka'da bir ada ve İskoçya'daki yüksek bozkırlar bulunmaktadır. Bunların tümü, kültürel üretim ve dağıtımına sınırlı erişimi olan, giderek artan bir terk edilme ve çürüme riski taşıyan oLen'in nispeten uzak olduğu yerlerdir.

Sanat projeleri, sanatçıları kırsal toplulukların yanı sıra politika yapımcılar/yönetim organları, çiftçi örgütleri, sanat kurumları ve çeşitli kırsal dernekler gibi diğer paydaşlarla bir araya getirerek başlar.

Projeler farklı aşamalardan oluşmaktadır:

(1) yerel durum ve ihtiyaçların analizi ve haritası; (2) sanatçılara açık çağrı ve davet; (3) sanatçılar ve yerel paydaşlar için eğitim, (4) bireysel veya kolektif sanatçı yapıtlarının üretimi ve 'ortak yaratma' metodolojileri.

Bu süreçte sanatçı, yalnızca sanatçının eseri için 'materyal' sağlamakla kalmayıp, kırsal topluluğun tam bir rol oynadığı eserin de katalizörüdür.

Sanat eserlerinin ve projelerin yerel bağlamda anlamlı ve faydalı olması önemlidir: örneğin, kentsel yaşamın giderek daha rekabetçi biçimleriyle karşı karşıya kalan genç nesillere fırsatlar sunarak veya kırsal hizmetlerin sunumu gibi kırsal zorluklara yanıtlar keşfederek.

2016'da gerçekleştirilen 5. NRN toplantısı ve Amsterdam Kırsal Forumu, kırsal alanlarda, yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde sanat ve kültürün kullanımına ilişkin bir dizi tavsiyeyi formüle etti:

Yerel düzeyde

- Sanat ve kültür, YEG'lerin ve aralarındaki ulusötesi işbirliğinin çalışmalarına daha iyi entegre edilebilir: Sanat ve kültür, ilham verici fikirler sağlayabilir ve topluluk eylemlerini teşvik edebilir. YEG'ler, yerel politika yapımcılar, sanatçılar, STK'lar, üniversiteler ve çiftçi örgütleri gibi çeşitli yerel paydaşlar arasında diyalog oluşturulmasında kilit bir rol oynayabilir.

Ulusal düzeyde

- Ulusal Kırsal Ağların (NRNs), yerel kalkınma stratejilerini uygulama konusunda YEG'i desteklemede önemli bir rolü vardır: ilham verici fikirler hakkında fikir alışverişi yapma fırsatları sağlamak, yerel zorlukları belirlemek ve sanat ve kültürü kullanarak YEG'in yerel kalkınma potansiyelini açığa çıkarmasına yardımcı olmak.
- Çeşitli bakanlıklar, özellikle kültür ve tarım & kırsal kalkınma bakanlıkları arasında işbirliği, politikalar arasında daha iyi bir sinerji yaratılmasına ve kırsal kalkınmada kültür ve sanatın rolünün güçlendirilmesine yardımcı olabilir.
- Kültür ve sanat, politika yapımcıların günlük işlerine daha fazla entegre edilebilir (örneğin, etkinlikler sırasında araç & yöntem olarak kullanılır).
- Politika yapımcıları, kültür ve sanatın kırsal kalkınmada oynayabileceği rol konusunda daha bilinçli hale getirmek için bilinçlendirme önemlidir. Kırsal sanat forumları, politika yapımcılar, kırsal ağlar, sanatçılar ve yerel kalkınma paydaşları arasındaki diyalogu geliştirmeye yardımcı olabilir.

Avrupa düzeyinde

- Avrupa düzeyindeki paydaşlar, kırsal kalkınma bağlamında sanat ve kültürün rolüne ilişkin örneklerin belirlenmesi ve paylaşılmasında kilit bir rol oynayabilir. Belirlenen iyi uygulamalar, projeler veri tabanları aracılığıyla, sergiler ve etkinlikler sırasında veya başka etkinlikler (örneğin sanal sanat müzesi) yaratsa da kullanılabilir hale getirilebilir.
- Kırsal ağlar ve ağ oluşturma, ilgili paydaşları ortak bir platformda bir araya getirmede kilit bir rol oynamalıdır: politika yapıcılar/bakanlar (ulusal ve AB düzeyinden), YEG, kültür çalışanları/sanatçılar vb.
- Kırsal kalkınmada sanat ve kültürle ilgili ağların ve diğer ilgili paydaşların ortak çalışmasına devam etmek adına daha fazla değişim için platformlar (örneğin özel bir uygulama topluluğu aracılığıyla) oluşturulabilir[11].

Türkiye’de Kırsal Alanda Kültürel Kalkınma Örneği: Gümüşlük Akademisi

Gümüşlük Akademisi Vakfı, bir akademi gibi evrensel düşünceyle, vakıf gibi toplumsal sorumlulukla çalışan bağımsız bir bahçe olarak, Muğla Gümüşlük’te kurulmuştur. Her şeyi bağışlardan oluşmuş bu bahçenin etkinlikleri, kurulduğu yıldan bu yana tek amaç üzerine olarak tarif edilmiştir: ‘Bahçenin varlığı, anlamı ve işlevi, meşe ağaçlarının gölgesinde buluşmuş ve karşılaşmış olan insanların ortak üretimlerinde saklıdır.’ Yasal kuruluş tarihi, 7 Temmuz 1996, resmi adı: Gümüşlük Akademisi Sanat, Kültür, Ekoloji ve Bilimsel Araştırmalar Merkezi Vakfı’dır. Vakıf, kadim Ege uygarlıklarındaki düşünce okullarına benzer bir içerikle, insana ve doğaya ilişkin her şeyi göz etmektedir. Vakıf resmi internet sitesinde şöyle tanımlanmaktadır: ‘İnsana, topluma, doğaya, sanata ilişkin yeni düşünceleri buluşturmak, yeni bir dünyanın olanaklarını araştırmak, çeşitli deneyimlerin ve duyarlılıkların aktarılması ve paylaşılmasına olanak sağlamak başlıca varlık nedenidir.’

Vakıfta, resim, heykel, seramik gibi çalışma alanlarına ilişkin atölyeler; edebiyat, felsefe ve bilim çalışmaları için salonlar ve kitaplık; konaklama için stüdyo evler; yemek-içmek için lokal; tiyatro, müzik, sinema gösterimleri ve toplu çalışmalar için 450 kişilik bir amfitiyatro yer almaktadır. Vakıfta ayrıca, on beş dönümlük bir bahçe, bahçede nilüferli bir gölet vardır. Stüdyo evler, konukların yararlanacağı yeterli donanımda tutulmakta, yaklaşık 25 kişinin konaklamasına uygundur. Vakıfta her yıl belirli bir ana tema üzerinden çalışma programları hazırlanmakta, en geç baharda duyurulan bu programlar, Gümüşlük Akademisi Vakfı’nın yanı sıra, ülkeden ve dünyadan davet edilen, alanında yetkinleşmiş kişilerle vakfa başvuran ve projesi “danışma kurulu”na uygun görülen kişiler tarafından yürütülmektedir. Bu programlara ve projelere ilgi duyan herkes dahil olabilir. Katılım için önceden rezervasyon, konaklama için belirli bir ücret ödenmesi dışında bir koşul gözetilmemektedir. Bu durum da kırsal kalkınmanın strateji noktalarından katılımcı reformist yaklaşıma uygun bir durum sergilerken, ayrıca kırsal kalkınma modelinin, herkese ulaşılabilirlik ve katılım unsurlarına da hizmet etmektedir. Akademinin yasal kuruluş tarihinden itibaren her yıl programlarını ortaya koyması ve özenli bir biçimde devam ettirmesi ise modelin sürdürülebilirlik ilkesi ile örtüşmektedir. Sürdürülebilirlikten doğan güçle kültürel dünyada etkililik yaratması, bu önemli ilkeye (etkililik) de dokunmaktadır. Vakıf, pandemi döneminde teknolojik olma stratejisine uygun bir biçimde dijital dönüşümünü sağlamış, seminerlerini çevrimiçi gerçekleştirmiştir.

Vakıfta şimdiye kadar gerçekleştirilen edebiyat, sanat ve müzik alanındaki etkinliklerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Avangardizm ve Post-avangardizm, Kültürelizm ve Sanat, Gündelik Hayatta Güncel Sanat gibi konularda seminerler yapılırken, alanının yetkin isimleri Resim, Heykel ve Seramik Dersleri verdi; Ahşap Heykel Atölyesi, Görüntü Yönetmenliği Atölyesi, Fotoğraf Atölyesi, Piyana Atölyesi yaptılar. Alternatif Sahneler Festivali düzenlendi.

Vakfın Başkanının tanınmış yazar Latife Tekin olması sebebiyle de kuruluş, her zaman edebiyatla iç içe bir programla ilerledi. Müge İplikçi, Nalan Barbarosoğlu, Yekta Kopan, Mario Levi, Gürsel Korat, Sinan Sülün, Bülent Usta, Faruk Duman, Faruk Şüyün, Mine Söğüt, Sinem Timuroğlu,

Çimen Günay-Erkol ve Latife Tekin'in aralarında bulunduğu yazın dünyasının önemli isimleriyle atölyeler, seminerler düzenlendi.

Ekoloji alanında da Permakültür Tasarım Kursu, Ekolojik Gözlemden Tasarıma, Dünya Bizim Evimiz (Ekoloji Semineri), Emet Değirmenci'yle Toprağı İyileştirme Atölyesi, İsmail Gezin'le Buğday Uygarlığı ve Ekmeğin Arkeolojisi, Tekin Ateş'le Doğayı Yeniden Düşünmek seminerleri gerçekleştirildi [12].

Sonuç

Kalkınmanın sürdürülebilirlik sıfatından ayrı düşünülmediği günümüzde, bir yandan Malthus'un hayaleti dolaşırken, bir yandan da sürdürülebilirliğin sadece insanın devamlılığı olmadığını, gezegenin iyilik halinin sağlanması ve devamlılığı olduğunu anlayarak, antroposen yaklaşımdan uzaklaşmaktadır. Doğayla bir aradalığın önemi artarken, kentten kırsal alana ilgi gün geçtikçe yükselmekte, turizmin tanımı değişmektedir. Kırsal kalkınmanın önemli bir bileşeni olan ekolojik turizme bir tamamlayıcı daha eklenmektedir: Ekokültürel Turizm. Sanatçılar ve kentte yaşayanlar, kırsal alanda, doğanın iyileştiriciliği ile birlikte yeni olanaklar aramaktadır. Bu imkanlar da sanatçılar, kentliler ve kırsal alanda yaşayanlar arasında bambaşka bir sinerji yaratmakta olup, dünyanın iyileşmesi için bir devinim sağlamaktadır. Ekokültürel girişimler Avrupa'da sıklıkla gerçekleşmektedir. Ülkemizdeki örneklerinden de Gümüşlük Akademisi Vakfı programlarındaki istikrarı yani sürdürülebilirliği ve kültür dünyasına yön vericiliği ile dünyaya örnek olmaktadır.

Kaynakça

- [1] Akbulut, B. ve Turhan, E. (2020). Önsöz, : Küçülme Daha Az Değil, Daha Başka Bir Dünya. D'Alisa, G. ve Demaria, F. ve Kallis, G. Küçülme Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı. içinde (ss. 11-13) İstanbul: Metis
- [2] Şen H. ve Kaya A. ve Alpaslan B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. Ekonomik Yaklaşım 2018, 29(107): 1-47
- [3] Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları. URL: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/149160/mod_resource/content/0/11%20Kırsal%20Kalk%C4%B1ma.pdf Erişim tarihi: 15.09.2022
- [4] Kaypak, Ş. Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma (2012). URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107285> Erişim tarihi: 15.09.2022
- [5] Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği (2014). URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69479> Erişim tarihi: 15.09.2022
- [6] Kaypak, Ş. Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma (2012). URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107285> Erişim tarihi: 15.09.2022
- [7] Wikipedia (Arts Town). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Arts_town Erişim tarihi: 15.09.2022
- [8] Kaypak, Ş. Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma (2012). URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107285> Erişim tarihi: 15.09.2022
- [9] Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği (2014). URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69479> Erişim tarihi: 15.09.2022
- [10] Wikipedia (Arts Town). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Arts_town E.tarihi: 15.09.2022
- [11] Kırsal Kalkınma için Avrupa Ağı Bilgilendirme Dökümanı (2016). URL: https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/nrn5_arts-rural-areas_factsheet.pdf Erişim tarihi: 15.09.2022
- [12] URL: <https://www.gumuslukakademisi.org/tr/gumusluk-akademisi> Erişim tarihi: 15.09.2022.

Evaluation of Pastures in Terms of Rural Tourism

Ramazan ACAR^{1,*} Mithat DİREK² İbrahim Musa OSMAN^{1,3}

¹Department of field crops, Faculty of Agriculture, University of Selcuk, Türkiye

²Department of Agricultural Economic, Faculty of Agriculture, University of Selcuk, Türkiye

³Department of Agronomy, Faculty of Agriculture, University of Khartoum, Sudan

*Corresponding author e-mail: racar@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7232-9089

Received:24.11.2022 Accepted:27.12.2022

Abstract

Rangelands are where flora and fauna are intertwined, form important and effective elements of natural beauties scenery. Creating green spaces outside the city with the presence of various flora formations. In addition, possible vegetation characterst respond to people's emotional and aesthetic needs. An undisturbed pasture containing greenery and other colors in the natural space has great tourist value and importance in its fascinating visual and aesthetic form with the contribution of the topography. Moreover, its additive value and source of economy contrntributions.

Keywords: *Rural, Rangeland, Meadows, Tourism, Recreation, Tents*

Kırsal Turizm Açısından Meraların Değerlendirilmesi

Özet

Flora ve faunanın iç içe olduğu meralar, çeşitli flora formasyonları da bulundurması ile şehir dışı yeşil alanları meydana getirerek, bir ülkenin doğal güzelliklerinin önemli ve etkin unsurlarını oluşturur. Potansiyel vejetasyon karakterleri yanında, insanın duygusal ve estetik ihtiyaçlarına da cevap verebilmektedir. Yeşil ve doğal alandaki diğer renkleri barındıran bozulmamış bir mera, topoğrafyanın da katkısıyla büyüleyici görsel, estetik haliyle turistik bakımlardan da büyük bir değer ve önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kırsal alan, Meralar, Turizm, Kırsal Kalkınma*

Introduction

Meadows, grasslands, and plateaus create contentment, and the green space that creates attractive and charming qualities that affect the way of life. Visual and aesthetic aspects have great value for tourists. Recently, forests, grassland, and coastal areas have been attracting attention as tourist places. Grassland, the basic material of meadows and rangeland, not only feeds herbivorous livestock but adores all the virtues and beauties of nature. The grass protects and prevents the water bodies, soils, and slopes, and keeps them from deterioration. For example, grass adorn the shores of the sea, lakes, streams, and waterfalls, and even the interiors of the inanimate beings that make up natural beauties. It gives color and life to caves and rocks, in short, to all inanimate beings (Gençkan, 1991).

(*) Bu makale 19-21.10.2022 tarihinde "6th International Rural Tourism and Development Congress" de sunulmuştur.

This article was presented at the "6th International Rural Tourism and Development Congress" held on 19-21.10.2022.

Nowadays, nutritional problems are increasing all over the world. On the one hand, due to the rapid population growth, on the other hand, in parallel, the developing industry benefits more from the natural resources, with the exploitation and destruction of natural beauties increasing speed day by day. On the other hand, today's modern man and civilized society are trying to satisfy the need, satisfy the longing for nature in the overwhelmed city by running to and using nature, an important place where there is pasture, etc. these are rural areas (Gençkan, 1985).

In the past, meadows, and grassland close to the city, apart from their essential functions, attracted people as places of entertainment and recreation (promenade lounging time) for city resident. For example, in Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, meadow-pasture areas are designated as important urban entertainment and recreation areas. These large lawns in Istanbul also contained a number of social facilities and cultural greenery. These were fountains, open prayer hall, and canopies or groves made up of large trees (such as sycamore, oak, and linden). Such places existed in many parts of Istanbul (Akdoğan, 1962).

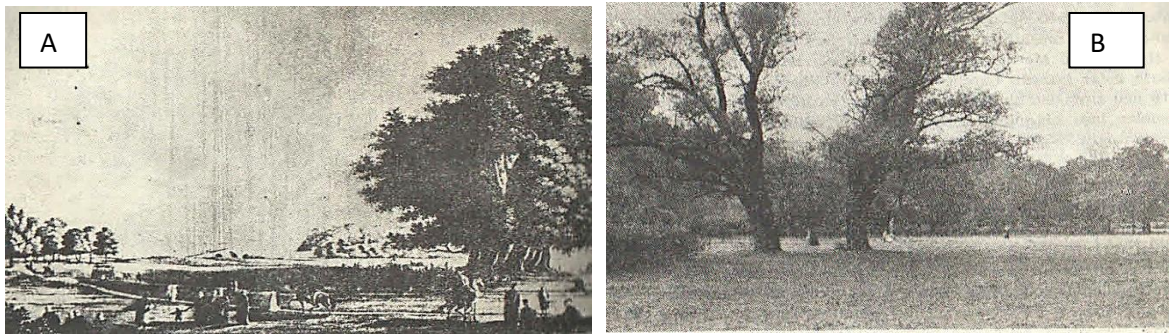

Figure 1. Istanbul Büyükdere meadow 18. century (A) (from Mellingin album) and his images from the 1960s (B) (Akdoğan, 1962)

However, due to the destruction of nature or grazing land, vegetation and other natural resources (soil, topography, water, etc.), the imbalances also lead to a reduction in the contribution to this problem. The positive contribution of nature conservation to economic and tourist income is explained and, if proven with applications, is contributes to the avoidability of this distinction.

Figure 2. Forest border pasture (plateau) and houses can be evaluated in terms of rural tourism (Aşk, 1987).

Contribution of pastures to tourism status

In general, the importance of pastures and meadows can be summarized under the following:

- 1- In the biological cycle of life, the plant (pasture-meadow) is the basic element.

- 2- It is a habitat and source of food for animals (including Wild), reducing emission of greenhouses.
- 3- It makes an important contribution to the economic valuation of peripheral areas.
- 4- It makes a contribution and a quality to human life in terms of biodiversity, gene bank and recreational properties (Bykbur, 1999)
- 5- it is conserve soil fertility and enhances water quality.
- 6- They are hiking and hunting areas.

Due to its structure, the grazing ecosystem offers a visual richness worth studying with its different characteristics for human life. At the same time, the variety that the topographic structure brings with it attracts people. This contributes to nature walks and rural tourism and increases people's spirit of discovery. Moreover, the biodiversity of the pastures, especially in Turkey in terms of the number of endemic species (there are about 3000 endemic plants), the wealth it creates is an important asset and a reason to travel in relation to botanical tourism and zoo tourism. The most important thing in this business is the adoption of protective measures, the rules of which are precise. Recently, attempts have been made to increase this tourism, such as Tulip viewing trips to the pastures of Muş province, and they are seen as contributing to local tourism. This should be done under the control of naturalist guides without destroying the existing ecology. Pastures are places where the life of farm animals in natural life is observed, as well as the habitats of wild animals.

The main thing when observing farm animals is not to prevent them from using the pasture, but not to damage the pasture grass, while when monitoring strange animals, the distance that does not disturb the wild does not affect their life, and the camouflage that it prevents you from being noticed. Such trips should be carried out under the supervision of specialists. If accommodation is to be made in the rangelands, these areas should be places where animals do not benefit and where safety is ensured that cannot be destroyed. Rangelands are areas that are also used in terms of hunting tourism when and where farm animals are not grazed, provided that control is well ensured, and there are examples of this in the world. For example, the Anatolian Wild Sheep, which lives only in our country, is one of the ancestors of domestic species that are the common heritage of the whole world, not only from the point of view of our country. In our country, whose tourism potential is growing rapidly, ecotourism and hunting tourism are valuable resources that add diversity to this potential and contribute to rural development (Anonymous, undated). Within the framework of the specified articles, these are the contributions of the pasture in terms of tourism. Except where pastoralists and nomads emerge from the area with active natural grasslands along with human life, those who want to live in terms of tourism are to be evaluated authentically in terms of country living in this regard. There are examples of this in countries like Mongolia and Kazakhstan, this system takes the form of joining and helping the shepherds or nomadic herders. In addition to paying for the villa in this form of tourism, where there is a need, a significant income is provided to local producers who provide this service through the finished products.

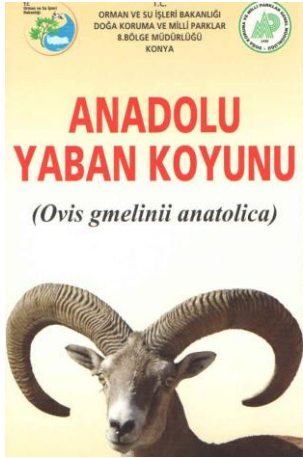

Figure 3. Brochure introducing wild sheep (Anonymous, undated).

Figure 4. A walk to the sample hill in the Karapınar erosion area, which was made to explore the natural area with people from different countries.

Figure 5. The endemic plant of the Hotamış Geven (*Astragalus turkmenensis*), which identifies and names the plant in the Hotamış pasture, visited by inspection Prof. Dr. Kuddusi Ertuğrul.

In rangelands law No. 4342, definitions are specified as meadows, pastures, plateaus, and barracks as grazing areas in the section (Article 3) (Anonymous, 1998). The grassland places called plateaus attract people's attention because of their passion for plateaus, and as a result, a kind of tourism in the form of

plateau tourism has emerged. The Black Sea and the central Taurus Mountains are inundated with people. Again, some of these sites are still used by communities living a nomadic life to provide fresh feed to animals during certain months and to produce animal products (milk, cheese, oil, etc.) (Altın et al., 2011; Gökkuş and Koç, 2001). 20 of the rangeland Law No. 4342. The article is related to the construction to be carried out in plateaus and barracks, dairy, drinking water, porch and shelters, and corrals that are suitable for the purpose of use, which will be carried out in accordance with the zoning legislation by obtaining permission from the governor, and houses, barns and similar constructions other than wooden structures cannot be carried out in areas deemed suitable for opening to tourism upon the request of the Ministry of Tourism (Anonymous, 1998). It is impossible to build structures other than those permitted by this law in pasture areas. As a solution, it is concluded that it may be possible to stay in these pasture areas with a portable Tent, a Caravan, or a Walking house (tiny house) in places with road access. As can be seen in some places in the world, a different service is provided by using traditional tents for tent accommodation. The living area is partially furnished in a modern sense. In this sense, 4 types of tents were used in Anatolian Turks. These are hair or black tents woven from goat hair and made by combining parts. The second is felt tents consisting of felts made by beating sheep's hair. The third is tents called round iron houses, which are made by weaving cotton used by Bektics, and the last are small tents in which all kinds of simple temporary weaving called Chengir are used (Ülkümen, 2011). Felt tents are used more in Turkestan Turks.

Figure 6. Kazakh tent and Interior (A-B), Mongolian Tent (C)(Felt tents)

Figure 7. A hair tent used in Anatolia and a walking house used in places with a road

In Kazakhstan and Mongolia, this service is provided by setting up an additional guest tent, and guests' catering needs usually consist of home-made and consumed food in October. Ulla Johansen (1964) stated that the nomads in the Taurus Mountains are very hospitable and like to serve what they produce (Johansen, 2005). A similar application can be made in Türkiye and promotional opportunities for local products can be created. In the natural environment these places will be opportunity to sell handicrafts subject to trade, as well as housing and food. It is most important to ensure place and tourists safety.

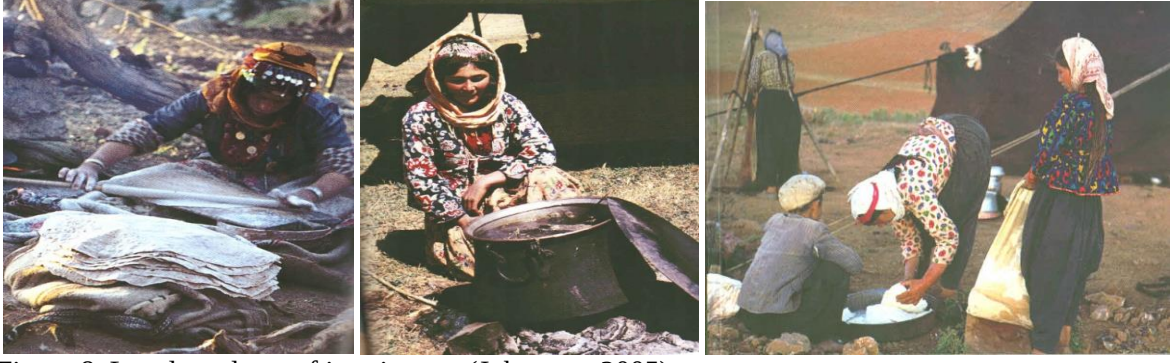

Figure 8. Local products of immigrants (Johansen, 2005)

Certain agricultural activities of the state in rural tourism enterprises in the fields of crop and animal production may be necessary. In addition, actively contribute to the rules and social structure of these enterprises, as they can provide quality service in terms of accommodation. Especially in times of increasing epidemics, individual vacations and rural tourism have become more attractive. People in the city are far from rural production, they do not know how much they are consuming. Because of this, the construction of urban farms along with urban pastures bring rural production closer to urban people could be on the agenda, as well as urban forests. There are joint works of Konya Metropolitan Municipality and Karatay Municipality on this topic.

Conclusion

Meadows, pastures and plateaus are places where, in addition to their natural beauties, people produce animal products and useful services. They receive different incomes and they have the potential to serve, especially in relation to nature and short-term tourism. In areas where there are pastures in Europe and developed countries, rural tourism is more widespread and modern compared to our country. These are places where local culture is presented and local products are marketed. Provided that the rules are well set and their education is given, this form of tourism, which provides this educational, psychological relaxation and promotes production and social structure in the countryside, should be widespread in our country. Our traditions and customs actually have a facilitating effect on this business. The tourism industry should take the necessary share of this cake. In order to make better use of all these places, the protection and recovery of our natural resource pastures is very important.

References

- Akdoğan, G. 1962. İstanbul Peyzajının Tanziminde Peyzaj Mimarisi ile ilgili problemler ve ana prensipler. Topraksu Genel Müdürlüğü yayın no: 155
- Altın, M., Gökkuş, A., Koç, A. 2011. Çayır Mera Yönetimi(C1). T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kitabı. Ankara
- Anonymous, 1998. 4342 Sayılı Mera Kanunu Mera Yönetmeliği Fon Yönetmeliği Uygulama Talimatları. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kitabı. Ankara
- Anonymous, Tarihsiz. Anadolu Yaban Koyunu (*Ovis gmelinii anatolica*). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 8. Bölge Müdürlüğü. Konya
- Aşk, M.K. 1987. Yaylak ve mera ıslahı. Kurtuluş Ofset Basımevi. Ankara
- Büyükburç, U. 1999. Mera ve çayırların önemi ve özellikleri. Çayır Mera Amenajmanı ve Islahı Kitabı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Ankara
- Gençkan, M.S. 1985. Çayır Mera Kültürü Amenajmanı Islahı. Ege Ün. Ziraat Fak. Yayın no: 483. İzmir
- Gençkan, M.S. 1991. Kamu meraları yaylak ve kışlakları Hukukumuzun ilkeleri. T.C. Tarım ve Köyişleri.
- Gökkuş, A., Koç, A. 2001. Mera ve Çayır Yönetimi. Atatürk Ün. Ziraat Fak. Yayın no: 228. Erzurum
- Johansen, U.2005. 50 yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 3027.
- Ülkümen, O. 2011. Karaman ve çevresi Türkmenleri. Karaman Türkmenler Kültür ve Dayanışma Derneği. Mevlana Kalkınma Ajansı Proje Kitabı.

Bitkisel Peyzaj Tasarımının Kırsal Turizme Katkısı: Gökçalı Köyü Örneği

Fusun ERDURAN NEMUTLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale

*Corresponding author e-mail: fusunerduran@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0104-5994](https://orcid.org/0000-0002-0104-5994)

Received:29.11.2022 Accepted:27.12.2022

Özet

Belde ve köy niteliğindeki alanlar kırsal yerleşimlerdir. Bunlar kentlerin dışındaki tarım ile geçimini sağlayan yerel halkın yaşadığı, genelde düşük nüfuslu bölgelerdir. Tarımsal üretimlerinin önemli payı hayvansal üretimden sağlanmaktadır. Bu ürünler bölge kalkınmasına katkı sağladığı gibi kentlinin de önemli besin kaynağıdır. Kırsal yerleşimlerin kentliler tarafından kullanılmaması ve tanınmaması bu üretim sektörünün bilinmemesine neden olmaktadır. Ancak son yıllarda kent yaşantısının birçok sağlık sorununa neden olması ve doğal yaşamın tercih edilmesi bireyleri kırsal alanlara, farklı kullanımlarla yönlendirmektedir. Bu bölgelere yönelik planlamalar yapılarak istihdam olanakları yaratılması kırsal kalkınmayı sağlayabilecektir. Hayvancılığın yaygınlaştırılması ve turizm-rekreasyon olanakları yaratılması bunlardan biridir. Bu çalışmada Çanakkale Gökçalı köyünde yer alan hayvancılık işletmesi örnek alınmış olup, hayvancılığın yaygınlaştırılması ve büyükbaş hayvanların kentlilere ve çocuklara tanıtılıp sevdirmesi, turizm-rekreasyon açısından bu işletmelerin kullanımının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ziyaretçilere estetik bir ortam yaratabilmek hedeflenmiş ve peyzaj mimarlığı açısından dikkat edilmesi gerekenler belirtilerek örnek bir peyzaj tasarımı sunulmuştur. Hazırlanan peyzaj tasarımı bir fikir projesi niteliğinde olup, farklı alanlara uygulanabilme potansiyelindedir.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel tasarım, Çanakkale, büyükbaş hayvancılık, kırsal kalkınma, rekreasyon

The Contribution of Planting Landscape Design to Rural Tourism: Gökçalı Village Case

Abstract

Town and village areas are rural settlements. These are generally low-population areas where the local people who make their living by agriculture outside the cities live. A significant share of agricultural production is provided from animal production. As these products contribute to the development of the region, they are also an important food source for the city citizens. The fact that rural settlements are not used and recognized by urban residents causes this production sector to be unknown. However, in recent years, the fact that urban life causes many health problems and the preference of natural life directs individuals to rural areas with different uses. Creating employment opportunities by making plans for these regions will enable rural development. Expanding animal husbandry and creating tourism-recreation opportunities are one of them. In this study, the livestock business in Çanakkale Gökçalı village was taken as an example, and it was aimed to popularize animal husbandry, to introduce and endear cattle to citizens and children, and to develop the use of these businesses in terms of tourism-recreation. For this purpose, it was aimed to create an aesthetic environment for the visitors and an exemplary landscape design was presented by specifying the points to be considered in terms of landscape architecture. The prepared landscape design is an idea project and has the potential to be applied to different areas.

Keywords: Cattle breeding, Çanakkale, planting design, recreation, rural development

1. Giriş

Yöresel ve doğal kaynakları bozulmamış, farklı tarımsal üretimlerin yapılabildiği kırsal alanlar günümüzde hızla cazibe merkezi haline dönüşmektedirler. Çünkü kentsel alanların yaşam koşullarının gittikçe zorlaşması ve sağlıksız yapısal alanların artması ile birlikte bireyler turizm ve rekreasyon aktiviteleri için kırsal bir yerleşim olan köylere yönelmektedirler.

Kırsal yerleşimler, doğal ve kültürel kaynakları açısından her bölgede farklı zenginlikler sunarlar. Doğal potansiyelleri yanı sıra, yalın, huzurlu yaşam olanakları ve geçmiş kültürlerin izlerini taşımaları ile rekreasyon ve turizm açısından çekim alanı oluştururlar. Bu özellikleri ile bu bölgelerde yaşayanlar veya yerleşmeyi düşünenler için turizmin farklı sektörlerinde istihdam potansiyeline sahiptirler. Bu bağlamda kırsal bölgelerin, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilmesi, günümüz yaşam şartlarına uyabilmesi için, çevre planlama ve tasarımlarının yapılması gereklidir. Böylece kırsal yöre yaşamı hareketlenerek kalkınma sağlanabilir. Bölge kalkınma araçlarının en önemlisi olan kırsal turizmin, bu alanlarda gelişiminde en önemli etken ise, ziyaretçilere konforlu ve estetik alanlar sunulmasıdır. Çalışma bu ihtiyaçtan yola çıkılarak kurgulanmıştır.

Çalışmada kırsal alanların tüm toplum yaşamı için önemi belirlenerek, turizm açısından bu alanlarda yapılacak faaliyetler açıklanmış, turizmin yerel halka ve katılımcılara sağlayacağı katkılar ortaya konulmuştur. Tarım turizminin özellikleri belirtilmiş, hayvansal üretim işletmelerinin turizm açısından değerlendirilmesi ve tanıtımının önemi vurgulanmıştır. Çalışmada tarım turizminin geliştirilmesi ile hem toplumsal bilinçlendirme hem de kırsal kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada Çanakkale Gökçalı köyünde yer alan bir hayvancılık işletmesi örnek alınarak alana fikir projesi olarak bitkisel peyzaj tasarımı önerisi geliştirilmiştir.

1.1. Kırsal Alan ve Kırsal Peyzaj

Kırsal alanlar genel olarak kentlerden uzakta, küçük yerleşimlerdir. Daha çok tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılan, turizm, küçük ölçekli sanayi, el sanatları gibi ekonomik etkinliklerin gelişimine olanak tanıyan, ekolojik açıdan değerli ve kent ile sürekli etkileşim içinde olan alanlardır [1]. Bibby ve Shepherd (2004), kırsal alanın hem nüfus büyüklüğünü hem de nüfus yoğunluğunu, çeşitli kamusal hizmetleri sunmanın maliyetini karşılamak açısından önemli bir ölçüt olarak değerlendirmektedir [2].

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan ve çalışmalara esas olan kırsal alan tanımı şöyledir: İdari statüye göre, il ve ilçe merkezleri dışında kalan, tüm köy ve belde yerleşimleridir. Türkiye’de kırsal politikalara dayalı olarak yapılan resmi kırsal alan tanımına göre ise, nüfusu yirmi binden düşük il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köyler kırsal alan kabul edilmektedir [3]. Bu tanımlar çerçevesinde yasal ve yönetsel statü kazanan, doğal kaynakları zengin bu alanların peyzaj değerleri de yüksektir. Böylece yerel kimlikleri ve özgün yaşam biçimleri ile çekim noktaları oluştururlar. Bu alanlarda turizm yapılması, yerel kimliği öne çıkarırken, kültürel kaynak değerlerinin devamını ve bunların sahip olduğu özgün değerlerin korunmasını sağlar [4, 5]. Çünkü kültür kullanılmaz ise yok olacaktır.

Kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal hayat kente göre daha sakin ve doğaya dayalıdır. Bu alanların gelişiminde öncelikli olarak peyzaj planlarının yapılması ile farklı sektörlerin kırsalda gelişimi desteklenebilir, doğal kaynakların akılcı ve sürdürülebilir kullanımı sağlanabilir. Türkiye’de belediyelerin büyük bir kısmı kırsal nitelik taşımaktadır. Bunların çoğu durağan bir ekonomik ve demografik yapıdadır. Önemli bir kısmı ise nüfus kaybetmektedir [6]. Benzer şekilde Çanakkale ili, geniş kırsal alanlara sahiptir. Bu alanlarda hızla nüfus kaybedilmektedir ve her bir alanın karakteri farklıdır. Bu karakterlerin korunarak kullanılması, devamlılığını sağlayacaktır.

Kırsal alanların kaynaklarının doğru kullanımı için günümüzde kırsal tasarım rehberleri hazırlanmaktadır. Kırsal bölge tasarım rehberi, yerel otorite tarafından tasarım ve planlamaya

daha fazla bölgesel ve yerel olarak yaklaşmayı teşvik etmek için hazırlanırlar. Köy tasarım rehberleri ise danışma dokümanlarıdır. Genellikle köy halkı tarafından üretilir ve gelişmenin köy yerleşimi ile nasıl uyum içinde gerçekleştirileceğini gösterir [7]. Her ikisi de bölge doğal ve kültürel kaynaklarının korunarak kullanılması amacı ile hazırlanır ve yerel katılım esastır. Kırsal alanın sahip olduğu kaynaklara göre turizm olanağı, çeşidi, gelişimi ve yatırımları bu rehberde ortaya konulmalıdır. Ayrıca Çelik Çanga ve ark. (2018)'nın belirttiği gibi, doğal ve kültürel kaynak değerlerine sahip olan kırsal alanlarda yapılacak olan alt ve üst yapı çalışmalarının ve gerçekleştirilecek rekreasyonel etkinliklerin ortamın yapısını bozmayacak ve olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde olması gerekmektedir [8].

1.2. Kırsal Turizm Kavramı

Kırsal turizm kavramı çok farklı yönlerden ele alınmaktadır. Turistik cazibe kaynakları olan gelenekler, doğa ve tarihsel özellikleri tanımlamalarda ön plana çıkmaktadır. Dünya turizm örgütü kırsal turizmi kırsalda yapılan tüm turizm etkinlikleri olarak tanımlamaktadır. Kırsal turizm, doğaya dayalı faaliyetler, kültürel etkinlikler, tarımsal faaliyetler ve festivaller gibi faaliyetleri de içerisinde barındırmaktadır. Yani kırsal turizm, sağlık turizmi ve eko-turizm, tarım turizmi ve eğitici faaliyetleri kapsayan karmaşık faaliyetler bütünüdür diyebiliriz [9]. Kırsal turizm, kitle turizminin tersine daha geniş bir alanda, doğal bir atmosferde nüfusun ve yapılaşmanın az olduğu, geleneksel ve kendine has yapısıyla genellikle küçük çaplı işletmelerde, turistik ürünlerin kırsal alanda yaşayan halk tarafından oluşturularak mal ve hizmet sunumu yapılan bir turizm çeşididir [10]. Başka bir tanımda kırsal turizm, insanların doğal yaşam alanlarında dinlenmek ve farklı kültür deneyimlerini yaşamak amacıyla şehirlerden uzaklaşarak kırsal yerlere seyahatleri, konaklamaları ve kırsal alana özgü faaliyetleri izlemeleri veya bu faaliyetlere katılmalarından doğan turizm çeşidi olarak ele alınmıştır [11]. Bir diğer tanıma göre ise, kırsal turizm, insanların köy evlerinde ağırlanması ve kırsal turizm ile ilgili faaliyetlere katılabilme potansiyeli olan yerlerde yapılan turizm aktiviteleridir olarak ifade edilmektedir [12]. Kırsal alanların potansiyellerinin belirlenmesi ve buna göre kullanımlar getirilebilmesi için planlama yapılması zorunludur. Gelecekte kırsal alalarda yapılacak turizm aktivitelerine böylece yön verilebilir. Her bölgenin farklı peyzaj karakteri vardır ve bunların tanımlanması, sınıflandırılması ve haritalanması planlama çalışmasının altlığını oluşturacaktır. Böylece her peyzaj karakter tipinin durumu ve değişimine neden olan etmenler sorgulanabilir [13]. Bu çalışma kapsamında öncelikle alanların mevcut kaynak değerleri envanter çalışmaları ile haritalandırılmak zorundadır ve yerel halk ile işbirliği içinde olunmalıdır. Analizler ancak bu şekilde direk alan ile bağlantılı yapılsa verimli olabilecektir. Tüm kırsal alanların peyzaj karakteri ortaya konulabilirse kırsal atlasları da oluşturulabilecektir. Bu doğrultuda bölgelerin kırsal turizm olanakları da belirlenebilir. Bu çalışmalarda temel amaç, yörenin kaynak değerlerinin korunarak kullanılabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi, kırsalda genç nüfusun istihdam edilerek kente göçün engellenmesi ve yörenin kalkınmasının sağlanmasıdır.

1.3. Kırsal Turizm Faaliyetleri, Gerekliliği ve Gerektirdikleri

Gökalp ve Yazgan (2013)'ın belirttiği gibi, köy hayatını hissetmek ve yaşamak isteyen kişiler konaklayarak, toprakta çapa yapmak, süt sağmak gibi aktiviteler yapar ve karşılığında bir ücret öderler. Bu turizm kırsal alanda yapılmakla birlikte tarımsal faaliyeti içerdiği için tarım turizmi olarak adlandırılmaktadır [14]. Bu nedenle tarımsal turizm, kırsal turizmin içinde yer alır. Kırsal ve tarımsal turizm, kırsal alanda, doğa ile bütünleşmiş, sağlıklı aktiviteleri ve sosyalleşmeyi sağlar. Kırsal yapı ve yerleşim dokuları, kültür, folklorik özellikler, tarımsal ürün çeşitleri ve üretim biçimleri tanıtılır. Tüm bu aktiviteler ziyaretçilerin keşfetme duygusunu beslemektedir.

Kırsal ve tarımsal turizm, farklı bir talep yapısına hitap etmekte, turizmi geleneksel turizm anlayışından kurtararak alternatif hale getirmekte ve turizm faaliyetlerini bütün bir yıla yayarak bölgeler arası gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermektedir [15]. Kırsal alanda turizm

aktiviteleri ile o bölgeye ekonomik getiri sağlanırken, gelenekler de canlandırılır [16]. Ayrıca kırsal turizm sayesinde yerel halk turistlerle iletişim kurarak farklı kültürleri tanımakta ve bakış açıları değişmektedir. Ziyaretçiler ise tarımsal üretim süreçlerini yakından izleme olanağı bulmaktadır [17].

Tarım turizmi, kesinlikle tarımsal faaliyetleri engellemeden gerçekleştirilmelidir [18] ve turizmden gelir sağlayan yerel halk üretimi terk etmemelidir. Çünkü turistlere bölgeye özgü çalışmaları gösterebilmek için yerel üretim modelinin devamlılığı esastır. Turizm ile tarımsal üretim bütünleştirilmeli ve ziyaretçilere uygulatılmalıdır. Yerel üretici kendi ürününden geliri artarken turizm geliri ek olarak gelir sağlayacak şekilde alan plan kararları alınmalıdır. Yoksa sadece bazı hediyeliklerin satıldığı, yapısal rehabilitasyonlarla kırsal bölgenin yenilendiği bir turizm yerleşimi oluşur. Günümüzde bu şekilde gelişen bir çok köy ve belde bulunmaktadır.

Tarım turizmi ve kırsal turizm faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Dış mekan rekreasyonları, bisiklet turları, eğitsel deneyimler ve kurslar (şarap tatma, yöresel yemek kursları, salça yapımı, turşu veya zeytin yapımı vb.), eğlenceler, animasyonel gösteriler ve sosyal faaliyetler (festivaller, panayırılar, hayırlar, şenlikler), konaklama hizmetleri (çiftlikte kalma), doğrudan çiftlikten satış (kendin topla, yol boyu satış standartları), ağaç kiralama, bitkisel üretim; hayvancılık ve süt sağma; yerel el sanatlarını tanıtma ve yapımını öğretme, yakın çevre doğa yürüyüşleri ve dağcılık, kuş gözlemciliği, sanatsal etkinlikler, fotoğraf çekimi, kültür gezileri, piknik, çadır ve karavan kampı, çocuklar ve yaşlılar için özel etkinlikler, çadır ve karavan kampı, manzara seyretmek [17,19] (Şekil 1).

Şekil 1. Bazı kırsal turizm aktivitelerine örnekler [20].

Kırsal turizmin geliştirilmesinin en önemli gerekçelerini Kuşat (2014) şu şekilde vurgulamaktadır [21]: Kırsal alanlarda yok olup gitme eğiliminde olan geleneksel değerlerin hem yöre halkına, hem de ülkeye kazandırılması gerekir. Ayrıca kırsal turizm aktiviteleri sayesinde hizmet sektörü, özellikle de ulaştırma, sağlık, eğitim önemli bir canlanma gösterecek; toplum ihtiyaç duyduğu ve beklediği hizmete kavuşacaktır. Kırsal turizm mevcut iş kollarını daha aktif hale getirirken, yeni iş kollarının hayat bulmasına da hizmet etmektedir. Turizm yatırımı sayesinde atıl vaziyette bulunan tarihi değerler korumaya alınarak yok olmaktan kurtarılmış olacaklardır. Kırsal kesimde kadın, kırsal turizme kattığı yüksek değerle, toplum içerisinde olması gereken değere sahip olmaya bir adım daha yaklaşmış olacaktır.

Kırsal turizmin neden tercih edildiği şu şekilde açıklanmaktadır [11]:

- Günümüzde tatilden beklentilerin değişmesi ve yeni anlayışların ortaya çıkması.
- Kentsel yaşamın giderek daha stresli, baskıcı, sınırlayıcı ve kurallarla dolu olması.
- Deniz kıyılarının aşırı kullanılarak kirlenmesi, betonlaşması ve kentlerden farkının kalmaması nedenleri ile dinlenmeye olanak vermemesi.
- Kıyılarda denize girme sezonunun bazı yerlerde 2-3 ayla sınırlanması ve bu dönemde yüksek talep ile fiyatların çok abartılı olması.
- Tatillerinde turizm yapmak isteyen düşük gelirli kişilerin kırsal turizm alanlarında daha ekonomik konaklama olanağı bulmaları.

- Kentlerde yaşayan insanların bir kısmının kır kökenli olması nedeniyle, düzenli ve sürekli olarak zaten aynı yerleri ziyaret etmeleri.
- Yoğun yaşamıyla kentlerde bunalan kent insanının, yalın ve sıcak ilişkiler kurma, dostlar edinme isteği ve ihtiyacı.

Bu maddelere şunları da ekleyebiliriz: Ailelerin çocuklara ve gençlere kırsal alanları, hayvanları ve bitkileri tanıtmayı istemesi, orada yapılan üretimlerin öğretilmesi, kırsalda yaşamını idame edebilmeyi öğretmeyi istemesi ve onları teknolojiden biraz olsun uzaklaştırmak istemesi. Hem tatil yapmak hem de sağlıklı köy ürünlerine daha ekonomik olarak, direk üreticisinden, yapımını görererek ulaşabilmek bireyi kırsala yönlendirmektedir.

Kırsal turizm yapılabilmesi için gerekli en önemli unsurlar ise şu şekilde sayılabilir: Rahat ve konforlu bir ortam, ulaşım kolaylığı, altyapı olanakları, işletmelerde insanlara ilgi gösterme ve hizmet verme yeteneği [19]. Ayrıca güvenlik tedbirleri iyi olan, dış mekan malzeme ve elemanlarının tasarım standartlarına uygun ve doğal malzemelerden olduğu, işlevsellik yanı sıra çevrenin estetik yapısal elemanlarla ve süs bitkileri ile donatılmış olduğu, yaşlı ve dezavantajlı ziyaretçilerin ihtiyaçlarının tam karşılanabildiği kırsal turizm tesisleri tercih edilmektedir. Günümüzün teknolojik olanakları ile bilgiye çok hızlı ulaşılması bu tesislere talebi de artırmaktadır.

Türkiye’de kırsal turizm olgusunun son dönemlerde artarak önem kazanması ile bir çok bölgede çalışmalar yapılmıştır. Yeni yapılacak olanlara ışık tutmaları için bu çalışmalar yapımından işletmelerine kadar iyi analiz edilmelidir. Başarılı bazı çalışmalar daha sonra başarısızlığa da dönebilir. Buna örnek olarak Küre Dağları Milli Parkı’nda yer alan Zümrüt Köyü projesi verilebilir. Çünkü Unesco’dan, resmi ve sivil kuruluşlarından desteklenmesine karşın sürdürülebilmiştir. Zümrüt Köyü ve Yanık Ali Konağı (Azdavay) projesinin temel amacı, ekoturizm alt yapısını oluşturmak, köydeki at yetiştiriciliğinden ve gezi parkurundan yararlanılmasını sağlamak ve orman köylüsüne alternatif gelir elde etmektir [22, 23]. Ancak Azdavay Belediye Başkanı Osman Nuri Civelek 02.11.2014 tarihinde basında yaptığı açıklamada, restorasyonu yapılan ve uzun süre eğitimler verilen ev sahiplerinin, işletmecilerin, turizm mantığını kendi dünyalarında oluşturamadıklarını ve projenin devam edemediğini açıklamıştır. Bunun çok yönlü nedenleri olmakla birlikte, denetimlerin olmaması, kurumlar arası yaşanan sorunlar, evlerde kırsal yaşamı yansıtacak hayvanların ve ürünlerin devamlılığının sağlanamaması en önemlileridir [24].

Yapımından günümüze kadar başarı ile devam eden başarılı kırsal turizm örnekleri olarak Şirince köyü ve Beypazarı verilebilir. Ancak bunlar tarımsal faaliyetlere, turistlerin dahil edilmediği, yöresel ürünlerin satıldığı ve sunulduğu restoran ve kafe işletmelerinin yoğun olduğu turizm destinasyonlarıdır. Şirince köyü ve Beypazarı yerel insanların turizme olumlu bakışı ve destek vermesi ile proje sürdürülebilmiş ve bölgeye kalkınma sağlanmıştır. Hatta Şirince köyünde turizm geliştirilmesi ile yerel nüfusun tekrar köye yerleştiği görülmüştür.

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, kırsal turizmle kalkınma programları uygulanırken “sürdürülebilirlik” dikkat edilmesi gereken en önemli konu olmalıdır. Kırsal turizm işletmeleri sürdürülebilir olabilirse, bölge sektörlerini birbirine entegre eden kalkınma plan ve programlarında yer alınabilir [25]. Kırsal ve bölgesel kalkınma süreçlerinde kırsal turizm işletmelerinin potansiyel rolü ilkesel olarak kabul edilse de, uygulamada başarılı olabilmek için, yerel şartlar üzerinde büyük bir anlaşmaya varılmalıdır [21]. Çünkü projeyi sahiplenecek, emek verecek ve devamlılığını sağlayacak olan yerel halktır.

Dünyanın farklı ülkelerinde sürdürülebilir olan örneklerle baktığımızda direk yöresel aktivitelere katılım sağlayan, aktif kırsal turizm faaliyetlerini görmekteyiz

Gençlerin ve çocukların günlük yaşantılarında marketten aldıkları ürünlerin nasıl yetiştirildiğini yerinde canlı örneklerle görebilmelerine olanak sağlayan çiftlik turizmi, onların bilinçli bireyler olarak hayata hazırlanmalarını sağlamakta ve farklı deneyimler edinmelerine vesile olmaktadır (Şekil 2 ve 3).

Şekil 2. Bir asma yetiştiricisinde rekreasyon aktivitesi (2015, USA Georgia, Orijinal)

Şekil 3. Gençler ve çocukların çiftlik ziyareti (2015, USA Georgia, Orijinal)

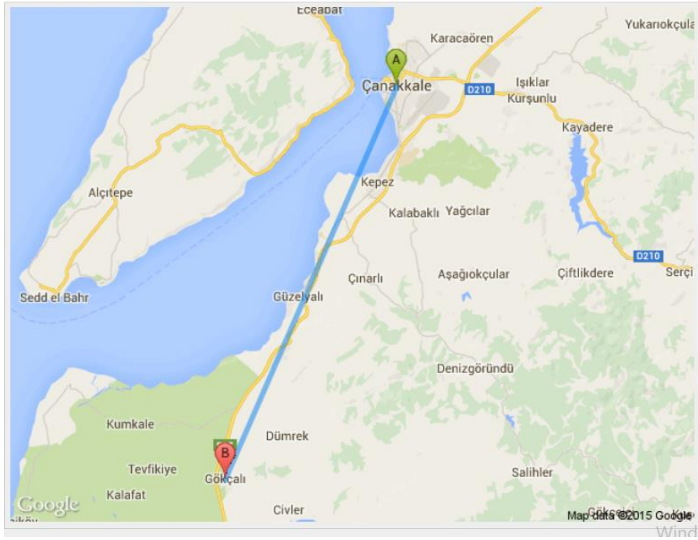
Ülkemizde kırsal turizm ve tarım turizmi kapsamında daha çok çiftliklerde bitkisel üretimlere katılım sağlanmakta, hayvansal üretim alanları ve ürünleri yeterince tanıtılmamaktadır. Bu çalışma bu gereklilikten yola çıkılarak kurgulanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyali Çanakkale kırsal alanı olup, Gökçalı köyünde yer alan büyükbaş hayvan üretim çiftliği örnek alan olarak seçilmiştir. Bu işletme bölgenin en büyük işletmesi olup, çevre illere de işlenmek üzere süt gönderilmektedir.

Çanakkale'nin Ege ve Marmara Bölgesi'nde toprakları bulunur. Bölge iki kıta arasında bir geçiş noktası olmanın yanı sıra Doğu Roma, Bizans yani İstanbul'a deniz yoluyla ulaşmak, verimli Karadeniz'le ticaret yapmak için tarih boyunca Akdeniz ülkelerinin ilgi odağı olmuştur. İlin yüzölçümü 9737 kilometrekare, kıyı uzunluğu ise 671 kilometredir. Çanakkale'nin doğusunda ve güneydoğusunda Balıkesir, batısında Ege Denizi, kuzeybatısında Edirne, kuzeyinde Tekirdağ ve Marmara Denizi bulunmaktadır. Çanakkale kıyılarıyla Avrupa ve Asya'yı birleştirirken aynı zamanda Marmara ve Ege Denizi'ni de birbirine bağlamaktadır. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Troia ve Assos gibi eski uygarlıkları içinde barındıran Çanakkale, çok sayıda şehitlik, anıt ve mezarlığa sahiptir [26]. İl, 5000 yıllık geçmişi ile doğa, tarih ve kültürel zenginliklerine sahiptir. Homeros'un İlyada'sında yerini alarak destanlara konu olmuştur [27]. Bu özellikleri ile tüm dünyanın ilgisini çeken antik kültür hazinelerine sahip, turizm potansiyeli yüksek bir İl'dir. Bu kaynakları sayesinde her yıl binlerce turiste ev sahipliği yapmaktadır. Çalışma konusu olan Gökçalı köyü de Troya Milli Parkı yakınında olup, kaz dağlarına doğru uzanan doğrultudadır. Doğal ve tarımsal kaynakları açısından zenginliği ile ilgi odağıdır ve turizm gelişimi açısından önemli potansiyele sahiptir

Gökçalı köyü Çanakkale merkeze bağlı olup, 39° 57' 10" D, 26° 17' 55" K koordinatlarındadır. Rakımı 119m. dir. Köy 1876 yılında Bulgaristan'dan gelen 13 hanenin yerleşmesi ile kurulmuştur. Köyün adı, 1902 yılı kayıtlarında Akçağçılı, 1928 yılı kayıtlarında ise Hamidiye olarak geçmektedir. Köy nüfusu 2020 verilerine göre 425 kişidir [28]. İzmir yolu yönünde, merkeze 28 km uzaklıktadır (Şekil 4). Gökçalı ile Dümrek köyleri arasında Karatepe üzerinde antik döneme ait bazı kalıntılar tescillenmiş ve bir antik yol görülmüştür. Bölgenin antik kayıtlarda adı ise "Kallikolone" olarak geçmektedir. Köyün kuzeyinde Kocatarla veya Taşıtlarla mevkiinde ise Helenistik ve Roma dönemi seramik parçalarının kalıntıları bulunmuştur [29].

Şekil 4. Gökçalı Köyü'nün Çanakkale Merkezine Konumu [29].

Çalışma 2020-2021 yıllarında yürütülmüştür. Çalışmanın yönteminde öncelikle kırsal alanların nitelik ve önemleri ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Tarım işletmelerinin turizm ve rekreasyon açısından kullanımı ve turizmin kırsal alan kalkınmasında önemi incelenmiştir. Sonuçta bu veriler doğrultusunda Çanakkale merkeze bağlı Gökçalı köyünde yer alan büyükbaş hayvancılık işletmesinin turizm ve kalkınma açısından kullanımının geliştirilebilmesi doğrultusundan bitkisel peyzaj tasarımı önerisi geliştirilmiştir.

3. Bulgular

Çanakkale'de hayvancılık tarım sektöründe ikincil bir yere sahiptir. Bitkisel üretime elverişli olmayan alanlarda halkın temel geçim kaynağı durumundadır. Çanakkale'de sanayi genellikle tarıma dayalı olarak, son yirmi beş yıldan bu yana belirli bir atılımla bazı alt sanayi dallarında gelişme ve yapılaşma göstermiştir.

Çanakkale'nin turizm potansiyeli oluşturan kaynaklarını, antik kentleri, doğası, kaz dağları, tarihi surları ve kaleleri, şehitlikleri, yerel mimarlık örnekleri, adaları, sahil ve plajları, temiz havası ve yazın serin iklimi, kaplıcaları olarak sayabiliriz.

Çalışma konusu olan işletmede 1400 Holstein büyükbaş hayvan bulunmaktadır ve devlet desteği alınmaktadır. Çanakkale'nin en önemli ekonomik ölçeğini oluşturan, çok geniş alana sahip işletmede son teknolojik gelişmeler kullanılmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma konusu işletmenin yerleşim durumu [30].

Tüm hayvanların sol ayak bileğine takılan takip cihazları ile onlarla ilgili tüm bilgiler anlık olarak elektronik ortamda takip edilmekte ve sisteme kaydedilmektedir. Tamamen otomatik olarak 40 hayvanın aynı anda sağılabilirdiği sağım ünitesine sahiptir. Yonca, fiğ, silajlık mısır, vb. yem bitkileri ile beslenen hayvanlar özen ile yetiştirilmektedir. Ayrıca çalışma alanı Türkiye'nin damızlık ihtiyacı için düve yetiştirme merkezlerinden birisidir (Şekil 6).

Şekil 6. İşletmede otomatik süt sağım sistemi [30]. Şekil.7. Orta okul öğrencilerinin çiftlik ziyareti [31].

Toplunun tarımı sevmesine yönelik anlayışa sahip olan işletme geniş vizyona sahip yönetim anlayışı ile gençlere ve çocuklara yönelik projelere açıktır. Bunu ortaokul öğrencilerinin ziyaret ederek üretim detayları ve işletme hakkında bilgiler aldığı “Genç Çiftçi Projesi” nde görüyoruz. Bu proje, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nün ortak çalışması olarak 2019 yılında yapılmıştır. Çalışmada öğrenciler konuya çok ilgi göstermiştir (Şekil 7).

4. Sonuç

Çanakkale coğrafi, kültürel ve tarihi varlıklarıyla adeta bir kırsal turizm cennetidir. Sahip olduğu kırsal turizm potansiyelinin bilinirliğinin artırılması, kültürel özelliklerinin tanıtımı ve devam ettirilebilmesi ile olacaktır. Çanakkale’nin sahip olduğu diğer tüm turizm potansiyelleri (kültür turizmi, deniz turizmi, savaş alanları turizmi, eko-turizm ve termal turizm v.b) böylece daha bilinir hale gelecektir. Bu durum kente de yansiyacak, kentin ekonomisine ve istihdamına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda kırsal turizm alanlarının bitkisel tasarımlarla zenginleştirilmesi zorunludur.

Çalışma sonucunda örnek olarak seçilen işletmenin girişinde bulunan prestij alanı olarak kabul edilen, çalışan ve ziyaretçilerin en fazla zaman geçirdiği açık alana, misafirhane bahçesine ve idare binası çevresine bitkisel tasarım yapılmıştır (Şekil 8). İşletme yönetimi çevre tasarımına önem vermekte olup, onların istekleri dikkate alınmış ve peyzaj tasarımının işletmeye estetik görünüm kazandırması amaçlanmıştır. Tasarımın sürdürülebilirliği için işletmecilerin bu şekilde gönüllü olmaları çok önemlidir. Peyzaj tasarımının alana kimlik kazandırarak çalışanlara ve ziyaretçilere huzurlu, modern bir ortam sunacağı bilincindedirler. Bireyin estetik görünüme sahip ortamlarda psikolojik açıdan kendilerini daha mutlu hissetmeleri, sosyalleşmeleri, bilenen bir gerçektir. Turizm açısından da peyzaj tasarımları ile etkileyici alanlar her zaman cazibe merkezi olmuştur ve ziyaretçi oranını artırmıştır.

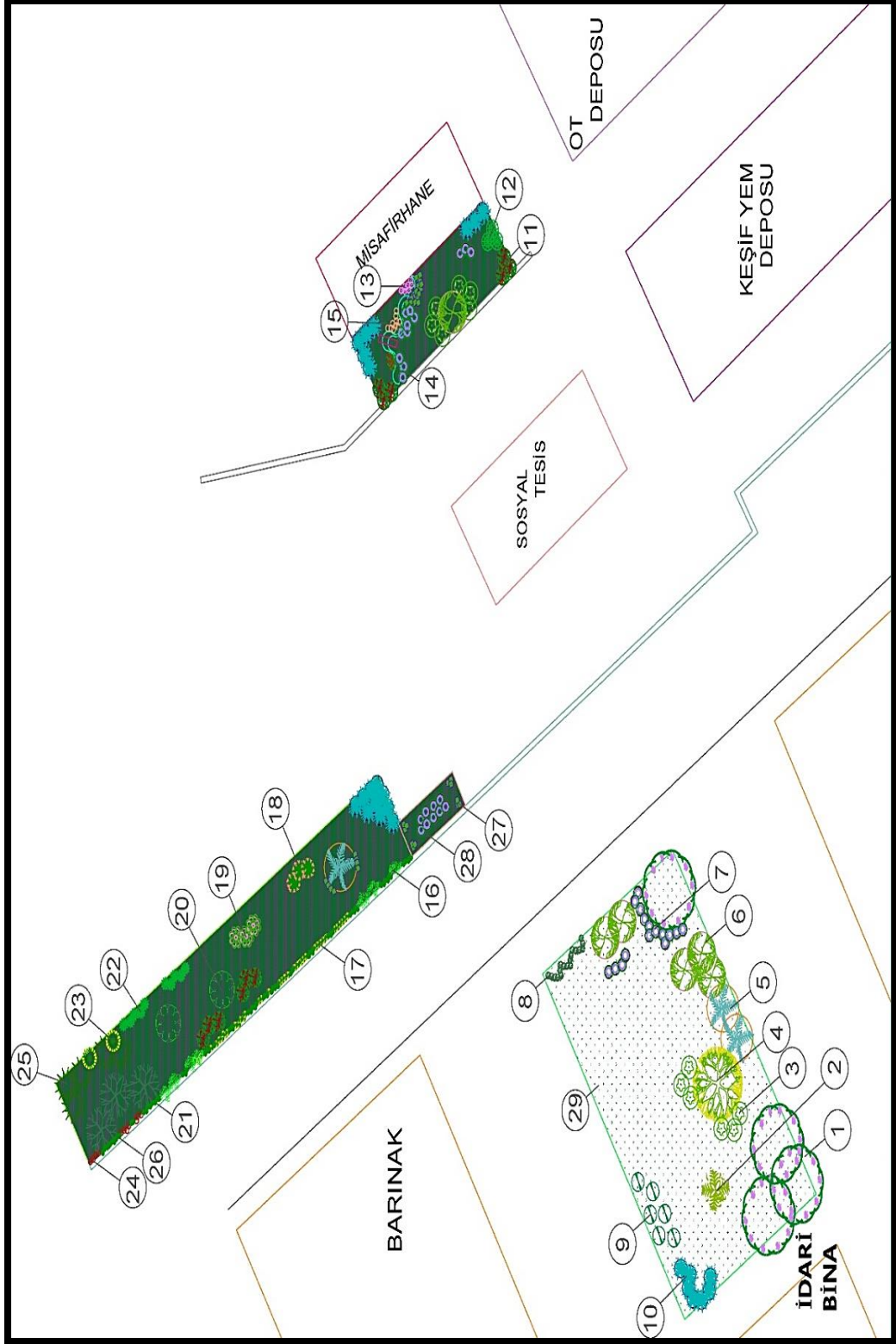
Peyzaj tasarımı açısından işletmenin fiziki şartlarının uygun olması, sulama olanağının varlığı ve toprak şartlarının uygunluğu yapılacak bitkisel tasarımların sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Aynı zamanda işletme yöneticilerinin süs bitkilerine olan ilgisi bakım ve devamlılığını sağlayacaktır. Bu tür büyükbaş işletmelerde elde edilecek organik gübre alan ıslahı ve bitkilerin yetiştirilmesi için idealdir. Tarımsal işletmelerde bu tür uygulamalar yapılması ile çevrede estetik görüntüler yaratılması yapılan işin saygınlığını artırmaktadır.

Şekil 8. Gökçalı köyü büyükbaş besi çiftliği, idari binası ve misafirhane önü (2020)

Yapılan tasarımda kullanılan peyzaj bitkilerinin plan görünüşleri ile dikim yerleri belirlenerek Şekil 9’ da sunulmuştur. Aynı zamanda bitkilerin Latince ve Türkçe isimleri ve adetleri Tablo 1’ de verilmiştir. Kullanılan bitki türlerinin bölge doğal bitki örtüsüne uygun türlerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Doğal bitki örtüsünde yer alan türler, bakım masrafları ve işçilikleri açısından en elverişli olanlardır. Sürdürülebilir bitkisel tasarım çalışmaları için temel türlerdir.

Tarımsal ürün yetiştiren işletmenin turizm açısından kullanımında ziyaretçilerin bölgede yetişen süs bitkilerini de tanımaları hedeflenmiştir. Bu çalışma benzer nitelikteki alanlara uygulanabilir olup, örnek oluşturmaktadır.

Şekil 9. Hayvansal işletme çevresine yapılan bitkisel tasarım örneği

Tablo 1. Çalışma alanında kullanılan bitkilerin detayları

NO	Bitkinin Latince İsmi	Türkçe Bitki İsmi	Toplam t
1	<i>Tilia tomentosa</i> Moench	İhlamur	4
2	<i>Acer palmatum</i> Thunb.	Japon Akça ağacı	1
3	<i>Abelia grandiflora</i> R. Br.	Güzellik çalısı	12
4	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Manolya	1
5	<i>Cupressus macrocarpa</i> Hartw.	Limoni selvi	3
6	<i>Cercis siliquastrum</i> L.	Erguvan	1
7	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Lavanta	37
8	<i>Salvia rosmarinus</i> Spen.	Adaçayı	8
9	<i>Nandina domestica</i> Thunb.	Cennet bambusu	6
10	<i>Cotoneaster horizontalis</i> Decne.	Yayılıcı dağ muşmulası	25
11	<i>Berberis thunbergii</i> D.C.	Karamih	12
12	<i>Hibiscus syriacus</i> L.	Hatmi ağacı	3
13	<i>Begonia semperflorens</i> Carl Ludwig W.	Çiçek begonya	20
14	<i>Viola tricolor</i> L.	Cezayir menekşesi	15
15	<i>Primula vulgaris</i> Huds.	Çuha çiçeği	10
16	<i>Jasminum officinale</i> L.	Sarılıcı kokulu yasemin	27
17	<i>Lonicera caprifolium</i> L.	Hanımeli sarmaşığı	35
18	<i>Cydonia japonica</i> Thunb.	Japon ayvası	3
19	<i>Photinia serrulata</i> Lindl.	Alev ağacı	3
20	<i>Cotinus coggygria</i> Scop.	Bulut ağacı	2
21	<i>Eleagnus pungens</i> Maculata	Çalı iğde (Kokulu)	3
22	<i>Buddleia davidii</i> Franch.	Kelebek çalısı	12
23	<i>Forsythia xintermedia</i>	Altınçanak	2
24	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> L.	Amerikan sarmaşığı	11
25	<i>Cupressocyparix xleylandii</i>	Leylandi	5

Kaynakça

- [1]. Erduran Nemutlu, F. (2019): Kırsal Turizm Potansiyeli Yüksek Bir Bölge: Çanakkale-Dardanos. International Rural Tourism and Development Journal Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 3 (1): 19-24.
- [2]. Bibby, P., Shepherd, J. (2004): Developing a New Classification of Urban and Rural Areas for Policy Purposes—the Methodology. London: DEFRA.
- [3]. UKKS, (2014): Ulusal Kalkınma Stratejisi 2014-2020. Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesi, Ankara. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150221-12-1.pdf>.(Erişim: 09.10.2022).
- [4]. Uslu, A., Kiper, T.(2006): Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri; Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(3):305-314.
- [5]. Pirselimoglu Batman, Z., Çelik Çanga, A., Sökmen T. (2019): Kültürel Peyzajların Kırsal Turizm ile Kullanım İlişkisinin Değerlendirilmesi: Cumalıkızık-Bursa Örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 21(1): 1-13. DOI: 10.24011/barofd.474308.
- [6]. Uzun, O., Dilek, F., Çetinkaya, G., Erduran, F., Açıksöz, S. (2012): Planlama. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara. ISBN No: 978-605-4610-09-9.
- [7]. Eminağaoğlu, Z., Çevik, S. (2007): Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçları. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22/1: 157-162. https://www.researchgate.net/profile/Zehra_Eminaoglu/publication/279498729_. (Erişim: 09.10.2022).

- [8] Çelik Çanga, A., Küçük, G., Akman, T., (2018): Köylerde Rekreatif Faaliyet Olanaklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Bursa İli Mustafa Kemalpaşa İlçesi Örneği. *International Journal of Tourism Economic and Business Sciences*, 2(2): 194-201.
- [9]. Torun, E. (2013): Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(24): 31-37.
- [10]. Albayrak, A. (2013): Alternatif Turizm. Detay Yayıncılık, Ankara.
- [11]. Soykan, F. (1999): Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10/1: 67-75. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53224/706675>, (Erişim: 09.10.2022).
- [12]. Pop, V., Pop, C. (2012): Rural Tourism in Maramureş. *Lucrari Stiintifice*: 153-160.
- [13]. Uzun, O., Dilek, F., Çetinkaya, G., Erduran, F., Açıksöz, S. (2011): National and Regional Landscape Classification and Mapping of Turkey: Konya Closed Basin, Suğla Lake and its Surrounding Area. *International Journal of the Physical Sciences*, 6(3): 550-565.
- [14]. Gökalp, D.D., Yazgan, M. E. (2013): Kırsal Peyzaj Planlamada Agroturizm ve Agriturizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24): 25-29. (<https://core.ac.uk/download/pdf/51128567.pdf>. (Erişim: 21.10.2022).
- [15]. Çeken, H., Dalgın, T., Çakır, N. (2012): Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2): 11-16.
- [16]. Pribeanu, G. (2012): Economic Revival of The Rural Area Through Tourism. *Lucrari Stiintifice*: 339-350.
- [17]. Polat Üzümcü, T., Çelik, A., Otar, S., Hacıoğlu, A. (2015): Kırsal Alanların Sürdürülebilir Kırsal Turizm Amaçlı Kullanılması Kocaeli Kandıra Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2): 92-102.
- [18]. Çelik Çanga, A., Kutlu, T., Çalışkan, H. (2018): Tarım Turizminin Dünyada ve Türkiye'deki Uygulamaları. *International Journal of Tourism Economic and Business Sciences*, 2(2): 450-457.
- [19]. Özçatalbaş, O. (2006): Türkiye'de Kırsal Turizm ve Geliştirilme Olanakları. *Turizm ve Mimarlık Sempozyumu. TMMOB, Bildiri Kitabı*, (28-29.04.2006): 272-278, Antalya. https://www.researchgate.net/profile/Orhan_Oezcatalbas/publication/301364639. Erişim: 09.10.2022).
- [20]. Zurnacı, N. (2018): Köy turizmi. Köy Kahvesi. (<https://www.koykahvesi.com.tr/koy-turizmi/kirsal-turizm-derneği-baskani-nedim-zurnaci-ciftcilere-alternatif-gelirler-yaratmalıyız/>). (Erişim: 21.10.2022).
- [21]. Kuşat, N. (2014): Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/ 2: 65-87.
- [22]. Şerefoğlu, C. (2009): Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü- 2007- 2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan İpard Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi Ve Beklenen Gelişmeler. Uzmanlık Tezi. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Daire Başkanlığı, Ankara.
- [23]. Ün, E., Tutar, F., Tutar, E., Erkan, Ç. (2012): Ekonomik Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. *International Conference on Eurasian Economies, Session 4C: Turizm*: 345-350. <https://www.avekon.org/papers/486.pdf>. (Erişim: 09.10.2022)
- [24]. Anonim, (2014a): Zümrüt Köyü'nde Turizm Doğmadan Öldü. *Milliyet* <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kastamonu/zumrut-koyunde-turizm-dogmadan-oldu-10453201>. (Erişim: 09.10.2022)
- [25]. Hall, D., Mitchell, M. (2004): Rural Tourism Business as Sustained and Sustainable Development. *Rural Tourism and Sustainable Business, Aspects of Tourism*. (Hall, D., Kirkpatrick, I. and Mitchell, M.), Great Britain: Cromwell Press: 353- 363.

- [26]. Mercan, Ş.O., Yıldız, A. (2014): Çanakkale'nin Kırsal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Bölgesel Turizm Gelişimi Açısından Önemi. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 7 (1): 58-61.
- [27]. Anonim, (2022a). Arası Kaç km. Gökçalı Köyü. http://www.arasikackm.com/m/canakkale_canakkale-gokcali-koyu (Erişim: 05.10.2022).
- [28]. Anonim, (2016): Çanakkale İlinin Köyleri. Vikipedi Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:%C3%87anakkale_ilinin_k%C3%B6yleri (Erişim:20.10.2022).
- [29]. Anonim, (2022b): Çanakkale'nin Tarihi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70468/tarihce.html> (Erişim: 20.10.2022).
- [30]. Kaanlar, (2018): Kaanlar Tarım ve Hayvancılık <https://www.facebook.com/KaanlarTarimveHayvancilik/photos/610828979254087> (Erişim:20.10.2022).
- [31]. Deren, C. (2019): Genç Çiftçilerden Çiftlik Ziyareti. Vitamin. <https://www.gazetevitamin.com/haber/12250-comu-avrupa-birligi-proje-rekordmenleri-toplantisinde%20%20class=>. (Erişim: 21.10.2022).

Rekreasyonel Amaçlı Yapılan ATV ve Jip Turlarının Göreme (Kapadokya) Üzerindeki Baskısı

Serdar CEYLAN^{1*}

Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü Türkiye

*Corresponding author e-mail: serdar_ceylan_51@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-9599-5586

Received:25.08.2022 Accepted:30.12.2022

Özet

Araştırmanın amacı, doğal ve kültürel miras alanı olan Göreme’de rekreasyonel bir etkinlik olarak yapılan ATV (dört tekerlekli küçük motorlu arazi aracı) ve jip turlarının korunan alan üzerinde oluşturduğu baskıyı anlamaktır. Çalışma nitel araştırma yönteminde yürütülmüş olup, çalışmada görüşme ve gözlem tekniği uygulanmıştır. Araştırma alanından Ağustos 2021 döneminde görüşme ve gözlem ile veriler toplanmıştır. Elde edilen nitel veriler betimsel olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, Göreme’de yaklaşık 36 turizm acentesi ATV turu düzenlemektedir. Her acentede ortalama 20 araç bulunmakta, alanda günlük yaklaşık 400 ATV ile tur yapılmaktadır. Kullanılmayan ATV’ler ile birlikte alanda 1500-2000 ATV olduğu tahmin edilmektedir. Alanda belirli vadiler içinde düzenlenen ATV ve jip turları, doğal miras alanına zarar vermekte ve alan üzerinde yoğun ziyaretçi baskısı oluşturmaktadır. Sonuç olarak, ziyaretçilerin korunan doğal alan üzerinde yaptığı ATV ve jip turları, alanın doğal dokusuna uygun bir etkinlik değildir. Kapadokya Alan Başkanlığı acente başına 20 ATV kotası koymuş olsa da alandaki ATV sayısı giderek artış göstermektedir. Alanının korunması için ATV ve jip araç sayısı sınırlandırılmalı; bu motorlu araçlar yerine bisiklet ile gezinti, at ile dolaşma, yaya olarak yürüyüş yapma gibi doğaya daha az zarar verecek etkinliklere yönelinmelidir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, koruma, çevresel etki, ATV, Göreme, Nevşehir, Kapadokya.

Pressure of ATV and Jeep Tours made as Recreational on Göreme (Cappadocia)

Abstract

The aim of research is to understand the pressure (or environmental effecting) on the protected area of ATV (All-Terrain Vehicle, quad small motor) and jeep tours which a recreational activity in Göreme, which is a natural and cultural heritage site. The study was made in the qualitative method, and interview and observation data were collected in August 2021. Data of the research analysed as descriptive, and it interpreted. According to the findings of the study, about 36 tourism agencies have organized ATV tour in the area. Each agency has an average of 20 ATV vehicles, and tour have being made with about 400 ATV in the area daily. It is estimated that there are 1500 ATVs in the area. However, they not all are used in the same day for tour. ATV tours organized in certain valleys in the area, damage the natural heritage site, and they create intense visitor pressure on the area. As a result, ATV tours made by visitors in the protected natural area, are not an suitable activity for the natural texture of the area. Cappadocia Area Presidency has determined the upper limit of 20 ATVs for each agency. However, the number of ATVs in the area is gradually is increase in recent years. In order to protect the area, number of ATV and jeeps vehicles should be limited. Instead of these motor vehicles, activities that will harm the nature less such as cycling, horseback riding and walking on foot should be preferred.

Keywords: Tourism, conservation, environmental effect, ATV, Göreme, Nevşehir, Cappadocia.

1. Giriş

Dünya üzerinde yaklaşık 1,5 milyar insanın turizm faaliyetine katıldığı ve bu turizm faaliyetlerinin de belirli bölgelerde daha çok yoğunlaştığı düşünülecek olursa, turizmin çevre üzerindeki etkilerinin önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Gerek turizm işletmeleri gerekse bu işletmelerden faydalanan turistler, yapay ve doğal çevre üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskıdan etkilenen ve tahrip olan çevre, turizm faaliyetlerinin alanda sekteye uğramasına sebep olabilmektedir. Doğal zenginliklerin turizm adına aşırı ve dengesiz kullanımı, ekolojik dengeyi bozabilmekte ve arzu edilmeyen çevresel kirlenmenin doğmasına neden olabilmektedir. Alanda turizmin gelişmesiyle birlikte, bitki örtüsünde, su ve hava kalitesinde, doğal hayat ve arazi kullanımı üzerinde olumsuz etkiler görülebilmektedir (Issı, 1989: 115-120). Rekreasyon ve turizm faaliyetlerinin çevresel unsurların hemen hepsi üzerinde olumsuz çeşitli etkileri olduğu gözlenmektedir. Yaz aylarında yollar üzerindeki trafik baskısı, aşırı kalabalığın rekreasyonel alanlara hücum etmesi ile kırsal alanların bozulması, tarımsal ürünlerin ya da arkeolojik alanların tahrip edilmesi gibi turizmden kaynaklanan etkiler mekân üzerinde görülebilmektedir. Sıkıştırma, çiğneme, bozma, toprak kaybı oluşturma, ağaç ve bitkilerin köklerini öldüren yüzlerce insan ayak izi ve otomobil lastik izi, turizm alanı üzerinde çevresel etkiler oluşturmaktadır. Turizm merkezlerinin günümüzdeki en önemli diğer bir sorunu ise kalabalıklaşmadır. Bu nedenle, günümüzde çeşitli rekreasyon alanları ve turizm merkezleri için çeşitli taşıma kapasiteleri belirlenmektedir (Özgüç, 2007, 173-174). Turizm, çevre ve doğal kaynakların bulunuş düzeylerine göre gelişen ekonomik faaliyetler bütünüdür. Çevresel kaynaklar turizm ürününün üretimini sağlarken, diğer taraftan turizm, doğrudan veya dolaylı olarak çevreye zarar verebilmektedir. Ayrıca kontrolsüz gelişen turizm faaliyetleri çevresel kaynakların tüketilmesine de yol açmaktadır (Ceylan, 2001: 170). Bu nedenle, doğal çevrenin sürdürülebilirlik yönünden önemini fark edilmeye başlandığı 21. yüzyıl ile birlikte, turizm kaynaklarının çevresel etmenler ve yerel toplumların sosyokültürel yapısı ile birlikte korunması, turizm açısından önemli bir pazarlama stratejisi haline gelmiştir. Günümüzde turistler giderek daha bilinçli bir profile sahip olduklarından, gidecekleri destinasyonları belirlerken çevresel bir duyarlılıkla hareket etmekte ve çevresel sorunlardan uzak bir yer tercih etmektedirler. Bundan dolayı çevrenin bozulması turizmin sürdürülebilir rekabetçilik özelliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir (Tuna, 2007: 18-19). Doğal alanlar üzerinde yeterli koruma olmaması durumunda hangi turizm çeşidi uygulanırsa uygulansın turizmin doğal çevre üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmaktadır. Bu etkiler genelde gürültü, trafik yoğunluğu, turistlerin olumsuz çevre kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Campbell, 1999, 534-553; Kaşlı, Yılmazdoğan ve Kılıç, 2015; 617). Bu bağlamda araştırmanın amacı, doğal ve kültürel miras alanı olan Göreme’de rekreasyonel bir etkinlik olarak yapılan ATV (dört tekerlekli küçük motorlu arazi aracı) ve jip turlarının korunan alan üzerinde oluşturduğu baskıyı anlamaktır. Bu anlamda Göreme UNESCO Dünya Miras Alanı’nda ATV ve jip turlarının topografya üzerinde çevresel bir etki (aşınma, parçalanma, ufalanma) oluşturmaması, alanın korunmasını ve sürdürülebilirliğini azaltmaktadır. ATV ve jiplerin lastik izi ve insan ayak izi, doğal alanlar üzerinde turizm ve rekreasyonel etkinliklerden kaynaklanan çevresel çıktılar olmaktadır. Bu araştırma da Göreme UNESCO Dünya Miras Alanı’nın koruma kullanma dengesi içerisinde kullanılmasına ve sürdürülebilir olmayan sportif amaçlı rekreasyonel etkinliklerin alanda oluşturduğu çevresel etkilere dikkat çekmesi bakımından önem arz etmektedir.

2. Literatür

2.1. Doğal Alanlar ve Koruma

Doğal alanlar, genellikle dünyanın el değmemiş yöreleri olarak bilinmektedir. Ancak dünya üzerinde el değmemiş alanların sayısı oldukça az olduğu için, doğal alanların kapsamına, insan etkisinin çok az olduğu alanları da katmak gerçekçi bir yaklaşım olacaktır (Koşdemir, 1994: 7; Demir, 2001: 23). Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği’nin (IUCN) doğal alanların sınıflandırması içerisinde ele aldığı Dünya Miras Alanları, evrensel düzeyde ve eşsiz değerde olan

alanlardır. Dünya Miras Alanları; (i) Jeolojik olayların, biyolojik evrimin ve insanın doğal çevresiyle karşılıklı etkileşiminin sürmesini simgeleyen olağanüstü örnekler. (ii) Eşsiz, ender ya da çok üstün doğal olgular, oluşumlar veya özellikler ya da olağan dışı doğal güzelliğe sahip yöreleri içeren alanlar. (iii) Ender ya da tehlike altındaki bitki ve hayvan topluluklarının yaşamını sürdürdüğü habitatlardır (Demir, 2001: 26-27). Dünya nüfusunun hızla artması ve sanayileşmeyle birlikte bu doğal alanlar büyük baskı altına girmiştir. Doğal kaynakların sınırlı olması, bu kaynakların optimum düzeyde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Optimum kullanımda amaç, bu kaynakların mümkün olan en üst düzeyde kullanılması değil, doğal dengeye zarar vermeden, koruma-kullanma dengesi sağlanarak kullanımdır. Diğer bir ifadeyle, dağ, nehir, göl, orman gibi doğal kaynaklar, turizm ve rekreasyonel faaliyetler ile birer ekonomik unsur haline gelebilmekte ve toplumların refah seviyesinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak turizm ve rekreasyonel amaçlı yapılan faaliyetlerin alanda kontrolsüzce gerçekleştirilmesi, bu alanları büyük tehdit altına sokabilmektedir. Önemli bir ekonomik faaliyet olan turizm ve rekreasyon faaliyetleri için çevrenin kullanılmasında koruma-kullanma dengesi göz önüne alınarak, bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir (Demir, 2001: 23). Doğal ve kültürel mekânlara ilginin giderek artması nedeniyle doğal ve kültürel alanların korunması, yenilenmesi ve ekolojik dengenin sağlanması bir zorunluluk haline gelmektedir. Nitekim turistin genel destinasyon algısı, beton yığınları ya da bozulmuş bir doğa değil; peyzajı bozulmamış, değişik-özgün, doğal ve tarihi zenginliklerini koruyabilmiş yöreler yönünde olmaktadır (Akten ve Akten, 2011:2). Bu nedenle, doğal ve kültürel çevrenin sürdürülebilir kalkınması, koruma ve geliştirme ile mümkün olmaktadır. Doğal ve kültürel kaynakların korunması, genel anlamıyla bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bütünleşmiş koruma ve yenileşmenin başarısı, toplumsal kopmalara neden olmadan ve içerdği sosyal yapının sağlığını bozmadan gerçekleşmesine bağlıdır (Büyükyeğen, 2008; Akten ve Akten, 2011:3). Bu anlamda modern koruma yaklaşımları; değerlendirme, geliştirme, kullanma ve ekonomik fayda sağlama eylemlerini içermektedir. Tarihi mirası kullanma, yaşatarak belli bir işlev kazandırma korumanın amaçları arasında yer almaktadır (Özkan, 2005; Koçan ve Çorbacı, 2012: 32-33). Günümüzde korunan alanlar uluslararası ve ulusal doğa koruma çabalarının en önemli unsurlarından biridir. Çıkarılan yasa ve yönetmelikler ve insan kullanımlarına getirilen sınırlamalar sayesinde korunan alanlar, doğal ve kültürel kaynaklar ile biyolojik çeşitliliğin korunmasında yaşamsal işlev görmektedir. Korunan alanlar etkili bir şekilde yönetildiğinde ekolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel işlevlerini yerine getirebilmektedir (Kuvan, 2005). Bu nedenle korunan alanların yaşamsal işlevlerinin korunmasının en etkili yolunun, ulusal düzeyde bir korunan alan sisteminin oluşturulması ve bu sistemin etkin yönetiminden geçeceği öngörülmektedir (Akesen, 1984; Ekizoğlu ve Kuvan, 2010; Yıldırım ve Yurdakul-Erol, 2012: 102). Koruma yönetimi, hiç dokunmadan gerçekleştirilecek mutlak korumadan, sürdürülebilir kalkınmaya kadar çok geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. Yelpazenin bir ucuna mutlak koruma, diğer ucuna da ise mutlak kalkınma olduğu varsayımı ile yeniden bir değerlendirme yapılacak olursa, bu yönetim etkinlikleri 4 ana grupta toplanabilir (Ülgen ve Zeydanlı, 2008): (i) *Mutlak Koruma*: Müdahale Etmeden Koruma’da temel hedef doğal sistemin, türlerin ve yaşam birliklerinin korunmasıdır. Alana hiçbir müdahale yapılmadan sadece bilimsel gözlem amacıyla kullanmayı öngören bir koruma şekli olup ekosistem kendi doğal döngüsüne bırakılmaktadır. Müdahale Öngören Koruma’da ise, temel hedef yine doğal sistemin, türlerin ve yaşam birliklerinin korunmasıdır. (ii) *Faydalanmayı-Kalkınmayı Öngören Koruma*: Temel amaç alandaki doğal varlıkların ve doğal sistemin korunmasıdır. Ancak bu noktada artık sadece koruma öngörülmemektedir, bir yandan da bu kaynaktan faydalanılması veya kalkınma amaçlı kullanılması da söz konusudur. Muhafaza ormanı veya tabiat parkları ve bazı milli parkların gelişme zonları bu başlık altında değerlendirilebilir. (iii) *Korumayı da Öngören Kalkınma-Faydalanma (Sürdürülebilir Kalkınma)*: Bu yönetim tipinde artık hedef faydalanma ve kalkınmadır, ancak kaynağın devamlılığı ve korunması da temel yönetim hedefi içerisinde yer almaktadır. (iv) *Mutlak Kalkınma*: Dünyada yaygın bir şekilde var olan mutlak kalkınma yaklaşımı; “ne pahasına olursa olsun kalkınmadır”. Söz konusu kalkınma yaklaşım biçiminin çevresel ve sosyal boyutları geri plana atılmamalıdır (Ülgen ve Zeydanlı, 2008; Alptekin, İmal ve Öner, 2010: 920).

2.2. Rekreatyoneel Amaçlı Arazi (Off-Road) Araçlarının Çevresel Etkileri

Hiç şüphe yok ki turizm, hem doğal hem de yapay çevre üzerinde bir etkiye sahiptir. Ancak turizmin kırsal çevre üzerindeki etkisi, nüfus yoğunluğuna ve nüfusun mekânsal dağılımına göre, dünya genelinde büyük ölçüde değişkenlik göstermektedir (Coppock, 1982: 270, 272). Habitat kaybı, özellikle gelişmemiş bölgelerde yapılan turizmin en ciddi ve kolayca ölçülebilir bir etkisi olmaktadır. Vejetasyon ve toprağa verilen zarar ise, turizmin çevresel etkileri içinde en ciddi ve en yaygın olanıdır. Bu zararların çoğu, özel arabaların lastikleri ve ayak izi ile ilişkilidir. Arazi motosikletleri, kumsal arabaları, kar motosikletleri, diğer arazi (off-road) araçları gibi özelleşmiş rekreatyoneel taşıtlar, özellikle Kuzey Amerika’da topografya üzerinde artan bir problemdir. Bu tür zararlar, yoğunlukla turist yoğunluğu olan noktalar ile insan baskısına hassas vejetasyon, toprak ve ana kayanın olduğu alanlarda görülmektedir (Coppock, 1982: 272-273). Altı tekerlekli ve dört tekerlekli arazi araçları (ATV’ler), kır bisikletleri, kar arabaları, dağ motorları rekreatyoneel off-road araçları olarak bilinmektedir. Bu araçlar, toprak, hava, flora ve fauna üzerinde olumsuz çevresel etkilere sahip olabilmektedir. Bu araçlar, toprağı sıkılaştırarak sızma olayını azaltmakta, toprak yüzeyini parçalayarak erozyona neden olmakta, bitki tür ve çeşitliliğini azalmasında önemli bir faktör olmaktadır. Bu araçların gürültü, çarpma ve ezme olayı ile fauna türlerine de zarar vermesinin yanı sıra, hava kalitesi ve insan sağlığı üzerinde de önemli etkileri olabilmektedir. Bu araçlar; topraklara, bataklıklara, ıslak yollara, dik kum tepelerine ve plajlara kolayca zarar verebilmektedir. Bu etkiler, henüz tur operatörleri tarafından fark edilmiş değildir ve bu konuda yapılmış bilimsel araştırmalar ise az sayıdadır (Buckley ve King, 2003: 93).

Turizm ve rekreatyoneel faaliyetlerin ve arazi (off-road) araçlarının çevresel etkileri üzerine alanyazında 1970’li yıllardan itibaren araştırmaların yapıldığı, son yıllarda konu ve yaklaşım bakımından bir çeşitlilik olduğu literatürde görülmektedir: Off-road (arazi) araçlarının çevresel etkileri (Vollmer, Maza, Medica, Turner ve Bamberg, 1976; Eckert, Wood, Blackburn ve Petersen, 1979; Brattstrom ve Bondello, 1983; Webb ve Wilshire, 1983; Anders ve Leatherman, 1987). Turizm ve rekreatyoneel faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkileri (Demir, 2001, 2002). Korunan göl alanlarında ve özel çevre koruma bölgelerinde turizmin çevresel etkileri (Yazıcı ve Cin, 1997; Doğanay, 2009; Dağ ve Mansuroğlu, 2017; Ceylan, 2019, 2021a; Çalık ve Pir, 2019). Tabiat parkı ve milli parklarda turizmin çevresel etkileri (Akten ve Gül, 2014; Polat ve Aktaş-Polat, 2016; Ceylan ve Somuncu, 2017; Mansuroğlu ve Dağ, 2020). Korunan alanlarda turizmin etkileri, sürdürülebilirlik, doğal kaynak yönetimi, ziyaretçi yönetimi, taşıma kapasitesi, alternatif turizm ve rekreatyoneel kullanım (Gül ve Akten, 2005; Akten, Gül ve Akten, 2012; Köroğlu ve Karaman, 2014; Göktuğ ve Kurkut, 2016; Ertürk, Sarı ve Erpay, 2017; Öz, Adanur, Fidan ve Komut, 2019; Mansuroğlu, Dağ, Kösa, ve Demir, 2021; Kurdoğlu ve Parlak, 2022). Doğal alanlarda festival etkinliklerinin koruma kullanma açısından değerlendirilmesi (Yüksek, Cengiz ve Yüksek, 2008). Antalya ilinde, Güney Antalya bölgesinde ve Ayder yaylasında turizm ve koruma (Atik, Altan ve Artar, 2006; Fettahoğlu-Şenkaya, Demirel ve Özkır, 2012; Selçuk, Karakaş, ve İpekçi-Çetin, 2020). Turizm işletmelerinde çevre korumaya yönelik uygulamalar (Kızılırmak, 2011).

3. Yöntem

Çalışma nitel araştırma yönteminde yürütülmüş olup, çalışmada görüşme ve gözlem tekniği uygulanmıştır. Araştırma alanından Ağustos 2021 döneminde görüşme ve gözlem verileri toplanmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yüz yüze yapılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılacak turizm acenteleri, amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Acentelerde yapılan görüşmeler, ATV turuna katılacak ziyaretçi sayısının düşük olduğu sabah ve öğle saatlerinde gerçekleştirilmiştir. ATV yoğunluğunun en fazla olduğu gün batımı zamanında (18:00-20:00) ve gün içerisinde, ATV turlarının düzenlendiği vadilerde

gözlemlerde bulunulmuş ve çeşitli açılardan araştırmanın amacına uygun fotoğraflar çekilmiştir. Farklı bir günde, Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne gidilerek alana gelen ziyaretçi sayısı (ikincil veriler) elde edilmiş, ayrıca Kapadokya Alan Başkanlığı'nda da yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek ATV turları ve alanın korunması konusunda bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen tüm veriler betimsel olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır: ATV ve jip turları, Göreme UNESCO Doğal ve Kültürel Miras Alanı üzerinde nasıl bir baskı oluşturmaktadır? ATV ve jip turları, bölge turizmine uygun bir rekreasyonel aktivite midir? Alanın korunması ve sürdürülebilir kullanımı için, ATV ve jip turları hakkında nasıl bir eylemde bulunulmalı ve nasıl bir karar alınmalıdır? ATV ve jip turlarının bölgeye ve işletmelere olan ekonomik etkisi nedir?

4. Araştırma Alanı

Araştırma alanı olan Göreme, Nevşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı bir belde (belediye örgütlü kasaba) yerleşmesidir. TÜİK ADNKS 2022 yılı verilerine göre, Göreme'de 1096 erkek, 988 kadın olmak üzere toplam 2084 kişi ikamet etmektedir. Araştırma alanına erişilebilirlik bakımından bakıldığında, Göreme Uçhisar'a 5 km, Avanos'a 8 km, Ürgüp'e 9 km, Nevşehir'e 22 km, Nevşehir Kapadokya Havalimanı'na 38 km uzaklıkta yer almaktadır. UNESCO Dünya Miras Listesi içerisinde yer alan Göreme, bir milli park statüsündedir. Göreme, doğal ve kültürel miras değerlerini bünyesinde ihtiva etmesinden dolayı dünya miras listesi içerisine alınmıştır. Diğer bir ifadeyle, peribacaları, doğal vadiler ve tuf formasyonlarının oluşturduğu peyzajın yanı sıra, çok sayıdaki kilisenin varlığı bölgenin doğal ve kültürel miras alanı olarak koruma altına alınmasına neden olmuştur. Nitekim bu doğal ve kültürel varlıklar nedeniyle alan, "Göreme Açık Hava Müzesi" olarak da bilinmektedir. Araştırma alanı ve yakın çevresinde, Çarıklı Kilise, Yılanlı (Aziz Onuphrius) Kilise, Azize Barbar Şapeli, Çarıklı Kilise, Azize Catherina Şapeli, Elmalı Kilise, Aziz Basil Şapeli, Rahibeler ve Rahipler Manastırı, Tokalı Kilise, Kılıçlar Kilisesi, Aziz Eustathios Kilisesi, Meryem Ana (Kılıçlar Kuşluk) Kilisesi, Saklı Kilise, El Nazar Kilisesi, Yusuf Koç Kilisesi ve Durmuş Kadir Kilisesi (Göreme Belediyesi, 2021) olmak üzere çok sayıda kültürel miras varlığı bulunmaktadır. Ayrıca araştırma alanında ATV turu, Jip turu, balon turu, at turu, deveye binme gibi rekreasyonel amaçlı sportif faaliyetler yapılmaktadır. Göreme, sahip olduğu kültürel miras zenginliği, sportif faaliyet olanağı ve çeşitliliği nedeniyle bölgede kendisine en fazla ziyaretçi çeken destinasyondur (Tablo 1). Bölgenin yabancı ziyaretçi çekmesinde, Göreme'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'nde olmasının etkisi büyüktür. Kapadokya olarak nitelendirilen bölgede, mevcut olan yeraltı şehirleri, alana gelen çok sayıdaki yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir (Ceylan, 2021b: 337-338). Tablo 1 incelendiğinde, 2022 yılının ilk 10 ayında Nevşehir'e gelen toplam ziyaretçi sayısının 3.627.940 kişi olduğu görülmektedir, bu sayı pandemi sonrası bölgede "*adeta bir turizm patlaması*" olarak nitelendirilebilir. Kapadokya'ya gelen ziyaretçi sayısı, bölgedeki turistik hareketliliği ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Göreme'ye Gelen Ziyaretçi Sayılarına İlişkin Bilgiler

Turizm Yerleri	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
Göreme Açık Hava Müzesi	1.080.763	978.723	510.115	688.989	1.105.693	1.417.118	277.591	560.379	910.242
Karanlık Kilise (Göreme)	166.063	128.580	58.121	59.091	116.659	120.908	33.209	63.323	149.633
El Nazar Kilise (Göreme)	6.169	6.948	6.272	7.914	9.646	9.897	3.551	6.690	10.236
Zelve Ören Yeri (Göreme)	114.880	102.847	96.570	102.165	112.230	289.410	242.142	645.695	794.879
Kaymaklı yeraltı şehri	466.228	413.278	43.115	318.030	532.396	633.248	132.503	321.163	435.370
Derinkuyu yeraltı şehri	420.690	421.456	285.885	299.282	381.826	459.734	116.560	219.025	298.117
İl Toplamı (Diğer yerler ile)	2.851.543	2.608.073	1.493.493	2.206.372	2.949.542	3.834.134	992.620	2.285.895	3.627.940

Kaynak: Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022. *Ekim 2022

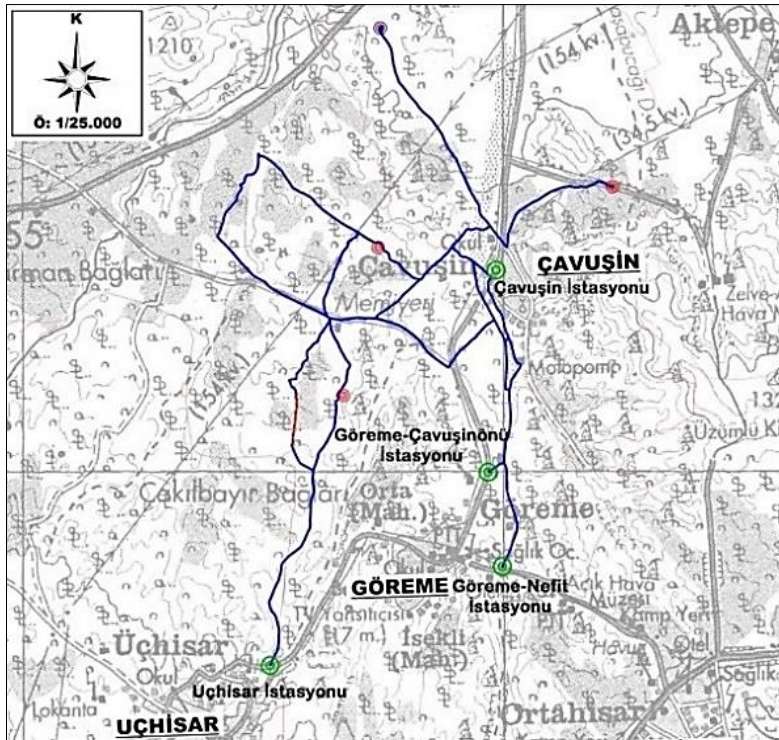
5. Bulgular

Kapadokya Alan Başkanlığı, ATV'lerin nasıl kullanılacağına ilişkin usul ve esaslar belirlemiş, acente, tur rehberi ve ziyaretçilerin uyması gereken kuralları açıklamıştır. Bu kurallar; acentelerin ve personelden istenen gerekli belgeler, iş sağlığı ve güvenliği, çevrenin korunması gibi hususları kapsadığı görülmektedir (Tablo 2).

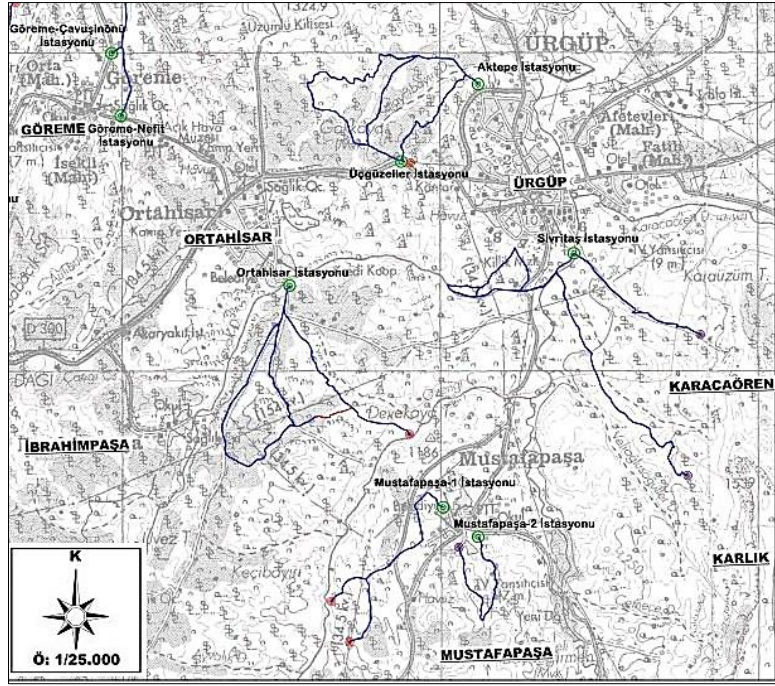
Tablo 2. ATV Sportif Faaliyetine Yönelik Uyulması Gereken Kurallar

Kurallar
Kapadokya Alan Başkanlığı'nca ilan edilen parkur alanının dışında ATV-UTV safari turizm amaçlı sportif faaliyetinde bulunulamaz. Müze ve ören yerleri içerisinde faaliyet gerçekleştirilemez
Yetkili işletme tarafından arka arkaya en fazla (lider aracı dâhil) 8 araçlık tur düzenlenebilir. Her tur için bir adet tur liderinin bulunması zorunludur.
ATV-UTV turlarında, yetkili işletmenin yeterlilik belgesi, izin belgesi, araçların muayene ve sigorta belgeleri; tur liderinin sürücü belgesi, psikoteknik kurs sertifikası ve ilk yardım sertifikası zorunludur.
Parkur alanlarının yakın çevresinin doğal yapısına zarar verecek, hiçbir koşul altında arazide fiziki müdahale oluşturacak ve belirlenen parkurlarda genişletmeye sebebiyet verecek faaliyetler yapılamaz.
Tur esnasında araçlardan inilerek yapılacak etkinliklerde; araçların parkur dışına çıkmaması ve parkur dışındaki alanlara ulaşımın yaya olarak sağlanması zorunludur.
ATV- UTV turlarına katılan personel ve yerli ve yabancı turiste ait kaza sigortası ve mali mesuliyet sigortasının yapılması zorunludur.
ATV- UTV turuna 15 yaş altı yerli ve yabancı turistler katılamaz. 15-18 yaş arası yerli ve yabancı turistler (ebeveyn ya da bir yakınının yazılı onayı) ile 18 yaş üstü sürücü belgesi bulunmayan yerli ve yabancı turistler, yeterli sürücü belgesi olan sürücü eşliğinde ATV-UTV turuna katılım sağlayabilirler.
Yetkili işletme Alan Başkanlığı'nca belirlenecek yöntem doğrultusunda ATV- UTV turları esnasında alanın jeolojik ve jeomorfolojik dokusunun korunabilmesi için oluşabilecek çevre kirliliğini (tozlanma vb.) önleyici, insan ve çevre sağlığına duyarlı tedbirleri almak zorundadır.
ATV-UTV turlarında, ilk tescil tarihi 10 yılı (yaşı) geçen ATV araçlar kullanılamaz.

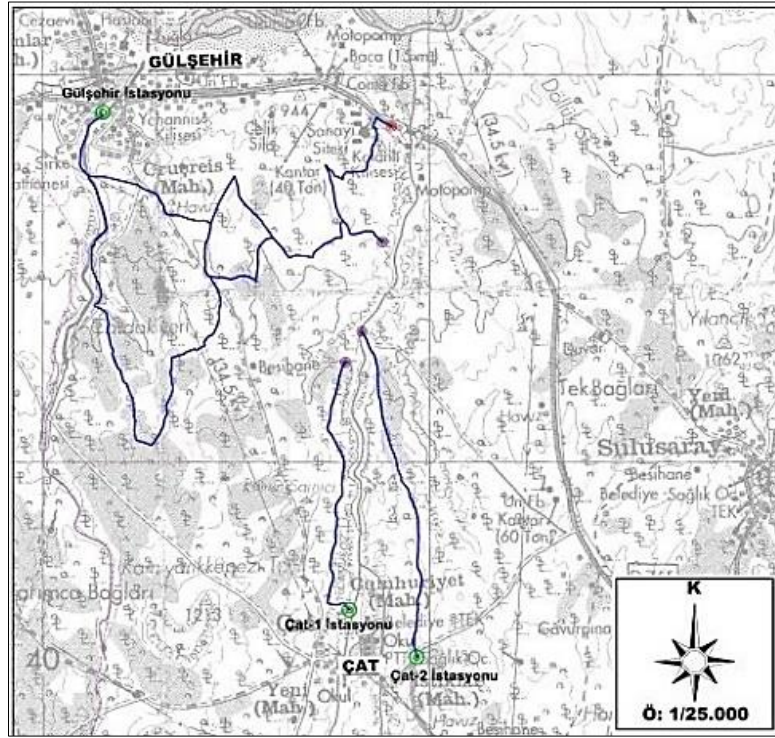
Kaynak: Kapadokya Alan Başkanlığı 2022.

Şekil 1. Mevcut ATV Parkur Alanları (Kapadokya Alan Başkanlığı 2022)

Şekil 2. Göreme Dışında Öneriler ATV Parkur Alanları (Kapadokya Alan Başkanlığı 2022)

Şekil 3. Göreme Dışında Öneriler ATV Parkur Alanları (Kapadokya Alan Başkanlığı 2022)

Bölgede 2019 yılında faaliyete geçen Kapadokya Alan Başkanlığı, ATV turlarının Göreme ve Çavuşin'de kümelenildiğini, bu yoğunluğun bölge geneline dağıtılarak, Göreme'nin bu yoğunluktan daha az etkilenmesini amaçlandığı görülmektedir (Tablo 3, Şekil 2, 3, 4).

Tablo 3. ATV'ler İçin Öngörülen Potansiyel Parkur ve İstasyonlar

Mevcut ve Öngörülen Alanlar	ATV Parkur Alanları	ATV Kapasite (Azami) Üst Sınırı	İstasyonlar
Mevcut (Yapılan) ATV Tur Güzergâhları	Göreme-Çavuşin	500	Uçhisar İstasyonu
			Göreme-Çavuşin İstasyonu
			Göreme-Nefit İstasyonu
			Çavuşin İstasyonu
Önerilen (Potansiyel) ATV Tur Güzergâhları	Ürgüp	100	Üçgüzeller İstasyonu
			Aktepe İstasyonu
			Sivritaş İstasyonu
	Gülşehir	100	Gülşehir İstasyonu
	Çat	50	Çat 1 ve 2 İstasyonu
	Ortahisar	100	Ortahisar İstasyonu
	Mustafapaşa	50	Mustafapaşa 1 ve 2 İstasyonu

Kaynak: Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022.

5.1. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

Tablo 4'te görüşme yapılan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler gösterilmiştir. Acente sahipleri, acentelerin ATV tur rehberleri ve Kapadokya Alan Başkanlığı yetkilileri görüşme yapılan kişilerdir.

Tablo 4. Görüşmeye katılan paydaş gruplara ilişkin bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Paydaş	Açıklama
K1	Erkek	34	Ortaokul	Heart of Cappodocia Travel	Acente sahibi
K2	Erkek	33	Ortaokul	Cappodox Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K3	Erkek	39	Ortaokul	Öz Kapadokya Tur Travel	Acente sahibi
K4	Erkek	26	Lise	Royal World Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K5	Erkek	24	Ortaokul	Amazing Voyages Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K6	Erkek	26	Lise	Soandos Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K7	Erkek	20	Lise	Turnback Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K8	Erkek	22	Ortaokul	Oskanca Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K9	Erkek	18	Lise	Over Cappodocia Travel	Acente personeli / ATV rehberi
K10	Erkek	34	Lisans	Kapadokya Alan Başkanlığı	Turizm Amaçlı Sportif Faaliyetler Koordinatörlüğü (Şehir Plancısı)

Tema 1: ATV'lerin Alanda Ortaya Çıkması ve Yaygınlaşması

Araştırma alanında ATV turlarının 2003-2005 yılları arasında başladığı, günümüze kadar geçen yaklaşık 15 yılda giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Bu yaygınlaşma, gerek ATV sayısının çoğalması gerekse bu işi yapan acente sayısının artması şeklinde olmuştur. ATV turlarının son dönemlerde Göreme'de yoğunlaştığı; ATV turlarının, balon turları gibi, alanda yapılan temel rekreasyonel etkinliklerden birisi olduğu belirlenmiştir.

...Şu anda 25 firma (acente) falan var ATV turu yapan. Acenten olmadan zaten yapamıyorsun ATV turu. Jip turu da yapan yine 9-10 firma vardır (K1). ...1991'den beri çalışan bir firmayız. ATV'yi ilk olarak açanlardan biriyiz. İlk olarak biz açtık yani. 29 yıllık firmayız, ama 2005'ten beri bu ATV işinin içindeyiz (K3). ...Burada yaklaşık 15 senedir bu işi yapıyorlar. Biz oteller ile çalışmıyoruz. Müşteri buraya kendi gelir, biz alırız tura çıkarız. 6-7 yıldır yapıyorum bu işi (K8). ...(ATV'ler ile) Aşk Vadisi, Kızlar Manastırı, Güllüdere-Kızılçukur, Kılıçlar Vadisi'ne gidiyoruz. İki saatlik bir turda nerden baksan 12-15 km'lik yol yapıyor. ...Bak şimdi (ATV) motorlar için altgeçitler yapıldı, toprak yollar yapıldı (K2). ...Avanos'ta hiçbir zaman ATV turu olmadı. Avanos'a zaten gidilmez. Ürgüp'te de 2-3 tane yapan kişi var diye duydum, Ürgüp'te de tutulacağını zannetmiyorum. ATV'nin yapılacağı tek olanak yeri Göreme. Avanos'ta bu kadar peribacası bu kadar ATV turuna uygun toprak yol yok, bir rota yok Avanos'ta (K7).

Tema 2: ATV'lerin Ekonomik Etkileri

ATV'lerin her birisinin (2021 yılı piyasa koşullarına göre) 40-60 bin TL arasında ekonomik bir değerinin olması, acentelerin sermaye büyüklüğünü ölçmede bir kriter oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, her acentenin ortalama 20 ATV'ye sahip olduğu düşünüldüğünde, bir acentenin 800 bin-1.200 bin TL arası bir sermayeye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca tura çıkacak her 7 ATV için bir rehber bulundurma zorunluğu, ATV'lerin acentelerde istihdam oluşturma imkânını artırmaktadır. Bir ATV'nin (2021 yılında) saatlik 150 TL'den kiralanması, her 10 ATV'nin günlük 7-8 tur yapması dikkate alındığında, bir acentenin ATV'lerden günlük 10-12 bin TL gelir elde ettiği anlaşılmaktadır.

...(ATV'lerin yöreye bir ekonomik katkısı) tabi tabi olmaz olur mu. Şöyle söyleyim, benim yanımda şu an 3 tane personel çalışıyor. Mesela benim 26 ATV'm var. Nerden baksanız ATV sektöründe rahat bi 400-500 kişi ekmek yiyordur. Bunu da çarpı 3 çarpı 4 deyince 2 binler gibi bir rakam ortaya çıkıyor yani. Sadece bu kasabadan (Göreme'den) çalışanlar değil ki. Mesela benim 3 personelim var, birisi Avanos'tan, birisi Nevşehir'den, birisi burdan. ...ATV'leri yerli yabancı herkes biniyor. Bir saati 75'e (TL) de veren var, 100'e de veren var, 125'e de veren var, fiyatta sabit bir şey yok yani. Sezona göre de değişiyor tabi (K1). ... (ATV'lerin bölgeye ekonomik katkısı) olmaz olur mu? ... ATV 1000 tane olsa, her 5-10 motora bir rehber çıkıyor, hesabını yap yani. 1500 ATV tura çıksa 150 rehber eder. 150 rehberi 3 kişiyle çarpsan (ailesi) 450 kişi eder. 450 kişi bir köy yani. 450 kişi ekmek yiyor en kötüsü. ...Parça alıyoruz, benzin alıyoruz, yağ alıyoruz. Her hafta yağcı geliyor. Bölgeye gelen dövizi kurtarıyoruz. Döviz alıyoruz müşterilerden ya. 200 müşterinin 100 tanesi şu an yabancı. Memlekete döviz kazandırıyoruz. ...Bir (ATV) motorun deposu şu an 10 litre benzin alıyor, yağ hariç. Bir depo benzin bir günde bitiyor. 2 defa tura gidiyorsun bir depo yakıyor. 2,5 saatte bir depo benzini bitirir yani. ...Şunlara (10 ATV'ye) bir parça alıyorum, aldığım parça en az 10 bin lira tutuyor. Lastiğin tanesi şu an 700 lira oldu, 4 lastik 2800 lira. Bir motora en kötü para harcayan 5 bin lira harcıyor, 1000 tane motor için 500 milyar para eder (tamir, yedek parça) (K2). ...Balondan sonra olmazsa olmaz. Balonla yarışıyor. (Bölgede ATV'de) 15-20 milyonluk sermaye var ya, az para mı? ... Senelik 300 bin lira belki de daha fazla yedek parça giderimiz var. Şu anda dört lastik 2400 lira. Burada 6 tane eleman çalışıyor. Bir tek buraya kazandırmıyoruz, yedek parçayı Antep'ten alıyorsun, Konya'dan alıyorsun, Mersin'den alıyorsun (K3). ...Sen buradan benzin alıyorsun, petrol çalışıyor. Gidiyorsun parça alıyorsun parçacı kazanıyor. Birçok kişi ekmek yiyor bu işten. Geçen seneye (2020) göre iyiydi bu sezon. Yerli de yabancı da tercih ediyor ATV'leri. Ama en çok bu Almancılar falan geliyor ya yurt dışından, gurbetçiler, genelde onlar bayağı bi geldi ATV turuna. Adam için para değil ki 15 Euro (K4). ...6 yıldır çalışıyorum. Abi yazın yerli var, Almancılar da geliyor, yabancı da geliyor. Her insan var. Yerli daha çok biniyor. Bu işi yapan çok, çok para kazandırıyor (K5).

Turizmin çoğaltıcı etkisi olduğu düşünülürse, ATV turu yapan acentelerin yedek parça ve lastik alımı, yağ değişimi, benzin alımı ile özel sektördeki farklı işletmelere dolaylı bir katkı sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda motorlu taşıtlar vergisi, TÜV muayene ücreti, ruhsat ve plaka alım ücreti gibi ödemelerle de kamuya bir katkı sağladığı görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. ATV ve diğer araçların alanda oluşturduğu ekonomik etkiler

Ekonomik etki türü	Açıklama
Kamunun Gelirleri	Acente belgesi, motorlu taşıt vergisi, TÜV muayene ücreti, turizm plakası ve motor plakası ücreti, ruhsat ücreti, SRC belgesi ücreti vb.
Sigorta şirketleri	Sportif faaliyetler sigortası / kaza sigortası
Acente sahibi	ATV turlarından elde ettiği kar
ATV tur rehberi	Asgari ücretli, sosyal güvenceli (sigortalı) çalışanlar (evde bakmakla yükümlü olduğu ailesi)
Acente muhasebecisi	ATV turu yapan acentelerin gelir-gider hesaplamasını ücret karşılığında yapan muhasebeciler
ATV yağcısı	ATV'ler için acenteye yağ satan esnaf
Petrol Şirketi	ATV'lere benzin satan petrol şirketleri
ATV parçası satanlar	Yedek parça (zincir, ayna, sinyal lambası, fren lambası vb.) firmaları, lastik satışı yapan firmalar,
Tamirciler	ATV tamiri yapan esnaf, yedek parça değişimi yapan firmalar
Göreme Belediyesi	Aşıklar Vadisi giriş ücreti (ATV 2 TL, otomobil 5 TL, minibüs 20 TL, otobüs 50 TL) vd. vadilerin giriş ücretleri
Seyyar satıcılar	Haşlanmış mısır, su, sıkma meyve suyu satışı yapan seyyar işletmeciler

Kaynak: Yazarın alanda yaptığı görüşme ve gözlemi sonucu elde edilmiştir.

Tema 3: ATV Turu Yoğunluğu

Nevşehir İl'inin 2014-2018 yılları arasında yıllık 3,5 milyon üzerinde ziyaretçiye ev sahipliği yapması, 2022 yılının ilk 10 ayında 3.6 milyon ziyaretçinin alanı ziyaret etmesi (Tablo 1) dikkate alındığında, bölgedeki ziyaretçi yoğunluğunun oldukça yüksek olduğu anlaşılabacaktır. Kovid 19 salgını döneminde düşüş olsa da 2022 yılının ilk 10 ayında 3.6 milyonun üzerinde ziyaretçinin bölgeye gelmesi, Kapadokya'nın tuf topografyası üzerindeki ziyaretçi baskısının daha da artırmaktadır. ATV motorlar ile güneş batımını izlemeye gelen ziyaretçiler, tuf arazilerin üzerinde gezinerek topografyanın fiziksel aşınma sürecini hızlandırmaktadır (Foto 1, 2).

...Mesela geçtiğimiz iki ay (haziran, temmuz) yoğunluk vardı. ... Yerli yabancı, buraya gelen misafirlerin yüzde 90'ında bir rağbeti (talebi) var yani ATV'ye karşı (K1). ... (Alanda) 2000 tane ATV var da, hepsi çıkmıyor ya (tura). Bölgeyi şişirdikleri için (kota sınırından dolayı). Bozulan olursa, diğerini onun yerini koyuyorsun. 2000 ATV'nin şu an 1000-1500'ü çıkıyor tura (K2). ...Gün batımı turunda buradan herkes aynı saatte çıkar ve vadinin içi şu bölge çok kalabalık oluyor, ATV çöplüğü oluyor bildiğin. Herkesin arkasında bir 10-15 motor en az. Yani çok büyük bir trafik oluyor (K7). ...Göreme ve Çavuşin'de 36 tane yetkili (ATV acentesi) var izinli olan, 14 tane de hiç yetkisi olmadan direk ATV almış ortada gezenler var. Toplamda bu rakam 1500 civarı ATV çıkıyor ortaya. ... Biz kimseye fazla ATV al, git çalıştır demedik. Biz de denetleyeceğiz. Kontroller öyle böyle sıkılacak. Son 5 yıl önce kontrol edilmemiş, kontrol edilmedikçe de (fazla ATV) alınmış. Biz dedik burada sınırlımız (kotamız) 500, isterse 100 tane acente açsınlar (K10).

Foto 1. ATV'lerle Gelip Gün Batımını İzleyen Ziyaretçiler (Ceylan©)

Çavuşin Köyü halkının köy içerisinden geçen ATV turlarından rahatsız olması ve köy içerisinden ATV'lerin geçmesinin yasaklanması yönünde ilgili kamu kurumlarına başvuru yapması, ATV turlarının yerel halkın yaşamında istenmeyen bir etkinlik olduğu göstermektedir. Bu durum, turizm ile yerel halk arasındaki sosyo-kültürel çatışmanın da bir yansıması olarak görülebilir.

...Zaten Çavuşin'i yasakladılar, köylüler rahatsız olduğu için, haklı olarak da tabi. Çünkü köyün içinden sürekli bir motor geçiyor, adam çocuğunu sokağa nasıl bıraksın sürekli bir motor geçiyor. Bunu kullananlar acemi, ilk defa kullananlar var (K7). ...Önce ilk rotamız Aşk Vadisi, sonra Çavuşin veya Kızlar Manastırı. Çavuşin'e şimdi fazla girmiyoruz. Jandarma artık yasakladı bize Çavuşin'i. İmza toplamış Çavuşin halkı, rahatsız oluyoruz falan diye. O yüzden çoğu firma, Çavuşin'e girmiyor (K9). ...Biz zaten bu ATV yoğunluğunun farkındayız, işte bu duruma ilişkin biz çalışmalarımızı başlattık. Ama şöyle söyleyim bunu (ATV'leri) direk kestirip atma durumumuz şansımız yok, bunu açık söyleyim yani. Amacımız bunu sınırlandırmak. ...Geçmişte (2007'de) Göreme ve Çavuşin'de imiş bütün ATV'ler, 500 kota vermişler geçmişte. 500 kota varken şu anda 1500 falan ATV buralarda. Yani 1000 ATV fazla var ortada. Biz şimdi onun (fazlalığın) tamamını kaldıracacağız. Biz şimdi geçmişteki 500 kota sınırını koruyoruz. Şimdi (getirdiğimiz kota sınırı ile) 1000 ATV boşa çıkacak. ... (ATV'ler) komple kalksa bizim için daha sağlıklı olur. Ama bunların komple yasaklanması uygun mudur değil midir, yapılacak araştırmaların sonucuna önerilerine bağlı olarak devam edeceğiz yolumuza. Şimdilik yaptığımız: Kapasiteler, kurallar ve yeni parkurlar (K10).

Foto 2. ATV'lerle Gelip Gün Batımını İzleyen Ziyaretçiler (Ceylan[©])

Tema 4: ATV'lerin Alan Üzerindeki Çevresel Etkileri

ATV turları, tüflü arazi üzerindeki fiziksel parçalanma başta olmak üzere, birçok kirliliğe neden olmaktadır (Foto 2, 3). ATV'lerin lastik izi ve ziyaretçi ayak izi yanı sıra, etrafa atılan katı atıklar (peçete, su şişesi vb.) ATV turu kaynaklı alandaki çevresel etkiler olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 6).

Foto 3. ATV'lerle Gün Batımını İzleyen Ziyaretçiler (Ceylan[©])

...ATV'e neye zarar verir? Kayalara çıkarsa zarar verir. Kayalara çıkan yerleri engellersin biter. ATV'nin dışında, at çıkıyor, insanlar ayağı ile (yaya olarak) çıkıyor. Yeri geliyor misafirler çift kabin jip ile geliyor, onla çıkıyor (kayalıklara). Suç sadece bizim üzerimize yüklenmesin yani. ... (ATV'lere yasaklanan) Rose vadisi tepesi, Ortahisar Hastane Manastırı var, şu anda yasaklandı oralar. Avanos'un içi yasak, Ürgüp'ün içi yasak. ...Jipleri 3-4 yıldır çalıştırıyoruz. Onlarda da aynı kota var. Onlarda da Ortahisar Hastane Manastırı'nı kısıtladırlar (jip turları için). Oralar biraz daha kayalık olduğu için, lastikler zarar vermesin diye (K2). ...Zaten bir toz kalkıyor yukarıya, toz bazen görüşü kapatıyor. Belli bir görüşe kadar göremiyorsun artık sonrasını. ...Şurda Kızılçukur Vadisi'ne o kadar motor giriyor ki biri kaydırıyor biri atlıyor biri zıplıyor gerçekten zarar veriyor doğaya. Şu kadar motor az değil. Göreme'de 1000'in üzerinde motor olduğunu düşünüyorum (K7). ...Bir ATV yaklaşık 500 kilo ağırlığında (K8).

Araştırma alanında, sportif amaçlı yapılan diğer rekreasyonel faaliyetlerin de çevresel etkileri olmaktadır. Alanda, motorlu araç kullanımı olarak, ATV'lerden sonra en fazla jip turları gelmektedir. Jiplerin (4x4) arazi aracı olması, eğimli ve yüksek topografyalara (tüflü kayalık arazilere) kolayca çıkabilmesine imkan vermekte, arazi dokusunun fiziksel olarak daha çok tahrip olmasına neden olmaktadır (Foto 4).

...Jipler çok tutulan bir şey değil. Kapadokya'ya gelip de ATV'ye binmeden giden insan yoktur. Çünkü yapılan en yaygın aktivite ATV'dir. Adam buna biniyor kendi kullanıyor, ama jip te öyle bir şey yok. Jip'te şoför var, sen arkaya oturuyorsun, şoför seni gezdiriyor. Jip seni belirli yerlere götürür, fotoğraf molası verir, tamam. Müşteri bunu (ATV'yi) kendisi kullandığı için daha çok talep ediyor (K7).

Foto 4. Göreme’de doğal alan üzerinde yapılan jip turları (Ceylan[©])

Göreme’de Ağustos 2021 döneminde gerçekleştirilen II. Uluslararası Balon Festivali ve Ağustos 2022 döneminde yapılan III. Uluslararası Balon Festivali kapsamında çok sayıda balonun havalandırması için gelen 4x4 jip ve römorklar, topografya üzerinde fiziksel bir baskı oluşturmaktadır (Foto 5). Alanda 27 balon firmasının 165 balonu bulunmaktadır. Her bir balon için bir jip ve bir römork araziye çıkması yoğunluğu göstermektedir.

...Gerçekte burada kültür turizmi amaçlı bir gezinti yapılmıyor. Vadilerimizin halini görüyorsunuz, her taraf çakır çukur, gidip gidip geliyorlar işte öyle. ...Alan sit alanı bölgesi, milli park bölgesi. Bunun bilincindeyiz. Alana ATV’yi sokmayıp, balonu sokuyorsan burada bir art niyet ararım ben. Balonun jipi 4 tekerlekli bir araç, oraya getirdiği römork, onun içindeki balon o topografyaya daha fazla zarar veriyor. Ama onu sokup da bana müdahale ediyorsan ben burada bir art niyet ararım. Balon işi yapan bir 30 firma var, rahat var (K3). ...O jipler daha çok zarar veriyor aslında alana. ...Bana sorarsanız, şahsi fikrim, ATV’ler baloncular kadar zarar vermiyor. Balonları taşıyan jipler daha çok zarar veriyor alana. Balonlarda kar fazla. Özellikle balon için bölgeye gelen insanlar var. Özellikle ATV için gelen hiç kimse yok. Tur kapsamında olursa bineyim, geçeyim diyor (K10).

Foto 5. Göreme’de II. Uluslararası Balon Festivali’nde balon turlarında kullanılan jip ve römorklar (Ceylan[©])

Tablo 6. ATV ve diğer araçların alanda oluşturduğu çevresel etkiler

Kirlilik Türü	Açıklama
Hava Kirliliği	ATV’lerin, tur otobüslerinin ve özel araçların egzoz gazları, ATV’lerin oluşturduğu toz yoğunluğu
Gürültü Kirliliği	ATV ve jiplerin motor sesi, korna sesi, otobüs ve özel araç sesi, insan sesi, dondurma ve hediyelik eşya satıcıların yüksek sesleri
Görüntü Kirliliği	Çok sayıda ATV’nin bir araya gelmesi, araç trafiği, otopark alanının olmaması, araçların düzensiz parkları
Fiziksel Aşınma	ATV ve diğer araçlar ile topografya üzerinde gezinme nedeniyle aşınma, parçalanma, ufalanma nedeniyle oluşan tahribat
Peyzajın Bozulması	ATV tur ziyaretçileri için Aşıklar Vadisi’nde yapılan salıncak, demir bank, kamelya vb.
Katı Atık Kirliliği	Doğal alanlara bırakılan plastik su şişeleri, plastik/karton bardaklar, poşet, sigara izmaritleri, dondurma külahları, peçete, ıslak mendil, içki şişeleri vb.
Toprak Kirliliği	ATV, jip, otomobil ve otobüslerin motor yağı, yakılan ateş (mangal), plastik vd. çöpler
Bitki tahribatı	Ziyaretçi ayak izinin, ATV ve diğer araçlar lastik izinin bitki örtüsü üzerindeki tahribatı

Kaynak: Alanda yapılan gözlem ve görüşme verileri ile elde edilmiştir.

Tema 5: Alanda ATV Turları İle İlgili Planlama Çalışmaları

Kapadokya Alan Yönetimi'nin kısıtlamalarından dolayı, acente çalışanlarının bu işin geleceği hususunda bir kaygıya kapıldıkları görülmektedir.

...*(Bu işin sürdürülebilirliği için) yani şöyle söyleyin, ben çalışanım. Yani Alan Yönetimi yarın bir karar alır, bütün ATV'leri kapatabilir. Hiçbir şey yapamazsın. Yani bu Alan Yönetimi ile Sayın Vali Hanım'ın vereceği karara bağlı. Alan Yönetimi, İl Kültür Turizm bunlar alacak kararı (K2). ...Alan Yönetim Planı yeni hazırlanıyor. Yönetim planı ve üst ölçekli alan planı yapılacak, bunun ihalesine yeni çıktık. ...Şu an parkurlarımız belirledik. Bizim şöyle bir amacımız var. Geçmişten beri Göreme tarafında bir öbeklenme var ATV turlarında. Bizim amacımız en azından buradaki baskıyı biraz (farklı alanlara) yaymak. İşte Çat'ta, Gülşehir'de, Ürgüp'te, Ortahisar'da, Mustafapaşa'da yeni parkurlar oluşturduk ki bunlar (ATV acenteleri) biraz açılsın (farklı sahalara). Turist de oralarda (yeni parkurlarda), bu eylemi gerçekleştirebilsin ki buradaki baskı biraz azalsın. Bizim birinci amacımız bu. ...Usul ve esaslar belirledik, neler yapılabilir diye. En çok eleştirdikleri şey şuydu mesela: "Tur esnasında araçlardan inilerek yapılacak etkinliklerde; araçların parkur dışına çıkmaması ve parkur dışındaki alanlara ulaşımın yaya olarak sağlanması zorunludur." Ben parkurumu belirlemişim, parkur dediğim zaten karasal toprak yol, başka yere çıkma diyoruz. Böyle bir kuralımız var ama karşı çıkıyor ATV'ciler (acenteler) (K10).*

Tema 6: Alan Yönetimi İle Acentelerin Çatışması

Kapadokya Alan Yönetimi'nin yeni ATV turları ile ilgili yeni usul ve esaslar belirlemesi (Tablo 3), bu işin daha profesyonel, denetimli ve kayıtlı olarak yapılmasına imkân verecektir. Ancak getirilen bazı yeni kısıtlamalar (çocuk yaş sınırı, ATV yaş sınırı, turdaki rehber sayısı ve ATV kota sınırı ve güzergâh değişikliği), acenteler ile Alan Yönetimi'nin çatışmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Ayrıca ATV'lerin turda iken Jandarma trafik tarafından plaka ve ruhsat bakımından denetlenmesi, acentelerin ilk eleştirileri arasında yer almaktadır.

...*Tur güzergâhlarını da Alan Başkanlığı belirliyor. ...Alan Yönetimi 2 yıldır işin içinde. Alan Yönetimi rota çıkartıyor, Göreme rotası burada burada gidecek diyor, farklı yerlere gidemeyecek. Yani Alan Yönetimi ne derse onu yapmak zorundayız, durum onu gösteriyor. Yoksa belgen iptal oluyor, Alan Yönetimi'ne boynumuz kıldan ince yani onu söyleyim. ...Valla şu an buradaki insanların en büyük sıkıntısı Alan Yönetimi (K1). ...Şimdi bize ATV güzergâhı verdiler. Oraya girmeyecen, şuraya girecen. Nasıl olacak bilmiyorum valla. Küçük esnafı öldürmek gibi bir şey yapıyorlar şu an. Rotaları (ATV güzergâhları) kendi başlarına belirliyorlar. Kendileri güzergâhı belirliyor, sonra bizi çağırıyorlar, sen istediğin kadar itiraz et. Sen zaten yolunu (ATV güzergâhını) belirlemişsin kendin. ...Son zamanda haddinden fazla arttı denetim. Çünkü her gün 15-20 dakika denetim yapılıyor yolda. Ha iyi bir şey, ama o zaman da personel çoğaltacaksınız. 3 asker (jandarma) ile 2 tane Alan Yönetimi'nden gelen memurla bu denetim olmaz. 5 kişi ile 200 tane motor denetlenir mi? Akıl var mantık var. Yaptıkları güzel bir şey, ama her gün 15 dakika (denetim için) durdurmaları olmuyor. ...Son bir haftadır, 10 gündür iyi sıkıya başladılar (denetim olarak). Denetimler müşteriye tedirgin ediyor. ...Yani şimdi her şeyin bir kotası var. ...Yani eskidendi (denetimsiz çalışmak), yani bundan 5 yıl öncesine bak 5 yıl sonrasına bak (K2). ...Yani o çıkan yasalarda (ATV kurallarında) çok sıkıntı var. Dün yine toplantıydık (Alan Başkanlığı ile). ...*(Alan Başkanlığı): "Biz diyor, bölgeden (ATV'leri) kaldırmak istiyoruz" diyor. Ya öyle bir şey var mı? "İşte azaltıp, (belli bir alana) sıkıştırıp azaltmak istiyoruz" diyorlar. Kural koy, denetimini yap, 18 yaş altına biz zaten motor vermiyoruz. Onun denetlemesini yapsa risk kalkacak. Yani sıkıntılar büyük aslında da bakalım nasıl olacak. ...Sıkıntı büyük, biz dün 250-300 ATV ile Alan Yönetimi'nin önünü komple kilitleyecektik. Bi bakalım nasıl olacak diye gittik konuştuk (Alan Başkanlığı ile). Pek de olumlu değil. Bakacağız ne olacak. Duyuramıyoruz sesimizi. Vali Hanım'dan toplantı (randevu) alamıyoruz (K3). ...Karşılaştığımız en büyük sorun, gün batımına giderken Alan Yönetimi'nin çok sıkı denetim yapması bize çok zaman kaybettiriyor. Jandarma ile beraber Alan Yönetimi aynı anda denetim yapıyor. Yapması güzel bir şey. Ama bu denetimi sun set (güneş batımı turunda) yapıyorlar, o kadar kötü oluyor ki, yarım saat (denetim). Görüyorsunuz 400 ATV çıkıyor sun set'e, 400 ATV'nin 300'ünü jandarma kontrol ediyor. Yolda yarım saat vakit kaybediyoruz, müşteriye sun set'e çıkarıyoruz, gün batıyor, sun set noktasına ancak gidebiliyoruz. Sonra müşteri bize diyor, sun set'e getirdiniz ama gün battı. Bu durum müşteride o kadar memnuniyetsizlik oluşturuyor ki. ...Kontrol değil artık, sıkıya geliyor bu iş artık, baymaya geliyor artık. Müşteri de isyan ediyor (K6). ...Şöyle bir şey var. Vadiler kapatılırsa ATV işi biter. Gelenler çünkü vadiyi görmek için geliyor. Manzarayı görmek istiyorlar, yukarı çıkıp fotoğraf**

çekmek istiyorlar (K8). ...Kazalar olduğu için sürekli kısıtlama yapıyorlar. Turizme aslında gölge düşürüyorlar denetlemelerle (K9).

Tema 7: Kovid 19 Sürecinde Acenteler ve ATV Turları

Kovid-19 salgın döneminde (2020 yılı) ATV turlarının yasaklanması, acentelerin işyerlerini aylarca kapatmasına neden olduğu ve bu durumun acente sektörünü ekonomik bakımdan olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

...Salgın durumu Kovid, bizi yüzde yüz etkiledi. İşletmelerimiz aylarca kapalı kaldı. Bu sezon, yani şöyle söyleyim “insanlar (işletmeler) 2 aydır nefes almaya başladı”. Onu da şöyle düşünürsen nefes de alınmıyor aslında, çünkü geçtiğimiz dönemler (giderler olarak) hep içeriye, hep içeriye, hep içeriye aldı. Bu iki ayda da birikimsi illaki az ya da çok oldu. O da neye hazırlık, önümüz kış, kışa hazırlık (K1). ...Ben bekâr olduğum halde 4 kişi beslemek zorundayım. “Hani şunu kap git” dediler, ne yapacaksın, yok, iş yok. Ha pandemi de yattık da ne oldu. ...Pandemi çok saçmaydı zaten. Pandemi de gelseydiniz, turistlere Green tur serbest, ATV turu yasak. Uçakla geliyorlar, kapalı otobüste tur serbest, ATV turu yasak diyorlardı. Aylarca kapalıydık yav virüste. Bir sezon çalışamadık. Küçük esnafla ilgilenen yok, ancak bir seçimden seçime gelirler, yoklarlar giderler (K2). ...Virüsten önceki yıllarda gerçekten çok yoğun olduk. Kovidler movidler başlayınca işler haliyle düştü. Bu yaz Almancılar döneminde çok şükür iyiydi yani işler. Almancılar döneminde günde 7 saat kadar tura çıkıyorduk (K8).

6. Sonuç

Araştırma alanında 2005’lerden itibaren ATV turlarının düzenlendiği, son 5 yıldır denetimlerin arttığı, 2019 yılında Kapadokya Alan Başkanlığı’nın kurulması ile bu tür aktivitelerin bir yönetmelik çerçevesinde yapılmaya başlandığı belirlenmiştir. Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından ATV ve jip turları için usul ve esasların belirlenmesi ile bu tür rekreasyonel etkinliklerin alanda daha kontrollü yapılmasının amaçlandığı görülmektedir. Alandaki 25-30 acente firmasının kayıtlı-kayıtsız yaklaşık 1500’e yakın ATV’ye sahip olması bu işin balon turları gibi bir sektör haline geldiğini göstermektedir. Bir acente firmasının elindeki ortalama 20 ATV’nin yaklaşık 800 bin-1.500 bin TL gibi bir sermaye oluşturduğu ve ATV turları nedeniyle alanda onlarca ATV rehberinin istihdam edildiği görülmektedir. Bu nedenle, kısa vadede bu rekreasyonel etkinliğin bölgede tamamen yasaklanmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Nitekim Somuncu ve Yiğit’in (2008), Göreme Milli Parkı’nda 2007-2008 yılları arasında yapmış olduğu araştırmada da alanda yapılan turizm faaliyetinin sürdürülebilir olmadığı görülmüştür. 2021-2022 yılları arasında yapılan bu araştırmada da geline süreç, ziyaretçi sayısının her geçen yıl arttığı, rekreasyonel faaliyetlerin alan üzerinde giderek daha fazla baskı oluşturduğudur. Bu nedenle, alanın sürdürülebilir olmayan bir kullanışla kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Alana gelen ziyaretçilerin ATV ve jip turlarına yönlendirilmesi yerine, alandaki kültürel mekânların (kiliseler) gezdirilmesi, fotoğraf çekimi, at ile gezinti ve yaya yürüyüşü gibi doğaya daha az zarar verecek etkinliklere yönelinmesi gerekmektedir. Araştırma alanının korunan bir dünya miras alanı olması, turizmden önce koruma yaklaşımıyla konuya yaklaşılmaması zorunlu kılmaktadır. Alandaki rekreasyonel faaliyetlerin sınırlı bir alanda kontrollü olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için ise tüm paydaşların sürecin içerisine dâhil edildiği bir alan yönetim planı çerçevesinde uygulamaların ve turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Jeolog, jeomorfolog, çevre bilimci ve planlamacı başta olmak üzere, birçok farklı disiplindeki uzman bilim insanlarının ATV, jip ve balon araçlarının alan üzerindeki çevresel etkilerini tespit etmek üzere bir araştırma yapması ve bir sonuç bildirgesi (rapor) yayınlaması gerekmektedir. ATV’lerin tamamen yasaklanması yerine, kontrollü ve kayıtlı olarak çalışması sağlanmalıdır. Ancak hassas topografik alanlarda (tüf arazilerde) ATV turlarının yoğunluğunun azaltılması ya da belirli vadi içlerinde tamamen yasaklanması gerekmektedir. Alanda sportif amaçlı yapılan rekreasyonel etkinliklerin (ATV, JİP, balon, at turu ve bisiklet turu) çevresel uyum içinde sürdürülebilir olması gözetilmelidir. Turizm acenteleri, Kapadokya Alan Başkanlığı ve diğer paydaşların planlama, karar ve diğer süreçlerde birlikte yönetim yaklaşımıyla hareket etmesi, yaşanan yönetsel sorunları azaltacaktır.

Kaynakça

- Akesen, A. (1984). Dünyada ve Türkiye’de rekreasyonel kullanım ile ormancılık arasındaki ilişkilerin gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (34)4, 68-75, İstanbul.
- Akten, M. ve Akten, S. (2011). Sürdürülebilir turizm kavramı: Sarıgöl örneği, *I. Ulusal Sarıgöl İlçesi Örneği ve Değerleri Sempozyumu* (17-19 Şubat 2011), Sarıgöl. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/11414880-Surdurulebilir-turizm-kavrami-sarigol-orneği.html>
- Akten, S., Gül, A. ve Akten, M. (2012). Korunan doğal alanlarda kullanılabilecek ziyaretçi yönetim modelleri ve karşılaştırılması, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 13, 57-65.
- Akten, S. ve Gül, A. (2014). Korunan Doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği), *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 15, 130-139.
- Alptekin, C. Ü, İmal, B. ve Öner, N. (2010). Ülkemizde doğal korunan alanlar ve milli parklarda alınabilecek silvikültürel önlemler, *II. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi* (20-22 Mayıs 2010) Bildiriler Kitabı III, s.915-926. Erişim adresi: [http://karok3.artvin.edu.tr/III.Cilt/\(915-926\).pdf](http://karok3.artvin.edu.tr/III.Cilt/(915-926).pdf)
- Anders, F.J. ve Leatherman, S.P. (1987) Disturbance of beach sediment by off-road vehicles. *Environmental Geology and Water Sciences*, 93, 183-189.
- Atik, M., Altan, T. ve Artar, M. (2006). Turizm ve doğa koruma “Güney Antalya bölgesi”: gelişmeler ve sonuçları, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 165-177.
- Brattstrom, S.P. ve Bondello, M.C. (1983) “Effects of off-road vehicle noise on desert vertebrates”. Inside (Eds. R.H. Webb, H.E. Wilshire), *Environmental effects of off-road vehicles*. New York: Springer, pp. 167-206.
- Buckley, R.C. ve King, N.G. (2003). “Visitor-impact data in a land-management context” Inside (Eds. R. Buckley, C. Pickering, D.B. Weaver), *Nature-based tourism, environment and land management*. Cambridge: CABI Publishing. pp.89-99.
- Büyükyeğen, G. (2008). *Edirne kent merkezi ve yakın çevresi rekreasyonel kaynak değerlerinin sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Campbell, L.M. (1999). Ecotourism in rural developing communities. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 534-553.
- Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme, *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 169-171.
- Ceylan, S. ve Bulut, İ. (2019). Salda gölü özel çevre koruma bölgesinde turizm baskısı, koruma ve sürdürülebilirlik, *Türk Coğrafya Dergisi*, 73, 79-89.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2017). Beydağları Sahil Milli Parkı’nın koruma kullanma bakımından durumu ve sürdürülebilir gelişimi üzerine bir değerlendirme, *I. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, (23-25 Kasım 2017), s.51-63, Kastamonu.
- Ceylan, S. (2021a). Son dönemde “kesin korunacak hassas alanlar” olarak koruma altına alınan göller ile Tuz Gölü’nün koruma sınırındaki değişiklikler üzerine bir değerlendirme, *III. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi* (12-14 Kasım 2021), s. 16-23, Ordu/Bingöl.
- Ceylan, S. (2021b). Nevşehir yeraltı şehirlerinin turizm potansiyeli ve ziyaretçi sayıları üzerine bir değerlendirme, *21. Ulusal Turizm Kongresi*, (15-17 Ekim 2021), s. 324-343, Balıkesir. Erişim adresi: http://utk21.balikesir.edu.tr/wp-content/uploads/2021/12/utk21_baski.pdf
- Coppock, J.T. (1982). Tourism and conservation, *Tourism Management*, 3(4), 270-276.
- Çalık İ. ve Pir B. (2019). Korunan alanların sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi: Gümüşhane Limni Gölü Tabiat Parkı örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı), 159-169.
- Dağ, V. ve Mansuroğlu, S. (2017). Korunan alanlarda çevre sorunlarının değerlendirilmesi: Pamukkale özel çevre koruma bölgesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 18(2), 109-120.
- Demir, C. (2001). *Milli parklarda turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin sürdürülebilirliği: Türkiye’de milli parklara yönelik bir uygulama*, Basılmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Demir, C. (2002). Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkileri: Türkiye’deki milli parklara yönelik bir uygulama, *Dokuz Eylül İİBF Dergisi*, 17(2), 93-117.
- Doğanay, S. (2009). Koruma-kullanma dengesi açısından Cami Boğazı yaylası ve Çakırgöl Çevresinin turistik potansiyeline coğrafi bir yaklaşım, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22, 165-186.
- Eckert, R.D., Wood, M.K., Blackburn, W.H. ve Petersen, F.F. (1979). Impacts of off-road vehicles on infiltration and sediment production of two desert soils, *Journal of Range Management*, 32, 294-397.
- Ekizoğlu, A. ve Kuvan, Y. (2010). *Türkiye ormanları ve ormancılığı: Korunan alanlar*. Ormancılık Politikası Kitabı. Türkiye.
- Ertürk, M., Sarı, C. ve Erpay, T. (2017). Korunan kıyılarda yaşayan halkın mekân ve turizm algısının ekosistem üzerindeki etkileri: Adrasan-Olimpos-Çıralı kıyı koridoru, *Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X-II, 153-164.
- Fettahoğlu-Şenkaya, B., Demirel, Ö. ve Özkır, D. (2012). Ayder (Çamlıhemşin-Rize/Türkiye) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(5), 151-164.
- Göktuğ, T. H. ve Kurkut, G. (2016). Korunan alanlarda sürdürülebilir ziyaretçi yönetimi: Stratejiler ve araçların incelenmesi, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 18(1), 118-131.
- Göreme Belediyesi. (2022). “Kiliseler” Erişim adresi: <https://www.goreme.bel.tr/tr/kiliseler>
- Gül, A. ve Akten, S. (2005). Korunan doğal alanlarda rekreasyonel taşıma kapasitesi ve kavramsal yaklaşımlar, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu (8-10 Eylül 2005), Isparta. <http://ormanweb.isparta.edu.tr/kdas/belgeler/sozlubildiriler/52.pdf> adresinden 21.08.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Issı, Y. (1989). Türkiye turizminin yapay ve doğal çevre üzerindeki etkileri, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 115-131.
- Kaşlı, M., Yılmazdoğan, O. C. ve Kılıç, İ. (2015). Turizmin çevresel etkileri ile yaşam kalitesi ilişkisi: Eskişehir örneği, *I. Eurasia International Tourism Congress* (28-30 May 2015), Konya, s.617-627.
- Kapadokya Alan Başkanlığı. (2022). “ATV-UTV turizm amaçlı sportif faaliyetine ilişkin duyuru” Erişim adresi: <https://kapadokyaalan.ktb.gov.tr/TR-291569/atv-utv-turizm-amacli-sportif-faaliyetine-iliskin-duyur-.html>
- Kızıllırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye’deki turizm işletmelerinde çevre korumaya yönelik uygulamalar: amacı ve önemi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-12.
- Koçan, N. ve Çorbacı, Ö. L. (2012). Tarihi çevreleri koruma sürecinde yeni yaklaşımlar: Kongre turizmi, Safranbolu çarşısı örneğinde bir araştırma, *MAKÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 31-96.
- Koşdemir, Z. (1994). *Uluslararası ulusal park politikası içinde Türkiye ulusal park politikasının yeri*, Basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köroğlu, Ö. ve Karaman, S. (2014). Doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin gelişiminde toplum temelli doğal kaynak yönetiminin önemi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 95-106.
- Kurdoğlu, B. Ç. ve Parlak, P. Ö. (2022). Nature-based alternative tourism in protected areas, *Journal of Protected Areas Research*, 1(1), 34-47.
- Kuvan, Y. (2005). Korunan alan yönetiminde etkinliğin önemi ve değerlendirilmesi, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu* (8-10 Eylül 2005) Bildiriler Kitabı, Isparta, s:81-89. Erişim adresi: <http://ormanweb.isparta.edu.tr/kdas/belgeler/sozlubildiriler/6.pdf>
- Mansuroğlu, S. ve Dağ, V. (2020). Antalya’daki korunan alanlarda turizm ve rekreasyon etkinliklerine bağlı kullanım sorunları: Köprülü Kanyon Milli Parkı örneği, *Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi*, 2(2), 85-95.
- Mansuroğlu, S., Dağ, V., Kösa, S. ve Demir, F. (2021). Korunan alanlarda turizmin etkisi: antalya kenti örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1) , 215-232.
- Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022). “Müze/ören yeri ziyaretçi sayıları” Erişim adresi: <https://nevsehir.ktb.gov.tr/TR-230429/muzeoren-yeri-ziyaretci-sayilari.html>

- Öz, M., Adanur, H., Fidan, M.S. ve Komut, O. (2019). Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan korunan alanların rekreasyonel kullanımları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı), 340-350.
- Özgüç, N. (2007). *Turizm coğrafyası özellikler ve bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özkan, N.E. (2005). *Koruma ve kültür turizmi bağlamında İstanbul Tarihi Yarımada'da Bizans dönemi mimari mirasının değerlendirilmesi*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, S. ve Aktaş-Polat, S. (2016). Rekreasyonel tabiat parklarının korunan alanlar kapsamında incelenmesi: Mersin ili örneği, *Social Sciences (NWSASOS)*, 11(2): 85-115.
- Selçuk, O., Karakaş, H. ve İpekçi-Çetin, E. (2020). Antalya ilinde turizme açık doğal alanların tehlike düzeylerinin bütünleşik SWARA-MOORA yöntemi ile belirlenmesi, *Coğrafya Dergisi*, 41, 77-91.
- Somuncu, M. ve Yiğit, T. (2008). Göreme Milli Parkı ve Kapadokya kayalık siteleri dünya mirası alanındaki turizmin sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirilmesi, *TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu* (16-17 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı, Ankara, s.387-402. Erişim adresi: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp5_39.pdf
- Tuna, M. (2007). *Turizm çevre ve toplum*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ülgen, H. ve Zeydanlı, U. (2008). *Orman ve biyolojik çeşitlilik*. Doğa Koruma Merkezi, Ankara.
- Vollmer, A.T., Maza, B.G., Medica, P.A., Turner, F.B. ve Bamberg, S.A. (1976). The Impact of off-road vehicles on a desert ecosystem, *Environmental Management*, 1, 115-129.
- Webb, R.H. ve Wilshire, H.G. (Eds.) (1983). *Environmental effects of off-road vehicles: Impacts and management in arid regions*. New York: Springer-Verlag.
- Wilson, J.P. ve Seney, J.P. (1994) Erosional impact of hikers, horses, motorcycles and off-road bicycles on mountain trails in Montana. *Research and Development*, 14, 77-88.
- Yıldırım, H.T. ve Yurdakul-Erol, S. (2012). Korunan alanlar, ekolojik işlevleri ve geleceğe yönelik tahminler, *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(2), 101-109.
- Yazıcı, H. ve Cin, M. (1997). Uzungöl turizm merkezinde coğrafi gözlemler, *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, 57-77.
- Yüksek, T., Cengiz, T. ve Yüksek, F. (2008). Doğal alanlarda festival etkinliklerinin koruma-kullanma açısından değerlendirilmesi: Kafkasör kültür, sanat ve turizm festivali örneği, *Ekoloji*, 17(67), 37-45.

